

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduskond

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond

**JUHTKIRJA VALMIMINE PÄEVALEHES
(EESTI PÄEVALEHE, POSTIMEHE JA ÄRIPÄEVA NÄITEL)**

Bakalaureusetöö (4 AP)

Indrek Kald

Juhendaja Halliki Harro-Loit, PhD

Tartu

2006

Sisukord

Sisukord.....	2
1. Sissejuhatus	4
2. Teoreetiline osa	6
2.1. Teoreetilised lähtekohad.....	6
2.1.1. Arvamuslehekülg ja juhtkiri.....	6
2.2. Varasemad uurimused	10
2.3. Väljaannete profiilid.....	11
2.4. Metoodika.....	12
3. Empiiriline osa	14
3.1. Empiirilised lähtekohad.....	14
3.2. Juhtkirja valmimisega seotud isikud	14
3.3. Juhtkirja teema valimine	18
3.4. Toimetuse seisukoha sõnastamine	27
3.5. Argumentide leidmine	33
3.6. Juhtkirja lõplik valmimine	38
3.7. Nõuded juhtkirja ülesehitusele	42
3.8. Kirjutaja suhe juhtkirja.....	47
4. Järeldused	55
Kokkuvõte	57
Summary	58
Kasutatud kirjandus.....	60
Lisad	61
Põhimõisted.....	61
Süvaintervjuude küsimustik	62
Süvaintervjuud	63
Äripäev	63
Eesti Päevaleht	84
Postimees.....	97

Kallile Helenile inspireerimise ja suure abi eest.

*Emale ja isale, kes on juba ligi kümme aastat
järjepidevalt meelde tuletanud, et ülikool tuleb
kord ka ära lõpetada...*

1. Sissejuhatus

„Juhtkiri on meediaväljaande seisukoht, mis puudutab mõnda uudist, probleemi või avaliku elu tegelast” (Braden 1997: 182). Ajalehtede juhtkirjad on tõenäoliselt kõige laiemalt leviv ühiskonna arvamuskursus. Juhtkiri on üldiselt institutsionaalne ja mitte isikuline. Isegi kui selle on kirjutanud üks arvamustoimetaja – ja juhtkirjad on harva allkirjastatud – käsitletakse juhtkirju kui toimetuse arvamusi. See tähendab, et juhtkirjas väljendatud arvamust jagavad ka teised toimetajad või väljaande juhtkonna liikmed (van Dijk 1996).

McNair märgib, et juhtkiri annab pressile jõu määrata domineerivat poliitilist agendat (Wahl-Jorgensen 2004, McNair 2000, kaudu). Juhtkirjade võim põhineb mitte üldsuse, vaid pigem eliidi arvamuse mõjutamisel (van Dijk 1996).

Bakalaureusetöö „Juhtkirja valmimine päevalehes (Eesti Päevalehe, Postimehe ja Äripäeva näitel)” analüüsib protsessi, kuidas valmib päevalehes juhtkiri: kes on juhtkirja valmimisse kaasatud, kuidas leitakse juhtkirja teema, kuidas selgub toimetuse seisukoht, kuidas valitakse argumentid, millest lähtudes kirjutatakse juhtkiri kokku.

Bakalaureusetöö koosneb kahest osast. Töö esimene osa on teoreetiline ja käsitleb arvamuselehekülje staatust ja eesmärke, juhtkirja funktsioone ja struktuuri.

Teoreetilises osas esitatakse bakalaureusetöö uurimisküsimused ja tutvustatakse metoodikat, mida bakalaureusetöös kasutatakse. Teooriaosa lõpeb töö ülesehituse lühikirjeldusega.

Bakalaureusetöö teine pool on empiiriline. Selle aluseks on süvaintervjuud Eesti Päevalehe, Postimehe ja Äripäeva arvamustoimetajatega ning teiste juhtkirja valmimise protsessi kaasatud ajakirjanikega – kokku 11 inimesega. Süvaintervjuud viidi läbi 2006. aastal märtsis, aprillis ja mais.

Bakalaureusetöö lisas on esitatud põhimõistete seletused ja süvaintervjuud.

Bakalaureusetööle eelnes seminaritöö „Juhtkirja valmimine päevalehes Äripäeva näitel”, mis kirjeldas Äripäeva juhtkirja valmimise protsessi.

Töö autor avaldab suurt tänu juhendajale Halliki Harro-Loidile ja retsensent Roosmarii Kurvitsale arvukate kasulike nõuannete eest.

2. Teoreetiline osa

2.1. Teoreetilised lähtekohad

2.1.1. Arvamuslehekülg ja juhtkiri

Päevaleht koosneb reeglina erinevatest temaatiliselt jaotatud sisulehekülgedest: sise- ja välisuudised, kultuur, sport, arvamus jt. Enamasti on ka toimetuse töötajad jagunenud struktuuriüksustesse temaatilisest printsibiist lähtuvalt: uudistetoimetus, välisuudistetoimetus, kultuuritoimetus, sporditoimetus, arvamustoimetus jne.

Päevalehe arvamusleheküljed on ajalehes foorumiks, kus saavad kokku erinevad seisukohad ja erineva maailmavaatega inimesed. Arvamuslehekülgedel ilmuvad poliitikute, ametnike, ettevõtjate, valitsusväliste organisatsioonide esindajate, spetsialistide, ka tavalugejate kommentaarid. Arvamusleheküljed on kohaks, kus lugejad saavad avaldada arvamust enda jaoks olulistel teemadel, teha ettepanekuid ja osaleda diskussioonides. Arvamusleheküljed valmivad toimetusel koostöös erinevate huvigruppide esindajate ja lugejatega.

Fowleri kohaselt on märksõnal *arvamus* ajalehe arvamuslehekülje päises tähtis sümboolne funktsioon, kuna see eraldab arvamusleheküljed teistest lehe osadest, kus esitatakse fakte (Fowler 2001).

Fakti ja kommentaari lahus hoidmine on ajakirjanduse üheks põhireeglilik. Uudis põhineb faktidel, mida võivad uudise tekstis kommenteerida erinevad osapooled. Uudist kirjutav ajakirjanik ega toimetus ei tohi väljendada uudises oma seisukohta teema suhtes – uudis peab olema võimalikult neutraalne. Seevastu arvamusavaldused on oma olemuselt subjektiivsed: päevalehe puhul nii arvamuslehekülgedel ilmuvad kommentaarid kui juhtkirjad.

„Tänapäeva arvamuslehekülje eesmärk on:

- panna lugejaid pigem mõtlema kui kallutada neid mõne vaatepunkti poole. Tänapäeval ei saa lugejaid enam nii hõlpsasti veenda nagu varem;
- aidata lugejail kujundada oma arvamust päevaprobleemide kohta – kasvõi sel moel, et lugeja saab aru: tema vaated on risti vastuolus väljaande väljendatuga. Selleks peab juhtkiri olema ärritav, provotseeriv;

■ määratleda väljaande toon ja seisukoht ühtedes ja teistes küsimustes. Väljaande toon peegeldab tema iseloomu” (Pullerits 1997: 150).

Pulleritsu nimetatud eesmärkidele võib lisada veel analüüsi, erinevate sündmuste põhjuste ning tagajärgede avamise jms arvamuselehekülgede eesmärgid.

Kui kommentaarid kajastavad arvamuseleheküljel vaid autori seisukohta, siis juhtkiri on vahend toimetuse seisukoha väljendamiseks. Meediainstitutsiooni arvamuseks olev toimetuse juhtkiri on üks olulisemaid elemente arvamuseleheküljel. Juhtkirja eristabki kommentaarist peaaegjalikult toetumine laiemale, kollektiivsele arvamusele. Näiteks saab toimetuse liikme kriitilise kommentaari puhul öelda, et tegemist on üksikisiku personaalse arvamusega, millele ei pea tähelepanu pöörama, juhtkiri seevastu väljendab toimetuse kui institutsiooni seisukohta ja on seetõttu raskemini rünnatav.

Meedia üks eesmäärke on pakkuda sõltumatut ja põhjalikku kriitikat ühiskonna ja selle institutsioonide kohta (McQuail 2003). Juhtkirjad on üheks võimaluseks selle kriitika pakkumisel.

Juhtkiri sõnastab väljaande hoiakuid ja suhtumisi, reeglina päevakajalise uudise või probleemi suhtes. Juhtkiri tõlgendab ja seletab uudist, sisaldades nii fakte kui arvamusi ja mõjutades avalikkuse mõtteid. Arvamused või ideoloogiad, mida juhtkirjades väljendatakse, mängivad tähtsat rolli nii avaliku arvamuse kujundamises kui selle muutmises. Samuti mõjutavad juhtkirjad ühiskonnas toimuvaid debatte ning otsustusprotsesse.

Pullerits kinnitab, et lugejad ootavad toimetuselt juhtkirjas seisukohavõttu telgküsimustes ja selle kaitsmist. Seega, juhtkirjade kirjutajad tegelevad moraali- ja väärtusotsustustega, võitlevad õigluse nimel ning ründavad kurjust ja pahesid (Pullerits 1997).

Juhtkirja tüüpidena võib nimetada: selgitav-interpreteeriv, kriitiline, veenev, kiitev, hoiatav, millelegi vastav, meelt lahutav, midagi juhtiv, tausta täitev, ennustav, moraalset otsust väljendav (Pullerits 1997, Weintraut 2001).

Eesti ajalehtede juhtkirju uurinud Tartu Ülikooli magistrand Kathy Sarapuu jagab need eesmärgi järgi kahte suurde rühma. Ühed on selgitavad ja tõlgendavad, teine osa juhtkirjadest on poleemilised ja kriitilised (Sarapuu 2005).

Selgitavates ja tõlgendavates juhtkirjades seletab ajaleht mingi sündmuse või otsuse tausta. Ajaleht ütleb välja oma arvamuse vastava teema kohta ja põhjendab seda faktidele toetudes. Poleemilised ja kriitilised juhtkirjad arvustavad toimunud sündmusi, tehtud otsuseid jms. Kritisereerimisega toob ajaleht välja selle, mis neile ei meeldi, millega nad rahul ei ole ja mida nende arvates oleks pidanud tegema teisiti. Kritisereerimisega kaasneb tihtipeale ka õpetamine, ajaleht pakub ise lahendusi. Näidatakse, kuidas tuleks toimida, mida peaks ette võtma (Sarapuu 2005).

Mitmed juhtkirja tunnused eristuvad toimetuste tasandil. Kui selgelt peab väljaande arvamus olema juhtkirjas esile toodud, selle osas lähevad Eestis arvamused lahku. Nii vastandab Eesti Päevalehe arvamustoimetuse juhataja Urmet Kook käesolevas töös ameerikalikku ja saksalikku juhtkirja. Esimene on polariseerunud, pigem must-valge ja kindla seisukohaga, teine aga rohkem narratiivne, keerukam ja mitte nii ranget seisukohta väljendav. Eesti ajalehtede juhtkirjad on tema kinnitusel liikumas saksalike juhtkirjade suunas ja seda suundumust kiidab Kook heaks.

Samas väitis Äripäeva peatoimetaja Igor Rõtov intervjuus autorile, et hea juhtkirja tunnuseks on just selgelt väljendatud seisukoht aktuaalsel teemal, halb juhtkiri seevastu on heietus, kus väide on peidetud, väidet ei põhjendata piisavalt või puuduvad vastuargumendid toimetuse seisukohale.

Juhtkiri lähtub ülesehituselt retoorikast – esmalt esitatakse arvamus, siis põhjendatakse seda pooltargumentidega, lükatakse ümber vastuargumendid ning tehakse teemast kokkuvõtte.

Van Dijk (1996) toob juhtkirja juures välja järgmised skemaatilised kategooriad:

1. sündmuse kirjeldus,
2. hinnang sündmusele – eriti tegudele ja tegijatele,
3. pragmaatiline järeldus – soovitus, nõuanne, hoiatus.

Juhtkiri ütleb lühidalt, mis juhtus. Seejärel ütleb juhtkiri, mis on selle sündmuse juures hea ja mis on halb, mis on õige ja mis vale. Eriti käib see sündmusega seotud inimeste kohta. Ajalehe lugejad ootavad juhtkirjalt vastust küsimustele, mis saab edasi, mida selle suhtes ette võtta, neile vastab juhtkirja lõpuosa – mida näiteks ametivõimud peaks nüüd tegema või mida mitte (van Dijk 1996).

Van Dijk (1996) märgib, et esimene osa juhtkirjast – sündmuse kokkuvõte – on vähem või rohkem faktiline, kuigi sündmuse kirjeldus ise võib olla osaliselt hinnanguline. Juhtkirja teine, hinnangu osa fokuseerub ajalehe arvamusele ja võib põhineda väljaande väärtustel ning nende aluseks olevatel ideoloogiatel. Viimane, pragmaatiline osa juhtkirjas – mida tuleb või ei tule edaspidi teha – on orienteeritud tegevusele ning seetõttu põhineb normidel.

Juhtkirja juures on tähtis mõista, et mis iganes seisukohti konkreetsetest sündmustest selles formuleeritakse, tulenevad need pigem sotsiaalsetest representatsioonidest kui arvamustoimetaja isiklikust kogemusest või arvamusest (van Dijk 1996).

Kuigi juhtkirja kirjutab reeglina kokku üks inimene, kogub ta poolt- ja vastuargumente toimetuse arvamusele mitmete inimeste käest. Mõnes väljaandes saadetakse valmis juhtkiri enne avaldamist toimetuses nii-öelda täiendusringile. Faktitäpsus on oluline ka põhjusel, et kohtus võib vaidlustada fakti, millele meediaväljaanne oma hinnangut andes tugines. Kohtus ei saa aga vaidlustada toimetuse seisukohta.

Fakt võib olla tõsi või vale, arvamus ei saa olla vale, kinnitab ka Harro (1996: 95): *Kui ajakirjanduses avaldatu on põhjutanud difamatsioonisüüdistuse, võtavad paljude riikide kohtud arvesse, kas tegemist on fakti või arvamusega.*

Laiapõhjaline arutelu toimetuse hinnangu kujundamisel muudab juhtkirja sisuliselt väljaande arvamuseks. Seetõttu ei kasutata juhtkirjas ka mina-vormi ja juhtkiri on reeglina impersonaalne.

2.2. Varasemad uurimused

Otseselt juhtkirja valmimise protsessi pole ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonnas lõputööde tasemel uuritud. Juhtkirjade osas on seni uuritud peamiselt ainult teksti arusaadavust.

Nii käsitles Riina Kallase bakalaureusetöö 2001. aastal Eesti Päevalehe juhtkirjade informatsioonilis-loogilist struktuuri ja arusaadavust. Kallas uuris, kas juhtkirjad sisaldavad sõnumit ning kuidas see lugejani jõuab. Teiseks vaatas ta, kuidas mõjutab teksti loogilisem organiseerimine ning tugevam eesmärgiga seotus tekstist arusaamist. Eesti Päevalehe juhtkirjade informatsioonilis-loogilist struktuuri ja arusaadavust käsitleb tänavu ka Signe Opermann oma bakalaureusetöös.

Sel talvel kaitses Andrus Kluge magistritööd teemal, kuidas kajastus aastail 1993-2005 juhtkirjades panganduse diskursus. Kuid juhtkirja valmimist ja toimetuse valikuid selles protsessis Kluge oma töös ei käsitlenud.

Rohkem on uuritud seda, kuidas sisu organisatsiooni töökorralduse ja ajakirjanike töö tulemusena valmib, sealhulgas toimetaja rolli ja toimetamist. Nii käsitles Kertu Saks magistritöös aastal 1998 Eesti ajalehtede keelestiili ja toimetamise korraldust, sealhulgas keelestiili normeerimist kui ühte osa toimetamisest Eesti ajalehtedes. Marii Karelli bakalaureusetöö 2003. aastast avas toimetamist Eesti päevalehtedes ning põhines toimetajatega tehtud süvaintervjuel. Halliki Harro 1998. aastal ilmunud uurimus ajalehe toimetuse struktuurist ja töökorraldusest käsitles muuhulgas ka Eesti Päevalehe, Postimehe ja Äripäeva töökorraldust.

Toimetamist on uuritud ka televisioonis ning raadios. Maarja Lõhmuse magistritöö 1996. aastast käsitles toimetamist kui maailmapildi kujundamist Eesti Raadio toimetamispraktika näitel. Mirjam Matiisen uuris bakalaureusetöös 2004. aastal publitsistikasaadete toimetamist Eesti Televisioonis. Samal aastal käsitles Dmitri Vassiljev oma bakalaureusetöös uudistetoimetaja valikuid venekeelses Aktuaalses Kaameras.

Juhtkirja olemust, struktuuri ja juhtkirja kirjutamist ning toimetamist on oma Tartu Ülikooli õppejõuks oleku ajal uurinud Priit Pullerits. Tema 1997. aastal ilmunud raamat

„Ajakirjanduse põhižanrid” käsitleb juhtkirja küsimusi peamiselt Ameerika Ühendriikides kujunenud ajakirjanduspraktika baasil.

2.3. Väljaannete profiilid

Äripäev

Majanduslehte Äripäev kirjastab Äripäeva Kirjastuse AS. Selle kõik aktsiad kuuluvad Rootsiga ettevõttele Dagens Industri Holding AB, mis on valdusfirma ja mille kaudu juhitakse Bonnier Grupi ärilehtede divisjoni. Bonnier Grupp on Skandinaavia suurim meediakorporatsioon, mille ainuomanikuks on Bonnieri perekond.

Äripäevas ilmub kaks arvamislehekülge lehe lõpus, eelviimastel lehekülgedel. Arvamislehekülgede avalehel ilmub karikatuur, selle all juhtkiri, kõrval kommentaar – võib olla juhtkirja teemal –, juhtkirja all ilmuvad autori nimega repliik, tagasivaade viie aasta tagasele Äripäevale ja vajadusel vigade parandus. Viimane sisaldab kogu Äripäeva, mitte ainult arvamislehekülgede vigu. Arvamuskülje teisel leheküljel ilmuvad kolumnid ja kommentaarid. Äripäeva arvamisleheküljed on märgistatud sõnaga *arvamus*.

Eesti Päevaleht

Eesti Päevalehe väljaandja on Eesti Päevalehe AS, mille aktsiad jagunevad pooleks Hans Luigele kuuluva ASi Ekspress Grupp ja Jaan Manitskile kuuluva OÜ Vivarone vahel.

Eesti Päevalehes on kaks arvamislehekülge, mis asuvad lehe alguses. Juhtkiri ilmub lk-1 2. Juhtkirja all on repliik ehk 600tähemärgilises mahus ilma kirjutaja nimeta arvamustekst. Samal leheküljel on koht ka karikatuuri, autorikommentaari ja lugejakirjade jaoks. Lk-1 3 ilmuvad pikemad kolumnid. Eesti Päevalehe arvamisleheküljed on märgistatud sõnaga *arvamus*.

Postimees

Postimeest kirjastab AS Postimees, mis on osa trüki- ja elektroonilist meediat ühendavast kontsernist AS Eesti Meedia. Eesti Meedia omanikeks on 92,5 protsendiga Norra meediakontsern Schibsted ja 7,5 protsendiga Helder Tõnissonile kuuluv Fond Tulevik.

Postimehe juhtkiri ilmub teisel leheküljel. Selle all on karikatuur ning omakorda karikatuuri all niinimetatud väike juhtkiri – tuhandetähemärgises mahus anonüümne seisukohavõtt mingil kitsal teemal. Samal arvamusküljel ilmuvad ka ajakirjaniku päevakajaline kommentaar ja autori nimega repliik. Arvamuslehekülje sisuelemendid on ka *päeva pluss* ja *miinus* ning *Postimees ajast aega* ehk tagasivaade mõnele varasemale lehenumbri. Postimehel on lehe keskel veel kaks arvamuskülge, kus ilmuvad pikemad kommentaarid, kolumnid ja lugejakirjad. Märkusõnaga *arvamus* on Postimehel märgistatud lehe keskosas paiknevad arvamusleheküljed. Juhtkirja avaldaval arvamusleheküljel (lk 2) Postimehel vastav märgistus puudub.

2.4. Metoodika

Bakalaureusetöö „Juhtkirja valmimine päevalehes (Eesti Päevalehe, Postimehe ja Äripäeva näitel)” raames viis autor andmete kogumiseks läbi empiirilise uuringu süvaintervjuude näol Eesti Päevalehe, Postimehe ja Äripäeva arvamustoimetajatega. Äripäeva puhul lisaks ka mitmete juhtkirjas lehe seisukohta formuleeriva niinimetatud juhtkirjagrupi liikmetega.

Kvalitatiivset lähenemist eelistas autor seetõttu, et nii on info kogumine efektiivsem. Ka pakub vahetult retsiptendilt saadud info täpsustavate küsimuste esitamise võimalust. Näiteks ankeedi puhul see võimalus puudub.

Uuringu eesmärk oli saada põhjalik ülevaade juhtkirja valmimisest Eesti Päevalehes, Postimehes ja Äripäevas.

Kokku küsitles autor 11 inimest:

1. Aivar Hundimägi, Äripäeva arvamustoimetuse juhataja
2. Kertu Ruus, Äripäeva arvamustoimetaja
3. Mati Feldmann, Äripäeva arvamustoimetaja
4. Raimo Ülaver, Äripäeva uuriva toimetuse juhataja, juhtkirjagrupi liige
5. Peeter Teder, Äripäeva börsitoimetaja, juhtkirjagrupi liige
6. Raivo Sormunen, Äripäeva börsitoimetaja, juhtkirjagrupi liige
7. Igor Rõtov, Äripäeva peatoimetaja, juhtkirjagrupi liige
8. Urmet Kook, Eesti Päevalehe arvamustoimetuse juhataja
9. Külli-Riin Tigasson, Eesti Päevalehe arvamustoimetaja

10. Liisi Poll, Postimehe arvamustoimetaja
11. Sigrid Tappo, Postimehe arvamustoimetaja

Washingtonis töötav Kertu Ruus vastas küsimustele kirjalikult ja hiljem täiendas vastuseid e-kirja ning MSNi teel, teistega viidi läbi otsekontaktis spontaanne küsitlus, hiljem paluti täiendada vastuseid telefoni või e-kirja teel.

Süvaintervjuu üldine kava on ära toodud käesoleva töö lisas. Sõltuvalt konkreetse arvamustoimetuse töö eripärast ja toimetaja vastustest küsimused varieerusid. Samuti on bakalaureusetöö lisas intervjuude täistekstid.

Andmete analüüsil kasutab autor kvalitatiivse sisuanalüüsina *cross-case* meetodit. See tähendab, et vaadeldes erinevate vastajate vastuseid samadele küsimustele teemade lõikes, kaardistatakse selle põhjal Eesti Päevalehe, Postimehe ja Äripäeva juhtkirja valmimise protsess ning tehakse järeldusi.

Bakalaureusetöö uurimisküsimusteks on:

- kuidas valitakse juhtkirja teema,
- kuidas kujuneb toimetuse seisukoht,
- kuidas leitakse poolt- ja vastuargumendid,
- millest lähtudes kirjutatakse juhtkiri kokku.

3. Empiiriline osa

3.1. Empiirilised lähtekohad

Bakalaureusetöö empiirilise osa aluseks on süvaintervjuud Eesti Päevalehe, Postimehe ja Äripäeva arvamustoimetajatega ning teiste juhtkirja valmimise protsessi kaasatud ajakirjanikega. Empiirilise osa eesmärk on kaardistada juhtkirja valmimine Eesti Päevalehes, Postimehes ja Äripäevas ning võrrelda toimetaja valikuid. Bakalaureusetöö lõpus on kokkuvõttena esitatud empiirilisest osast selgunud uurimisküsimuste vastused.

3.2. Juhtkirja valmisega seotud isikud

Juhtkirja valmisega seotud isikutena käsitletakse toimetuse arvamuse osas sisulist rolli omavaid isikuid nagu toimetajad ja ajakirjanikud. Vaatluse alt on jäänud välja juhtkirjaga pigem vormiliselt kokku puutuvad isikud, näiteks keeleteoimetajad ja kujundajad.

Äripäev

Äripäeva arvamustoimetuse koosneb viiest töötajast: karikaturist, kolm arvamustoimetajat ja arvamustoimetuse juhataja. Juhtkirju kirjutavad Äripäevas arvamustoimetajad Kertu Ruus, Mati Feldmann ja Aili Sandre. Arvamustoimetuse juhataja Aivar Hundimägi kirjutab keskmiselt ühe juhtkirja kuus. Juhtkirja kirjutamine toimub Äripäevas nädalapikkuse graafiku alusel. Iga konkreetse juhtkirja eest vastutab algusest lõpuni üks arvamustoimetaja.

Varem kirjutasiid Äripäevas juhtkirju ka [toonased] uudistetoimetajad Raimo Ülavere ja Meelis Mandel ning peatoimetaja Igor Rõtov. Kuid vältimaks probleeme juhtkirja struktuuri, järjepidevuse ja küljendamisega piirneb nüüd kirjutajate ring arvamustoimetajatega. Äripäevas ei kirjuta juhtkirju ka ajakirjanikud ega reporterid, sest nad pole majandussündmustes kõrvalseisjad, vaid on sündmuste sees.

Ajakirjanikul võib olla juhtkirja teemal eelarvamus. Ka võivad nad karta allikat pahandada, seda ikka juhtub, et reporterid saavad juhtkirjade pärast pähe, kui nende allikatest on kirjutatud kriitiliselt. See tekitab enesealalhoiuinstinkti ja siis ei kirjutata kriitiliselt. Juhtkiri peab just olema kriitiline ja terav. Tõenäoliselt jääksid reporterite juhtkirjad hambutuks. Kuna reporter on teemas väga sees, võivad talle mingid detailid tunduda hästi olulised –

seetõttu on nende üldistusvõime kehvem. Samuti ei pruugi teemaga liialt kursis olevad reporterid näha vastuargumente. Kindla seisukohaga ajakirjanikku võib olla väga raske olla ümber veenda, kui ta näeb ainult enda arvamust kinnitavaid fakte. (Hundimägi).

Äripäeva juhtkirja kirjutaja teeb juhtkirja valmimisel koostööd juhtkirjagrupiga, kuhu kuulub 15 toimetajat. Grupi ülesanne on aidata juhtkirja kirjutaval arvamustoimetajal valida juhtkirja teemat, sõnastada toimetuse arvamust, tuua välja poolt- ja vastuargumente lehe seisukohale ning teha parandusi-täiendusi valmis juhtkirja. Juhtkirja kirjutaja pakub grupile välja juhtkirja teema või teemad ja toimetuse arvamuse, juhtkirjagrupi liikmed avaldavad toimetusesiseses e-posti loendis selle kohta arvamust.

Juhtkirjagrupp on moodustatud vastavalt liikmete ametikohtadele: arvamustoimetajad, uudistetoimetajad, börsitoimetajad, rubriigitoimetaja, peatoimetaja. Samuti kuuluvad juhtkirjagruppi mõned keskastmejuhid: arvamustoimetuse juhataja, uudistetoimetuse juhataja, uuriva toimetuse juhataja, börsitoimetuse juhataja.

Juhtkirjagrupis pole reportereid. Küll saadetakse valmis juhtkiri mõnikord faktide kontrollimiseks ülevaatamiseks reporterile, kes on kirjutanud uudiseid juhtkirjaga samal teemal.

Juhtkirja teemat – harvem arvamuse sõnastamist – arutab ka toimetuste esindajatest koosnev ja jooksva lehe valmimist planeeriv 8-10-liikmeline üksus nimega *pentagon*. Sisuliselt sarnaneb see Eesti Päevalehe ja Postimehe toimetuste juhatajate koosolekuga, mis arutab läbi järgmise lehe teemad.

Äripäeva *pentagoni* ja juhtkirjagrupi liikmeskond ning juhtkirja tööprotsess on fikseeritud stiiliraamatus, mis kirjeldab Äripäeva tegemise protsessi, koondades kirjutamise, toimetamise ja küljendamise reeglid ning põhimõtted.

Eesti Päevaleht

Eesti Päevalehe arvamustoimetuses töötab kuus inimest: karikaturist, kolumnist, kolm arvamustoimetajat ja arvamustoimetuse juhataja. Juhtkirju kirjutavad Eesti Päevalehes peamiselt arvamustoimetaja Külli-Riin Tigasson ja arvamustoimetuse juhataja Urmet Kook, vähem arvamustoimetaja Indrek Mustimets ning kolumnist Ants Juske. Arvamustoimetaja

Andrus Kivirähk juhtkirju ei kirjuta. Kes konkreetse juhtkirja kirjutab, otsustab arvamustoimetuse omavahel vastavalt toimetajate kompetentsile.

Eesti Päevalehes sõnastavad arvamuse ja kirjutavad juhtkirju peamiselt arvamustoimetuse liikmed. Nagu Äripäevas, kirjutab ka Eesti Päevalehes varem osa juhtkirju peatoimetaja. Kalle Muuli sulest tuli tema peatoimetajaks oleku aegadel veerand kuni kolmandik lehe juhtkirjadest, Hanno Tombergi kirjutada olid peamiselt majandusteemalised juhtkirjad. Praegune peatoimetaja Priit Hõbemägi on kirjutanud juhtkirju väga harva.

Ühelt poolt tagab see juhtkirjade stilistilise ühtsuse. Inimene, kes võib kirjutada väga häid kolumne, kipub anonüümses juhtkirjas kasutama pigem mina-vormi, teisalt kipuvad nad asju liiga dramatiseerima, liiga pasunasse sõitma, olema põhjendamatu kriitilised, mitte nägema vastuargumente. Ühesõnaga tekib anonüümsuse efekt. (Kook).

Vaid Eesti Päevalehe välisuudistetoimetuse juhataja Märt Kivine on üks neist arvamustoimetuse välistest inimestest Eesti Päevalehes, kes kirjutab ka ise juhtkirju. Kivine on varem töötanud kolm aastat Eesti Päevalehe arvamustoimetajana, seega on tal juhtkirja kirjutamiseks vajalikud oskused ja taustateadmised.

Eesti Päevalehe arvamustoimetaja teeb toimetuse seisukoha ning poolt- ja vastuargumentide sõnastamiseks koostööd juhtkirja teemal kirjutava reporteriga. Vajadusel arutatakse lehe arvamust ka suuremas ringis, kuhu reeglina kuuluvad toimetuste juhatajad.

Kuus võib-olla paar korda juhtub, et teema on liialt vastuoluline ja me moodustame arvamuste vahetamiseks toimetuste juhatajatest, arvamustoimetuse liikmetest ja peatoimetajast meililisti. Viimati tegime nii reformierakonna plaani kohta alandada tulumaksu. (Tigasson).

Postimees

Postimehe arvamustoimetuses töötab neli inimest: karikaturist, kaks arvamustoimetajat ja arvamustoimetuse juhataja. Juhtkirju kirjutavad arvamustoimetajad Sigrid Tappo ja Liisi Poll ning arvamustoimetuse juhataja Kalle Muuli. Muuli kirjutab peamiselt sisepoliitilisi juhtkirju. Kirjutaja lepatakse iga kord eraldi kokku vastavalt juhtkirja teemale.

Postimehes kirjutavad enamiku juhtkirjadest erinevate toimetuste juhatajad ja reaajakirjanikud. Arvamustoimetuse liikmed kirjutavad lehe juhtkirjadest kolmandiku. Kuna Postimehe juhtkiri on reeglina seotud mõne muu samas lehes ilmuva looga, siis valmib juhtkiri enamasti juhtkirja teemal lugu kirjutava toimetuse ja arvamustoimetuse koostöös.

Vältimaks faktivigu või meelevaldseid seoseid laseme tavaliselt juhtkirja teemal uudise kirjutajal või tema toimetuse juhil ette valmistada arvamustoimetuse jaoks mustandi. (Tappo).

Väljastpoolt arvamustoimetust valitakse kirjutajaks inimene, kes on antud teemaga kõige paremini kursis. Nagu märgivad Tappo ja Poll, ei tasu pidada arvamustoimetuse inimesi universaalseteks.

Näiteks kaitseväe teemalise juhtkirja kirjutavad kaitseväe tegemisi kajastavad ajakirjanikud. Nad omavad meiega võrreldes lihtsalt nii palju rohkem infot ja on autoriteetsed sel alal. Ka uudisteajakirjanikud kirjutavad juhtkirju, sest on inimesi, kel on suured kogemused mingil teemal, nad on näiteks sellega aastaid tegelema. (Poll).

Nii kirjutab Postimehe kultuuriteemalised juhtkirjad tavaliselt kultuuritoimetus, sporditeemalised juhtkirjad sporditoimetus, majandusteemalised juhtkirjad majandustoimetus.

Poll märgib, et vahel on üsna raske öelda, kes juhtkirja lõpuks kokku kirjutab: näiteks uudistetoimetusest kirjutab keegi juhtkirja põhja, mille arvamustoimetajad vaatavad üle ja vajadusel täiendavad, viimasena loeb juhtkirja läbi päevatoimetaja, kel on samuti muudatuste tegemise õigus.

Analüüs

Töö teoreetilistest lähtekohtadest ilmnes, et toimetuse arvamus juhtkirjas selgub tavaliselt kollektiivse töö tulemusena – teema ja arvamuse arutellu on kaasatud hulk toimetajaid. Juhtkirja kirjutajate ring kolmes päevalehes on erinev. Kahes – Äripäev ja Eesti Päevaleht – on juhtkirja kirjutamine peamiselt arvamustoimetuse ülesanne. Postimehes kirjutavad enamiku juhtkirjadest teiste toimetuste liikmed, nii toimetajad kui reporterid.

Nagu kinnitasid Eesti Päevalehe ja Äripäeva arvamustoimetajad, võimaldab juhtkirjade kirjutamise n-ö monopoli hoidmine arvamustoimetuse piires pakkuda lugejaile ühtlasema

tasemega juhtkirju. Arvamustoimetuste välistel inimestel võib olla puudulik ettekujutus juhtkirja olemusest – kindlast struktuurist lähtuv ja varasemate ajalehe väljaütlemistega kooskõlas olev toimetuse arvamus. Samuti pole neil nii tugevat juhtkirja kirjutamise praktikat kui arvamustoimetajatel.

Arvamustoimetuse välise inimese jaoks pole juhtkirja kirjutamine Postimehes põhitöö – seda tuleb teha võib-olla paar korda kuus – seega ei pruugi ka kirjutaja tunda piisavalt suurt vastutust. Pigem võidakse juhtkirja kirjutamisse suhtuda kui tüütusse lisakohustusse. Ja sellisel juhul kannatab juhtkirja kvaliteet. Kuigi Postimehe arvamustoimetajad arutavad arvamustoimetuse välise juhtkirja kirjutajaga teemat ja argumente ning pärast vajadusel parandavad valmis juhtkirja, ei luba see neil juhtkirja eest täielikult vastutada.

Vormiliselt on Äripäeva juhtkiri kõige laiapõhjalisem, kuna selle valmimisele on kaasatud teiste toimetustega võrreldes suurem hulk inimesi. Samas ei pruugi see tähendada alati ka kvalitatiivselt paremat tulemust, sest otsest kohustust juhtkirja aruteluks osaleda juhtkirjagrupi liikmetel pole. Äripäeva juhtkirja loeb enne selle trüki minekut läbi 10-15 inimest, Eesti Päevalehel ja Postimehel on juhtkirjaga kokku puutuvate inimeste ring oluliselt väiksem.

Erinev praktika toimetustes juhtkirja valmimisega seotud isikute osas tekitab küsimuse juhtkirja universaalsusest. Nii teoreetikutel kui väljaannetel on erinevaid arusaamasid, kes peaks juhtkirja valmimises osalema. Kolme Eesti päevalehe näitel võib öelda, et lähtutakse konkreetse toimetuse poolt välja arendatud tavast.

3.3. Juhtkirja teema valimine

Juhtkirja teema valimise aspektidest keskendutakse käesolevas töös teema valiku lähtepunktidele ja teema valimise rutiinidele toimetustes.

Äripäev

Teema valimise lähtealused

2004. aasta lõpuni kommenteeris Äripäev juhtkirjas peamiselt ainult oma lehes ilmuvaid artikleid, seega pärinesid juhtkirja teemad sisuliselt uudistetoimetusest. Nüüd on juhtkirjaks teema leidmine arvamustoimetajate kohustus, sellega suurendati nende otsustusvabadust ja vastutust.

Varem oli levinud vabandus, et pole häid uudiseid, mida juhtkirjas kommenteerida. Seega lükkati vastutus uudistetoimetuse peale, et kuna nemad ei tee hästi tööd, siis ei saa ka meie teha. (Hundimägi).

Äripäeva arvamustoimetajad leiavad juhtkirja teemad peamiselt ajalehtedest, nii oma lehest kui teistest lehtedest. Konkreetse juhtkirja eest vastutav arvamustoimetaja saab infot teemade valikuks ka valmivatest lugudest, uudistetoimetuselt ja teistelt arvamustoimetajatelt. Reeglit teiste arvamustoimetajate kaasamiseks teemade leidmisel arvamustoimetuses pole. Mõnikord saadavad arvamustoimetajad omavahel e-postiga laiali võimalikke juhtkirjade teemasid, et tekiks rohkem ideid. Juhtkirja kirjutaja peab olema iseseisev ajakirjanik, kes küsib lisainfot, otsib materjali juhtkirja teemal, nii-öelda teeb omaette lugu ega sõltu uudistetoimetusest.

Otsin teemasid internetiportaalidest, teema peab olema päevakajaline ja kandma juhtkirja välja. (Feldmann).

Juhtkirjagrupi liige, börsitoimetaja Raivo Sormunen leiab, et teemade valikul lähtub juhtkirja kirjutav arvamustoimetaja peamiselt Äripäevas ilmunud või ilmuvatest artiklitest.

Ega teemat ju laest võeta – lehelood ja uudised dikteerivad seda. Arvan, et teema valikul eriti mööda panna ja valesid valikuid teha ei saa, ikka leitakse inimesi kõige enam erutavam teema, mille kohta on võimalik midagi arvata. (Sormunen).

Äripäeva juhtkiri on tihti teemal, millest toimetuse on varasemates lehtedes kirjutanud või millest kirjutab Äripäev juhtkirjaga samal päeval ilmuv lehes. Äripäeva poolt kommenteeritav teema peab olema lugejale tuttav. Kuna Äripäevas on arvamusküljed lehe lõpus, siis on lugeja juhtkirjani jõudes tõenäoliselt juba lugenud sellekohast uudist ehk saanud juhtkirja teemal kätte esmase info.

80% ideid juhtkirja teemade jaoks tuleb Äripäeva uudistetoimetuse abil – kas ilmunud lugu või töös olev lugu. (Hundimägi).

Tihti on juhtkirja teemaks Äripäeva esikaanelugu, mida juhtkiri täiendab. Harva on juhtkirja teemaks esikaaneloost tähtsusest madalam uudis – sel juhul on reeglina põhjuseks kas

olemusloo vormis esikaanelugu, mille kohta on raske seisukohta võtta või pole juhtkirja teema otsustamise ajaks veel esikaaneloost kogu vajalikku infot teada.

Äripäeva toimetuses vaieldakse, kas juhtkiri peaks ilmuma sama päeva lehes looga, mille kohta on see kirjutatud.

Mina seda allumatelt ei nõua, probleem on taustatöök kuluv ajas. Kui esikaaneloo nii-öelda point selgub kella kuueks õhtul, ei jõua enam korralikku taustatööd teha ehk juhtkirja jaoks argumente ja fakte otsida. (Hundimägi).

Hundimägi märgib, et parem on kirjutada juhtkiri varasemas lehenumbris ilmunud uudise teemal. Seevastu Feldmann leiab, et võimaluse korral võiks juhtkiri olla samal teemal lehe esikaanelooga, sest siis on mõlema mõju suurem.

Juhtkirja seost sama päeva lehes ilmuva looga pooldavad Äripäeva uudistetoimetajad. Kui esikaanelugu on mõjukas, erakordne, konfliktne ning puudutab kaudsemalt või otsesemalt ka väärtushinnanguid ja eetikat, on toimetuse juhtkiri sel teemal samas lehes väga oluline, märgib Ülaverre.

See on lugeja huvides – saada samast lehest kätte faktid ja lehe toimetuse seisukoha, hinnangu esitatud faktidele. Seda enam, kui tegu on värskel uudisega, mis juhtus eile. See lausa hüüab kiire ja värskel toimetuse seisukoha järele. Päeva või paar hiljem võiks teha juhtkirju teemadel, mis räägivad trendidest. See olukord oleks ehk ideaal, tegelikkus kipub omi korrektsiive tegema. (Ülaverre).

Juhtkirja teemade valikut mõjutab Äripäeva staatus ärilehena. Äripäeva stiiliraamatus on kirjas, et juhtkirja valikul lähtub arvamustoimetuse sellest, et teema oleks huvitav väikeettevõtjale ehk Äripäeva tüüplugejale. Äripäevas on tihti arutelu, kas üks või teine teema on ikka Äripäeva teema. Näiteks kas presidendi jagatavad ordenid on Äripäeva teema, kas jalgpalli MM on Äripäeva teema.

Kui pole ühtegi head juhtkirja teemat, küsib tavaliselt keegi toimetajatest koosolekul, millest inimesed parajasti räägivad. Ja kui inimesed räägivad näiteks olümpiast, jaanipäevast või alkoholimüügi keelamisest, siis teeme sellest juhtkirja, kui vähegi Äripäevale sobiva nurga

leiame. Pärast Läti edukat esinemist jalgpalli Euroopa meistrivõistlustel tegime juhtkirja, et mida see Lätile majanduslikult tähendab. (Ruus).

Juhtkirja teemasid leitakse ka teiste inimeste – ettevõtjate, poliitikute, ametnike – poolt Äripäevale kirjutatud kommentaaridest. Mõnikord toetab Äripäev kellegi kommentaari lehes toimetuse juhtkirjaga, selle otsustab arvamustoimetuse.

Teema valimise rutiinid

Äripäeva juhtkiri valmib kahe päeva jooksul. Juhtkirja kirjutav arvamustoimetaja esitab esimese päeva hommikul kell 11 *pentagoni* koosolekul kaks-kolm ideed, millest võiks ülejäämise lehe juhtkiri rääkida.

Ülavere juhib tähelepanu tendentsile, et juhtkirja kirjutav arvamustoimetaja on hakanud teemavalikul liiga palju *pentagoni* usaldama ega paku enam ise värskeid teemasid välja.

See, kui tihti pakub juhtkirja kirjutaja pentagonile teemasid, sõltub sellest, mis on parajasti ühiskonnas kõneaineks. Samuti ka sellest, kui palju on Äripäevas ilmunud või ilmumas häid lugusid. Kui juhtkirja kirjutav arvamustoimetaja ei paku pentagoni koosolekul teemasid ja arvamuseid välja, tähendab see nõrgaks jäänud ettevalmistustööd. Kirjutaja ikkagi peaks pakkuma mõned teemad ning otsima enne ka nende teemade tausta. (Hundimägi).

Juhtkirja kirjutaja, kel teemat pole, kuulab *pentagoni* koosolekul, mis uudistetoimetuse poolt lehte tuleb ja pakub teema välja selle põhjal – juhtkirjast räägitakse *pentagoni* koosolekul kõige viimasena. Võib aga juhtuda, et uudistest ei tule ühtegi juhtkirjaks sobivat teemat ja veel pole ka teada, mis on ülejäämise päeva esikaanelugu. Sel juhul peab *pentagon* võimalikke juhtkirja teemasid arutama ja leidma, millest juhtkiri teha.

Feldmann kinnitab, et juhtkirja teema arutelu *pentagonis* pole eriti pikk ja *pentagoni* roll on rohkem kinnitav. Pikem arutelu tekib siis, kui teema tekitab *pentagoni* liikmetes vastakaid tundeid.

Juhtkiri pole paljudele pentagoni liikmetele oluline – näiteks kujundusosakonna ja fototoimetuse esindajad – ja sel põhjusel ei teki reeglina ka suurt mõttevahetust. Juhtkirja

teema on oluline sammadile, arvamustoimetajale ja uudistetoimetajatele ehk mõnele inimesele. See paraku aga välistab diskussiooni tekkimise. (Hundimägi).

Eesti Päevaleht

Teema valimise lähtealused

Eesti Päevaleht kirjutab enamasti juhtkirja teemal, millest ilmub samas lehes ka lugu. Tigasson märgib, et teema valikul lähtutakse sellest, mis on järgmise päeva lehes kõige tähtsam uudis või kõige rohkem mõtteid tekitav sündmus. Samas ei tohiks olla sellest hiljuti juhtkirja kirjutatud.

Valime sellise teema, mis on kõige huvitavam või kõige enam arvamusi tekitav. (Tigasson).

Eesti Päevalehes ilmub lisaks juhtkirjale ka ilma autori nimeta repliik, kui toimetuse seisukohavõttu väärivaid teemasid on mitu, saab neid jagada: üks läheb juhtkirjaks ja teine repliigiks. Repliik kirjutatakse vähemolulisemal teemal, mille puhul saab näiteks rõhutada mingit nüanssi. Pikem analüüs pole repliigi väikest mahtu arvestades võimalik.

Aeg-ajalt kirjutab Eesti Päevaleht juhtkirju ka teistes lehtedes ilmunud teemadel, mida Eesti Päevaleht pole ise käsitlenud – nad usuvad, et lugejad on kursis ka teiste meediakanalite teemadega.

Paljude lehtede lugejaskond on kattuv. Inimesed, kes loevad Postimeest, loevad tõenäoliselt ka Eesti Päevalehte, samuti Äripäeva ja Eesti Ekspressi – vähemalt internetiväljaandeid. (Kook).

Teema valimise rutiinid

Eesti Päevalehel on hommikul kell 10.30 toimetuste juhatajate koosolek, kus kõik tutvustavad oma toimetuste poolt järgmisesse lehte planeeritavaid artikleid. Koosolekul osaleva arvamustoimetuse juhataja ülesandeks on valida välja juhtkirjaks sobivad teemad.

Kuivõrd juhtkiri võiks anda hinnangu lehe kõige olulisemale teemale, siis jälgin tavaliselt selle pilguga uudiste teemasid, ka majandust ja välisteemasid, harvem kultuuri ja sporti. (Kook).

Pooltel juhtudel leiab Kook juhtkirjaks sobiva teema ja küsib koosolekul selle kohta osalejatelt arvamust. Ülejäänud juhtudel ütleb ta, et valik pole piisavalt hea ja nende seast juhtkirja teemat ei saa.

See, kas juhtkirja teema on olemas, on tegelikult päris hea indikaator. Kui hommikusel koosolekul ei selgu head juhtkirja teemat, tähendab see, et lehes pole mõjukat, sotsiaalselt olulist lugu. See sunnib ka uudistetoimetust rohkem pingutama, et otsida mõni oluline teema üles. Vahel nad suudavad, vahel mitte. (Kook).

Hommikusel koosolekul juhtub mõnikord, et uudistetoimetus räägib ühest teemast kui vähemolulisest, millele nad ei planeeri suurt pinda. Arvamustoimetus võib aga seda pidada oluliseks.

Siis ütlen, et tehke sellest suurem lugu või arendage seda teemat mingis suunas edasi ja me kirjutame ka juhtkirja samal teemal. (Kook).

Eesti Päevalehe arvamustoimetusele on see Koogi kinnitusel ideaalne variant, kui juhtkirja teema selgub hommikusel koosolekul ja jääb ka päeva jooksul kõige olulisemaks teemaks.

Seda juhtub ühes kuus vast paar korda, kui juba hommikul selgub juhtkirja teema. (Tigasson).

Kell 11.30 otsustab arvamustoimetus oma koosolekul, millised arvamused artiklid lehte lähevad. Samuti arutatakse seal läbi juhtkirja teema või teemad, kuid juhtkirja kirjutama veel ei hakata.

Juhtkirjaga hakatakse tegelema kella kolme ajal. Tihti on siis selge, mis teema on järgmise päeva lehes kõige olulisem ja arvamustoimetaja saab hakata selle teema kohta infot koguma.

Kell 16 on teine toimetuse juhatajate koosolek, enne seda küsib Kook teiste toimetuste juhtidelt, kas nende poolt hommikusel koosolekul nimetatud teemad on alles ja kas midagi on veel lisandunud.

Vahel juhtub, et hommikul hea tundunud uudisteema õhtul enam ei ole väga hea teema. Või tekib ette valmistamisel olevat uudist lugedes endal nii palju küsimusi, et hakkad ise ka tausta uurima ning siis selgub, et see ei sobi juhtkirja teemaks. Siis on halvad valikud. Võib leida

kiiresti mõne muu teema, mida võib-olla polegi meie lehes – see on ilmunud teises lehes – ja kirjutada juhtkirja sel teemal. Või siis punnitad esialgsest teemast juhtkirja välja, ise teades, et ega sel suurt mõtet ei ole. (Kook).

Kella neljasel koosolekul võib juhtkirja teema jääda ka veel lahtiseks. Tigasson kinnitab, et Eesti Päevalehel pole väga selget mehhanismi, kuidas juhtkirja teema leitakse – see võib selguda nii toimetuste juhtide koosolekul kui ka vajadusel pärast seda arvamustoimetuse koosolekul.

Postimees

Teema valimise lähtealused

Postimehe puhul määrab, kas mingi teema saab juhtkirjaks esiteks see, kui suurt hulka inimesi teema mõjutab. Teiseks – mis on teema tähendus pikas perspektiivis ehk kas see muudab midagi oluliselt. Samuti arvestatakse, kui uus on teema. Oluline on ka see, et toimetuse seisukohavõtt oleks vajalik, seega ei tohi teema olla selline, mille kohta valitseb ühiskonnas vaid üks aramus, puudub polariseerumine.

Teema peab olema oluline, puudutama inimesi. Ja ajaleht peab saama selle kohta seisukoha võtta, mis tähendab, et toimetuses peab olema võimalik leida konsensus. On ka teemasid, mis on olulised ja millest räägitakse, kuid mille kohta pole toimetuses konsensust. Ilmselt pole siis konsensust ka kogu ühiskonnas. (Poll).

Näitena teemast, mille suhtes Postimehe toimetuses puudus konsensus ja mis seetõttu juhtkirjas kajastamata jäi, toob Tappo homoabielude lubamise.

Toimetuses polnud ühtset seisukohta ja seetõttu homoabielude teemat me juhtkirjas üldse ei puudutanud. Kui keegi tahtis, võis ta oma arvamuse välja öelda kommentaaris ning oma nime all. (Tappo).

Teise võimalusena püütakse sellises olukorras leida kompromiss, millega on erinevad toimetuse arvamust kujundavad osapooled nõus. Kompromissiks võib olla ka juhtkirja teema väike muutmine, mingile muule nüansile tähelepanu juhtimine.

Kui päevakorral oli kultuuripealinna valimine ja toimetuse sees oli selgelt näha, et osad inimesed pooldasid Tallinna ja osad Tartut, siis lõpuks leidsime juhtkirja teemaks hoopis kolmanda aspekti – inetu jageluse linnade vahel, mis mõlemat häbistas. (Tappo).

Veel mõne aasta eest oli Postimehe toimetuses põhimõte, et juhtkirja teema pärineb lehe kolmelt esimeselt uudisteküljelt. Nüüd on lehe struktuur muutunud ja see soovitus enam ei kehti. Postimehe juhtkiri on reeglina uudise teemal, selleks võib olla ka mõni vähemtähtis uudis. Väga harva juhtub, et juhtkiri pole seotud samas lehes ilmuva looga. Selle põhjuseks on olukord, kus kõik vähegi päevakajalised teemad on juba juhtkirjas käsitletud või on tekkinud hoopis uus teema, mida pole veel jõutud uudistekülgedel kajastada.

Mõnikord on juhtkirju, mis pole seotud samas lehes oleva uudisega. Näiteks mingi trend, mille kohta tuleb võtta juhtkirjas seisukoht. Reeglina on juhtkiri seotud samas lehes ilmuva looga, sest me eeldame, et inimesed küsivad juhtkirja lugemise järel, kus on lugu. (Tappo).

Teema valimise rutiinid

Postimehes algab hommikune toimetuste juhatajate koosolek kell 10, arvamustoimetust esindab seal reeglina toimetuse juht Kalle Muuli. Koosolekul arutatakse läbi kõik järgmise lehe teemad ja räägitakse ka võimalikest juhtkirja teemadest. Need võivad tuleneda ettevalmistamisel olevates lugudest, kuid ka arvamustoimetuse ise võib teemasid välja pakkuda. Juhtkirja teemat koosolek ei kinnita, sest teema võib päeva jooksul veel muutuda. Kui palju hommikul kell 10 koosolekul juhtkirjast räägitakse, sõltub teemast.

Loomulikult on selliseid teemasid, mis ei nõua eriti oskusteavet ja mille kohta kõikidel on mingi seisukoht – näiteks kellakeeramine või vanemapalk. Siis võib diskussioon laua ümber muutuda kaunis elavaks. (Tappo).

Tavaliselt selgub juhtkirja teema kell 14 arvamustoimetaja ja päevatoimetaja vahelisel koosolekul. Seal räägitakse läbi, milline teema teisel ehk arvamuseleheküljel kuhu paigutada. Mõnikord osaleb sellel koosolekul ka teisi arvamustoimetajaid ning arvamustoimetuse väliseid inimesi, näiteks juhtkirja teemal uudist kirjutav reporter, majandustoimetuse või välistoimetuse juhataja. Kell 14 kinnitatud juhtkirja teemat muudetakse harva, peamiselt mingi olulise uudise tõttu, mida pole päeval veel teada.

Analüüs

Eesti Päevalehel ja Äripäeval on teemavaliku osas ühine see, et reeglina pakub juhtkirja teema välja arvamustoimetuse, kas teeb seda toimetuste esindajate koosolekul arvamustoimetuse juhataja (Eesti Päevaleht) või graafiku järgi juhtkirja kirjutav arvamustoimetaja (Äripäev). Postimehe juhtkirja teema otsustab arvamustoimetaja koos päevatoimetajaga.

Kõik kolm võrreldud päevalehte kirjutavad juhtkirja reeglina samas lehes ilmuva või ilmunud uudise teemal. Enamasti valitakse lugeja jaoks kõige olulisem uudis. Kui Postimehe ja Eesti Päevalehe – küll veidi harvem – puhul on selleks enamasti artikkel juhtkirjaga sama päeva lehest, siis Äripäev kirjutab juhtkirja harilikult päev-kaks tagasi ilmunud uudise teemal. Põhjuseks vajadus ettevalmistusaja järele – juhtkirja kirjutaja saab siis koguda rohkem infot.

Kuna Äripäevas on juhtkirja kirjutamise kaasatud erinevatest toimetajatest koosnev juhtkirjagrupp, vajavad nemadki aega juhtkirjaga tegelemiseks. Eesti Päevalehes ja Postimehes on juhtkiri rohkem kirjutaja-keskne, koostööd teiste toimetustega on vähem.

Lugejale on samas lehes ilmuva artikli juhtkirjas kommenteerimine ilmselt mugavam, ta saab siis ühel – tõenäoliselt ka selle päeva kõige olulisemal – teemal kätte nii faktid kui arvamuse(d). Ja omakorda vastupidi, kui uudis pole juhtkirja n-ö toetamas, võib see tähendada vähesemat huvi juhtkirja vastu. On ju uudis lisamotivaator ka juhtkirja lugemiseks – kui need on samal teemal.

Eesti Päevalehe ja Postimehe arvamustoimetajad on juhtkirja teemade leidmisel enamasti passiivses rollis – teema selgub koosolekul, kus toimetuste esindajad arutavad järgmise päeva lehe üle. Äripäeva arvamustoimetaja peab ise samal koosolekul juhtkirja teemad välja pakkuma, sõltudes seega vähem teiste toimetuste tööst. Siiski tuleb valdav osa Äripäeva juhtkirja teemadest uudistetoimetuse kirjutatud artiklitest.

Äripäeva võimalusi juhtkirja teema valikul ahendab lehe staatus majandusväljaandena. Juhtkirja teema – nagu ka muude artiklite – valikul tuleb arvestada tüüplugejate ehk väikeettevõtjate huvidega. Eesti Päevalehel ja Postimehel sellist piirangut pole.

Äripäeva juhtkirja teema on lugejale tuttav, kuna lisaks uudiste-sündmuste kommenteerimisele pigem tagantjärgi kirjutab toimetuse juhtkirja vaid Äripäevas kajastamist

leidnud või leidval teemal. Seevastu Eesti Päevaleht kirjutab aeg-ajalt juhtkirju ka teemal, mida mujal lehes pole käsitletud. Ka Postimees teeb seda, kuid väga harva.

Postimehel ja Eesti Päevalehel on arvamisleheküljel kaks toimetuse seisukoha väljendust. Põhijuhtkirja nimetatakse suureks juhtkirjaks, väike toimetuse arvamus kannab nime repliik. Seega on mitme teema vahel valides võimalik kajastada lehes mõlemat, tehes ühest juhtkiri ja teisest repliik. Ka Äripäeval on juhtkirja all repliik, kuid see pole toimetuse ühine arvamus – repliigi juures ilmub autori nimi.

3.4. Toimetuse seisukoha sõnastamine

Äripäev

Seisukoha sõnastamise lähtealused

Äripäev näeb end rohkem lehena tööandjatele, mitte töövõtjatele, seega kaitseb toimetus pigem ettevõtete ja ettevõtjate huve.

Äripäev lähtub arvamuses toimetuse väärtustest, mida juhtkiri järgib: liberaalne maailmakorraldus, riigi vähene sekkumine eraellu, vähe regulatsioone ja maksuerandeid, võimalikult suured isikuvabadused, eesmärgiks on avatus, jõukus ja eetilisus. Need 15 aastat tagasi sõnastatud väärtused on kokkuvõtvalt kirjas ka Äripäeva stiiliraamatus.

Selgelt sõnastatud väärtused aitavad juhtkirja kirjutajat ega ahista arvamustoimetajat. (Ruus).

Seisukoha sõnastamise rutiinid

Esialgse arvamuse – millest võiks kujuneda toimetuse seisukoht – pakub *pentagoni* koosolekule välja vastutav arvamustoimetaja. *Pentagon* võib sellega nõustuda või pakkuda välja alternatiivse arvamuse.

Pentagon reeglina ei otsusta arvamusest. Rohkem on seal selline jutt, et näiteks kirjutame Erki Urva ametist lahkumisest [kui see on uudisena päevakorral] ehk räägitakse teemast. (Ruus).

Enne või vahetult pärast *pentagoni* koosolekut saadab juhtkirja kirjutav arvamustoimetaja juhtkirja teema(d) ja arvamuslause(d) e-postiga juhtkirjagrupile. Mõnikord lisab kirjutaja ka viite, kus seda lugu saab näha, mille kohta juhtkirja kirjutatakse (kas siis on see varem ilmunud või ettevalmistamisel ehk ligipääsetav Äripäeva siseveebis).

Juhtkirjagrupi liikmed annavad arvamustoimetajale tagasisidet, millist teemat nad pooldavad ja mis võiks olla toimetuse seisukoht sel teemal. Kui palju tuleb juhtkirjagrupilt tagasisidet, sõltub paljuski juhtkirja teemast ja Äripäeva seisukohast – kuivõrd see juhtkirjagrupi liikmetele korda läheb, usub börsitoimetaja Peeter Teder.

Sõna võtan harva, kui satub mõni tõeliselt hinge minev teema, kus paistab, et mul on midagi olulist öelda. (Teder).

Põhjalikuma arvamustevahetuse kutsub esile teema, mis on kas vastuoluline, ärritav, põhimõtteline – ühesõnaga tekitab palju erinevaid arvamusi.

Ma ise keeran mõnikord arvamuslausele meelega nii-öelda vindi üle, et toimetuses inimesi ärritada ja panna neid juhtkirja teemal sõna võtma. (Hundimägi).

Rõtov kinnitab, et *pentagon* ja juhtkirjagrupp võimaldavad küll laiapõhjalist toimetuse seisukoha sõnastamist, kuid kõige tähtsam roll arvamuslause leidmisel on arvamustoimetuse liikmetel.

*Põhimõtteliselt saavad arvamustoimetajad vajadusel ka ilma *pentagoni* või juhtkirjagrupita seisukoha sõnastamisega hakkama. Arvamustoimetuse töötajatel on nii suur kogemus, et nad tajuvad Äripäeva konsensuse ära.* (Rõtov).

Kui juhtkirjagrupi arvamused toimetuse seisukoha osas on vastakad, jääb reeglina peale enamuse arvamus, samas eriarvamuste korral ühise arvamuse leidmiseks juhtkirjagrupis hääletust ei korraldata. Kui juhtkirjagrupi diskussioonides ühtset ja selget toimetuse seisukohta ei teki, sõnastab selle juhtkirja kirjutaja. Tihti on Äripäev ka varem samal teemal kirjutanud ja varasema seisukohaga enamasti opositsiooni ei minda.

Hoidume juhtkirjadest, mis pole ei liha ega kala, katsume ikka ühise arvamusega välja tulla. Olen alati proovinud saada oma arvamusele vähemalt ühelt juhtkirjagrupi liikmelt kinnituse. Reeglina pöördun lehe valmimise eest vastutava saddami poole. Lõplik vastutus jääb muidugi juhtkirja kirjutajale. (Ruus).

Äripäeva stiiliraamatus on kirjas, et juhtkiri ei ole juhtkirjagrupi kompromiss ega pea rahuldama kõiki grupi liikmeid. Juhtkiri peab sisaldama selget seisukohta, mille väljendamisel ei tohi kõhelda ega kahelda.

Selge seisukoht juhtkirjas tõstab selle loetavust, näitab Äripäeva kogemus. 1990ndate aastate lõpus soovitas Äripäeva arvamustoimetajaid koolitanud Tiit Hennoste toimetuse seisukoha juhtkirjas selgelt välja tuua. Kui enne seda luges Äripäeva juhtkirju lehe igapäevase lugejaküsitluse järgi keskmiselt alla 20% lugejatest, siis pärast seisukoha selget sõnastama hakkamist kasvas juhtkirja loetavus paari aastaga 10% võrra, märgib Hundimägi. Praegu loeb Äripäeva juhtkirju keskmiselt 40% lehe lugejatest.

Sama põhimõtet püüab Äripäeva arvamustoimetuse kasutada ka kolumnide toimetamisel ja Hundimägi kinnitusel on see lähenemine tõstnud kolumnide loetavust.

Eesti Päevaleht

Seisukoha sõnastamise lähtealused

Eesti Päevaleht on Koogi ütlusel sõnastanud niinimetatud kümme käsku, millel rajanevad lehe püsiväärtused: Eesti Päevaleht pole šovinistlik, lisaks õigusele vaatab toimetuse alati, kas asi on ka õiglane jne. Samadest alustest lähtutakse ka juhtkirjas toimetuse seisukoha sõnastamisel.

Siiski tunnistab Tigasson, et tema pole lehe püsiväärtusi kirjalikult näinud ega oska seetõttu ka juhtkirja jaoks toimetuse seisukohta kujundades neist lähtuda. Küll märgib Tigasson, et Eesti Päevaleht püüab juhtkirjades kaitsta nõrgemaid, arvestatakse inimeste huvisid ja eelistatakse neid institutsioonide huvidele.

Kook kinnitab, et kõik teemad arvamustoimetuses lehe seisukoha üle vaidlusi ei tekita: kui midagi on kas halb või väga hea, siis pole pikalt vaieldada – asi on niigi selge. Vahel vaieldakse

arvamustoimetuse siseselt lehe arvamuse üle väga tuliselt, sest Eesti Päevalehe arvamustoimetuses on erineva maailmavaatega inimesi.

Kui leht on varem sarnasel teemal juhtkirja kirjutanud, siis võetakse aluseks varasem seisukoht.

Hiljuti tekkis mul ühe toimetajaga suur vaidlus, kas maksukoormuse jätkuv alandamine on hea või halb. Selles küsimuses põrkusid kahe isiku maailmavaated ja tuli leida mingi kompromiss. Õnneks oli meil ajaloost kompromiss näha, sest leht oli varem välja öelnud, et on maksukoormuse jätkuva alandamisega nõus siis, kui samaaegselt tõuseb ka maksuvaba miinimum. (Kook).

Tigasson märgib, et toimetuses arvamuste polariseerumist tekitava vastuolulise teema puhul pole ühise seisukoha sõnastamine kerge.

Kas peaksime tegema hääletuse kõigi ajakirjanike seas? Või ainult nende seas, kes on teemaga kursis? Kui on väga suur vaidlus toimetuses ja ühise seisukohani ei jõuta, siis jäetakse teema kõrvale. (Tigasson).

Seisukoha sõnastamise rutiinid

Toimetuse seisukoha juhtkirja teemal esitab kell 16 toimetuse juhatajate koosolekule Eesti Päevalehe arvamustoimetuse juht.

Pakun juhtkirja teema ja ütlen, mis võiks olla lehe esialgne hinnang, enamasti ollakse sellega nõus, antakse ka mõni soovitus. (Kook).

Kui keegi lisab juhtkirja teemal mõne olulise mõtte, paneb arvamustoimetuse juhataja selle endale kirja. Reeglina toimetuste juhtide koosolek lehe seisukohta ei vaidlusta, arvamustoimetaja pakutud sõnastus võetakse teadmiseks.

Kui toimetuste juhatajate koosolek lehe lõplikku arvamust juhtkirja teemal ei otsusta – ja seda juhtub üsna sageli –, jääb arvamuse täpsem sõnastamine juhtkirja kirjutavale arvamustoimetajale, harvem sõnastab seda arvamustoimetus koos. (Tigasson).

Vastuolulise teema puhul selgitab lehe seisukoha tavaliselt mitte arvamustoimetuse, vaid erinevate toimetuste juhatajad omavahel pärast kella neljast koosolekut. Juhtkirja valmimise osas pole Eesti Päevalehe arvamustoimetuse töökorraldus väga reglementeeritud ja institutsionaliseeritud, märgib Tigasson.

Postimees

Seisukoha sõnastamise lähtealused

Postimehe juhtkiri lähtub Polli kinnitusele tavalise inimese positsioonist, seega ei peaks juhtkiri kajastama näiteks institutsioonide vahelist võitlust. Postimehe toimetuse puuduvad tema sõnul poliitilised vaated, nii ei tule ka juhtkirjas jälgida mingit kindlat suunda.

Ei saa öelda, et Postimees on alati sada protsenti liberaalsete või sada protsenti konservatiivsete seisukohtade poolt. Nagu Postimehe peatoimetaja Merit Kopli on öelnud, on Postimehe arvamus avatud ja lähtub tervest mõistusest. (Poll).

Seisukoha sõnastamine oleneb ka teemast – kas see on uus või on leht juba varem samal teemal kirjutanud. Viimasel juhul lähtub toimetuse uut juhtkirja kirjutades varem väljendatud seisukohast.

Seisukoha sõnastamise rutiinid

Toimetuse seisukoht juhtkirjas otsustatakse kella kahesel arvamustoimetaja ja päevatoimetaja vahelisel koosolekul.

Kui läheb madinaks, siis otsib arvamustoimetuse juhataja kogunud inimesena kuldset keskteed. (Tappo).

Konsensusse mittetekkimisel on üheks võimalikuks lahenduseks ka juhtkirja teema välja vahetamine.

Mõnes mõttes on see hääletus, kui inimestelt arvamusi küsitakse ja nendega arvestatakse. Me püüame ikka rääkida omavahel, mitte kätt tõsta. (Poll).

Enamiku Postimehe juhtkirjadest kirjutavad arvamustoimetuse välised töötajad. Sellisel juhul esitab juhtkirja kirjutav toimetusele oma argumentid ning arvamustoimetusele

neile endi omad. Koos arutatakse läbi, mis on toimetuse arvamus. Kui juhtkirja kirjutab arvamustoimetaja, konsulteerib ta argumentide ja info osas juhtkirja teemal kirjutava toimetuse esindajatega.

Postimehe juhtkirja lõpus reeglina olev kokkuvõte ehk toimetuse soovitus, mida teha edasi jääb tavaliselt arvamustoimetuse sõnastada. Seda ka siis, kui juhtkirja põhiteksti on kirjutanud mõni teine toimetus.

Analüüs

Kõigil kolmel lehel pakub juhtkirjas väljendatava seisukoha reeglina välja juhtkirja kirjutav arvamustoimetaja, teised juhtkirja valmimisse kaasatud inimesed võivad tema ettepaneku heaks kiita või teha muutmissettepanekuid. Juhtkirja kirjutaja kujundab toimetuse seisukoha nende arutelude põhjal.

Kui toimetuste juhatajate koosolek seisukohta ei otsusta, on Eesti Päevaleht delegeerinud toimetuse seisukoha lõpliku sõnastamise juhtkirja kirjutavale arvamustoimetajale, Postimehe ja Äripäeva arvamustoimetaja teeb sellises olukorras teiste toimetustega suuremat koostööd.

Kui toimetuse seisukoha sõnastamisel pole võimalik konsensusele jõuda, muudavad Eesti Päevaleht ja Postimees teemat või jätavad teema üldse kõrvale. Eesti Päevaleht küll kaasab otsustusprotsessi mõnikord teiste toimetuste juhatajad. Samas on Eesti Päevalehes ja Äripäevas arvamustoimetuse juhatajal õigus sõnastada sellises olukorras ise arvamuse. Kuid Eesti Päevalehe arvamustoimetaja ei rakenda seda õigust tihti, sagedamini vahetatakse välja juhtkirja teema.

Teemast loobumine võib anda lugejaile signaali, et toimetus ei soovi oma seisukohta avaldada või polegi neil seisukohta. Äripäev esitab sellisel juhtumil toimetuse arvamusena juhtkirjagrupi enamuse seisukoha.

Arvamuse sõnastamisel on abi toimetuse väärtustest või põhimõtetest, mis on väljaandes kokku lepitud ja ka töötajateni viidud – see vähendab arvamuse selgitamisel vaidlusi. Postimehes neid sõnastatud pole, Eesti Päevalehe väärtused pole viidud kõigi töötajateni.

3.5. Argumentide leidmine

Äripäev

Äripäev püüab alati juhtkirjas esitada toimetuse seisukohale nii poolt- kui vastuargumente.

Kui arvamusartiklis on ainult kirjutaja väidet toetavad faktid, ei saa sellega oponente ümber veenda. Samuti ei suuda ainult autori väidet toetavaid argumente sisaldav artikkel veenda neid lugejaid, kellel pole kõnealuses küsimuses seisukoht välja kujunenud. (Hundimägi).

Suure osa argumentidest saab juhtkirja eest vastutav arvamustoimetaja juhtkirjagrupi arutelust e-posti teel. Lisaks loeb ta varasemaid artikleid juhtkirja kohta ja vaatab, mida on sel teemal keegi öelnud – nii toimetuse teesi poolt kui vastu. Ka otsib ta internetist taustainfot ja statistikat. Äripäeva arvamustoimetajad konsulteerivad ka üksteisega, küsivad infot uudistereporteritelt ja teistelt asjatundjatelt toimetuse sees. Vajadusel helistab arvamustoimetaja ka toimetuseväliste allikatele.

Eestis olles püüdsin alati helistada vajadusel ka väljapoole maja. Kui oli juriidiline probleem, siis pidasin juristidest sõpradega nõu, küsisin lisaandmeid. Kahtlustan aga, et seda tehakse liiga vähe, võetakse vaid reporteri töö aluseks ja kõik. Kahjuks on reporteritöös tihti palju auke. (Ruus).

Kui juhtkiri on seotud uudisega, on uudis ka esimene allikas juhtkirja taustainfo jaoks. Uudis aga ei pruugi olla piisavalt hästi koostatud, et sealt juhtkirja jaoks kogu vajalikku infot leida, samuti võib uudis olla juhtkirja kirjutamise ajaks veel pooleli.

Pea iga teema kohta saab kuskilt infot leida, aga vajadusel otsib kirjutaja [võimalikke] vastuväiteid oma peas ehk mõtleb need välja. (Hundimägi).

Juhtkirja jaoks argumente otsides võib kirjutaja avastada, et vastuargumendid kaaluvad pooltargumendid üles ja sel juhul on üks võimalus muuta aramuslauset. Neid juhtumeid on Äripäevas palju. Näiteks tekkis 2005. aasta kevadel juhtkirjagrupis terav arutelu, kas president Arnold Rüütel peab 9. mail Moskvasse minema. Algne toimetuse väide oli, et Rüütel peab Moskvasse minema ja ajalooküsimused tuleb unustada. Juhtkirjagrupi ägeda diskussiooni käigus selgus, et vastuargumente on rohkem ja need on tugevamad. Seega väljendas lehes

ilmunud juhtkiri – Rüütel ei tohi Moskvasse minna – hoopis vastupidist seisukohta võrreldes arvamustoimetuse esialgse väitega.

Tugevate vastuargumentide ilmnemisel on teine võimalus jätta esialgu valitud teemal juhtkiri kirjutamata ehk vahetada teema välja. Teema on läinud vahetamisele ka siis, kui argumente kogudes selgub, et sellest teemast ei saa pikalt kirjutada või pole midagi uut lisada. Äripäevas on ka selliseid näiteid, et üks arvamustoimetaja ei oska mingil teemal juhtkirja kirjutada, kuid teine kirjutab selle kergesti valmis.

Äripäeva arvamustoimetajad on kokku leppinud, et juhtkirja kirjutaja ise otsustab, mis argumente ta kasutab ja milliseid mitte. Kui argumente koguneb liialt palju, jäävad juhtkirjast välja nõrgemad argumendid, see kehtib nii poolt- kui vastuargumentide kohta. Argument jääb ka siis juhtkirjast välja, seda pole võimalik piisavalt tõestada.

Juhtkirja kirjutamine on arvamustoimetaja omalooming, kus argumente valitakse kaalukuse ja selguse järgi. (Feldmann).

Eesti Päevaleht

Eesti Päevalehe arvamustoimetajad panevad juhtkirja kirjutades rohkem rõhku toimetuse seisukohta toetavatele argumentidele kui vastuargumentidele.

Vastuargument ei pea alati juhtkirjas olema, aga mulle meeldib, kui on. See on ju retoorika klassika, et pead vastase põhiargumendi välja tooma ja suutma selle enda argumendiga purustada. Kui näitad vastaspoole peaargumendi ära ja lükkad selle ümber, jääb sinu esitus veenvam. (Kook).

Tigassoni kinnitusel on argumentide leidmine jäetud Eesti Päevalehes rohkem juhtkirja kirjutavale arvamustoimetajale.

Me arutame küsimuse ka arvamustoimetuses läbi, kuid seal ei minda ka alati väga detailidesse. Usaldatakse inimest, kes hakkab kirjutama. Ma ei kirjuta juhtkirja nii, et ei arvesta, mis läheb ja mis ei lähe toimetuse seisukohaga kokku. Mingil määral toimetaja ju aimab või teab seda. (Tigasson).

Kui juhtkirja aluseks on samas lehes ilmuv artikkel, siis leiab arvamustoimetaja juhtkirja kirjutamiseks vajalikud faktid artiklist. Samas ei tee Eesti Päevalehe arvamustoimetaja ise väga palju tööd argumentide leidmiseks, nn reporteritöö jääb pigem uudistetoimetuse reporteri hooleks.

Kui arvamustoimetaja küsib reporterilt lisa ja reporter ei oska vastata, siis palub arvamustoimetaja tal infot juurde hankida. Kui reporter ei tee seda või ei saa teha, siis küsib arvamustoimetaja ise lisainfot. Pooliku info põhjalt juhtkirja ei kirjutata. (Kook).

Samas käib arvamustoimetaja harva toimetusest väljas juhtkirja jaoks lisainfot otsimas.

Kui tahad emotsiooni, näiteks kui Tallinna volikogus kukutatakse linnapead, võid kohapealt saada mingi värvika detaili või kujundi, et seda siis juhtkirjas kasutada. Kuid sisulist infot sealt ei saa. (Kook).

Tigasson kinnitab, et kui esialgne toimetuses sõnastatud seisukoht satub teema kohta infot kogudes küsimärgi alla või jääb pealiskaudseks, räägib ta arvamustoimetuse juhatajaga läbi, kas esialgset seisukohta pehmedada.

Arvamustoimetuse koosolekul või kirjutamise ajal võib ka selguda, et vastuargumendid toimetuse seisukohale on tugevamad.

Olen siis soovitanud leida uus teema, kasvõi mõnest teisest lehest. Juhtkiri ei pea olema seotud sama päeva lehega. Postimees kirjutab väga selgelt just sama päeva lehes ilmuva loo põhjal juhtkirja, Äripäev ja Eesti Päevaleht mitte. Minu arvates tuleks lähtuda konkreetsest situatsioonist, mitte rangelt lehelugudest. (Kook).

Juhtkirja kirjutamise käigus võib argumente koguneda rohkem kui teksti mahub. Koogi kinnitusel jäävad siis juhtkirja tugevamad ja veenvamad argumendid.

Juhtkirja maht on väike, mina kirjutatan tavaliselt kolmandiku kuni poole võrra pikema teksti ja siis lühendan. (Kook).

Postimees

Kuna Postimehe juhtkiri on enamasti seotud samas lehes ilmuva uudise või muu artikliga, pärinevad ka juhtkirja argumendid tihti samast uudise tekstist. Kui juhtkiri kirjutatakse uudisloo põhjal, siis ootab arvamustoimetaja enne seisukoha kujundama hakkamist loo valmimise ära.

Uudis loetakse läbi ja siis tekivad argumendid, mille juhtkirja kirjutav arvamustoimetaja paneb omale kirja. Argumendid ei saa olla laest võetud, need peavad olema looga seotud. (Poll).

Kui juhtkiri põhineb uudislool, on Postimehe arvamustoimetajad argumentide kogumisel sarnaselt Eesti Päevalehe arvamustoimetajatele esialgu pigem passiivsed, lastes reporteritööd teha ehk teema kohta infot koguda uudisteajakirjanikul.

Mõne teema puhul saab kohe hakata tausta uurima, mõne teema puhul tuleb aga kõigepealt oodata, mida ütlevad ajakirjanikule tema allikad. Edasine sõltub siis sellest, kui kiiresti ajakirjanik allikad kätte saab. (Tappo).

Kui juhtkiri pole uudisega seotud, tuleb poolt- ja vastuargumendid leida juhtkirja kirjutaval arvamustoimetajal. Poll kinnitab, et Postimehe juhtkirja argumendid on alati kirjutaja leida. Seevastu Tappo märgib, et kui juhtkirja kirjutab arvamustoimetuse väline inimene – ja selliseid juhtkirju on kaks kolmandikku Postimehe juhtkirjadest –, pakuvad nii kirjutaja kui arvamustoimetus juhtkirja jaoks argumente välja. Arvamustoimetuse ülesandeks on vaadata hiljem juhtkiri üle ja vajadusel kirjutada selgemaks ning kohendada struktuuri.

Postimehe juhtkirja hakatakse kirjutama siis, kui toimetuse seisukoht on selge ja argumendid läbi vaieldud. Nii ei teki ka olukorda, kus juhtkirja kirjutamise käigus selgub, et pooltargumente on vähe või kaaluvad vastuargumendid toimetuse seisukoha üles.

Kuigi Postimehe peatoimetajal on õigus muuta ära valmis kirjutatud juhtkiri – kas siis toimetuse seisukoht või vahetada välja kogu juhtkiri –, pole viimastel aastatel seda juhtunud.

Asjad on piisavalt varakult selged, piisavalt palju räägitakse omavahel läbi. Pole nii, et üks inimene kirjutab juhtkirja oma südameverega ja siis selgub, et see pole mitte Postimehe südameveri. (Poll).

Küll tuleb ette, et arvamustoimetaja peab korrigeerima mõne teise toimetuse esindaja poolt kirjutatud juhtkirja, kuna see on liiga range arvamusega.

Mõnikord juhtub, et kirjutaja on väljendanud oma seisukohta sellise temperamendiga, et arvamustoimetaja peab seda pehmemdama. (Tappo).

Viimasena loeb Postimehe juhtkirja enne trükki minekut läbi päevatoimetaja. Ka temal on õigus juhtkirja parandada. Enamasti parandab päevatoimetaja fakte või juhib tähelepanu sellistele faktidele ja argumentidele juhtkirjas, mida juhtkirjaga samal teemal lehte minev uudislugu ei kinnita.

Analüüs

Eesti Päevalehes ja Postimehes on argumentide leidmine rohkem juhtkirja kokku kirjutava arvamustoimetaja töö. Äripäevas toetub arvamustoimetaja paljuski juhtkirjagrupi pakutud argumentidele – see muudab juhtkirja laiapõhjalisemaks. Tagasiside suuremalt hulgalt inimestelt tähendab juhtkirja kirjutaja jaoks ka rohkem ning mitmekülgsemat informatsiooni.

Kui juhtkiri on seotud uudisega, on uudis kõigil kolmel päevalehel ka esimene allikas juhtkirja taustainfo jaoks. Uudis aga ei pruugi olla piisavalt hästi koostatud, et sealt juhtkirja jaoks kogu vajalikku infot leida, samuti võib uudise kirjutamine olla juhtkirja valmimise ajaks veel pooleli.

Sellises olukorras tuleb arvamustoimetajatel ise reporteritööd teha, koguda taustainfot, lisakommentaare, statistikat – seda päevalehtede arvamustoimetajad vajadusel ka teevad, aga harva. Kuid küsitletud arvamustoimetajad tunnistavad, et juhtkirja jaoks materjali kogudes loodetakse liialt palju teiste toimetuste, peamiselt uudistetoimetuse tööle. Eesti Päevalehe ja Postimehe arvamustoimetajad kinnitavad, et enne kui nad hakkavad ise teemat uurima, paluvad nad helistada allikatele teemat käsitleval uudisteajakirjanikul.

Erinev on praktika ka toimetuse arvamuse muutmise osas. Kui toimetuse seisukoha kujundamise või juhtkirja kirjutamise käigus selgub, et vastuargumendid on pooltargumentidest tugevamad, tähendab uue teema valimine justkui nõrgema vastupanu teed minekut.

Samas peaks ajaleht olema valmis esialgset juhtkirja väidet muutma, tunnistades nii oma sisemist tugevust – toimetuse lähtub oma seisukoha kujundamisel vaid argumentidest ja kujundab arvamuse vastavalt neile. Uue juhtkirja teema valimine aga tähendab, et vastuargumendid pole toimetuse arvamust muutnud, seega pole arvamuse kujundamisel aluseks argumentide tugevus. Tõsi, lugejale see välja ei paista, kui leht otsustab liiga tugevate vastuargumentide tõttu juhtkirja teemat muuta.

3.6. Juhtkirja lõplik valmimine

Äripäev

Äripäeva juhtkiri valmib reeglina kahe päevaga, sest see annab võimaluse teha juhtkirjaga rohkem tööd. Kui varem valmistati juhtkirja ette järgmise päeva lehe jaoks, võis juhtuda, et juhtkiri valmis kell viis või kuus õhtul ja siis polnud toimetuses piisavalt juhtkirjagrupi liikmeid, kel oluks aega ning võimalust teksti enne ilmumist üle vaadata. Teine kahepäevase töötsükli põhjus on selles, et arvamustoimetaja Kertu Ruus töötab Washingtonis, mille ajavahe Tallinnaga on seitse tundi.

Juhtkirja kirjutaja peab teksti valmis kirjutama esimese päeva õhtuks, mil teksti ilmumiseni jääb veel üks päev. Juhtkirja ilmumiseelisel päeval kell kümme saadab vastutav arvamustoimetaja valmis juhtkirja e-postiga juhtkirjagrupile. Siis jõutakse see enne *pentagoni* koosolekut üle vaadata ja *pentagon* saab ülejäämise lehe juhtkirja teema arutamisele lisaks avaldada arvamust ka järgmise päeva lehes ilmuva juhtkirja teksti teemal.

Valmis juhtkirjale tuleb tagasisidet, kui teema on ärritav. Diskussioon tekib ka siis, kui toimetuses puudub konsensus ja keegi on juhtkirjale vastu. Kui valmis juhtkirjale tagasisidet ei tule, võib see olla märk, et juhtkiri on igav. (Hundimägi).

Feldmann märgib, et juhtkirjagrupi tagasiside on arvamustoimetajale vajalik, sest aitab vältida eksimusi: *mõni argument ei ole hoolikamal lugemisel tõesti pädev ja mitu silmapaari on ikka mitu silmapaari.* (Feldmann).

Kui juhtkirja kirjutamise ajal selgub olulist juhtkirja teemat puudutavat lisainfot, on vastutaval arvamustoimetajal õigus muuta esialgset arvamused. Samuti on arvamustoimetuse juhatajal õigus juhtkirja muuta, kui juhtkirja kirjutaja valitud suund ei tundu talle sobiv.

Juhtkirja kirjutades tuleb jälgida, et juhtkiri ei läheks vastuollu Äripäeva varasemate seisukohtadega. Kui Äripäev oma juhtkirjalisi seisukohti muudab, tuleb lugejale anda teada uutest argumentidest või faktidest, mis tingisid seisukoha muutmise, seisab Äripäeva stiiliraamatus.

Äripäeva juhtkiri valmib reeglina ilmumiseelsetel päeval kell 16. Kui pärast seda tuleb juhtkirja teemal olulist infot, mida kajastada ka juhtkirjas, peab *saddam* sellest teatama juhtkirja kirjutanud arvamustoimetajale. Samuti on *saddami* otsustada juhtkirja teema muutmine pärast kella 16, kui ilmneb mõni uus ja oluline teema, mis vajab kiiret toimetuse hinnangut.

Valmis juhtkirja vaatab arvamustoimetuse juhataja enne ilmumist reeglina üle: kas struktuur – väide, vastuargumendid – on selged, kas juhtkiri on veenev või on vaja lisada argumente ja faktoloogiat, kas stiil ja loogika on paigas.

Igal kirjutajal on erinevad asjad, mida tuleb üle vaadata. Ühel on sissejuhatused pikad ja lauseehitus mõnikord kohmakas. Teise puhul võib olla struktuur paigast ära, lõpus võib tulla mõni teine idee sisse ja kõik terminid pole alati koheselt mõistetavad. Kolmandal on nõrgaks kohaks vastuargumendid. (Hundimägi).

Juhtkirja kvaliteedi eest vastutab kirjutaja ja nagu ütleb Hundimägi, *juhtkirja tekst peab olema selline, millele arvamustoimetaja julgeks nime alla panna.*

Eesti Päevaleht

Eesti Päevalehe juhtkiri valmib ühe päeva jooksul. Juhtkirja kirjutamiseks jääb aega kolm-neli tundi. Kuna juhtkiri on tihti seotud lehes mõne uudisega, sõltub juhtkirja kvaliteet palju uudise kvaliteedist.

Tigasson märgib, et kuigi juhtkirja hakatakse kirjutama kella 16.30 ajal, valmib juhtkiri mõnikord varem kui sama teemat puudutav uudis – viimane aga peaks olema juhtkirja kirjutamisel aluseks.

Muidugi võiks juhtkirja kirjutamiseks rohkem aega olla. Eesti Päevaleht on uudisteleht, meie juhtkiri peab olema operatiivne. Kui Äripäev kirjutab juhtkirja näiteks päev hiljem, ei juhtu midagi, sest tõenäoliselt keegi teine samal teemal juhtkirja ei kirjuta. Eesti Päevalehe puhul on aga tõenäosus suur, et Postimees või SL Õhtuleht kirjutab meiega samal teemal juhtkirja. (Kook).

Eesti Päevalehe juhtkirja loeb selle valmimist üle teine arvamustoimetaja, selles rollis on kõik arvamustoimetajad rotatsiooni korras nädal aega järjest.

Kui mina pean valmis juhtkirja üle lugema, siis võin ka muudatusi teha – näiteks leian fakte või on kirjutajal mõni argument jäänud märkimata. (Tigasson).

Vastuolulisema teema puhul loeb juhtkirja üle ka arvamustoimetuse juhataja. Samas pühapäeval on tööl vaid üks arvamustoimetaja, tema kirjutab ka juhtkirja ja seda teine arvamustoimetaja üle ei loe.

Eesti Päevalehes on õigus valmis juhtkirja arvamust muuta peatoimetajal, tema kahel asetäitjal ja tegevtoimetajal. Vahel on ka arvamustoimetuse juhataja kirjutanud valmis juhtkirja ümber.

Juhtkirja kirjutamise õigus kuulub Eesti Päevalehes arvamustoimetusele ja meid ka usaldatakse. Pole nii, et peatoimetaja loeb üle ja rakendab tugevama õigust. Tavaliselt saavad sellised küsimused küll juhtkirja kirjutamise käigus läbi räägitud. (Kook).

Kook soovib panna juhtkirja kirjutajal põhiargumendid enne kirjutamist enda jaoks paika, sest siis tuleb selliseid olukordi vähem ette, kus hiljem peaks arvamustoimetuse juhataja või peatoimetaja sekkuma.

Postimees

Ka Postimehe juhtkiri valmib ühe päevaga. Kuid juhtkirja teema ja toimetuse seisukoht selgub Postimehel hiljemalt kell kaks algaval arvamustoimetaja ning päevatoimetaja vahelisel koosolekul. Seega jääb Postimehes juhtkirja kirjutamiseks veidi rohkem aega kui Eesti Päevalehes.

Postimehe juhtkirja hakatakse kirjutama siis, kui toimetuse seisukoht on selge ja argumendid läbi vaieldud. Juhtkirjalehekülje valmimise eest vastutab Postimehes graafiku järgi sel õhtul tööl olev arvamustoimetaja.

Enne Postimehe uudisloo põhjal valmiva juhtkirja kirjutama hakkamist ootab arvamustoimetaja reeglina ära uudise teksti. Juhtkirja hakatakse kirjutama kella nelja ajal.

Enne kuute reeglina juhtkiri ei valmi. Kuid poole üheksaks peab juhtkiri valmis olema. Vaid tehnilistel põhjustel – näiteks saab lugu kirjutav ajakirjanik oma allikad kätte alles õhtul – võib juhtkiri valmida hiljem. (Tappo).

Küll juhtub mõnikord, et juhtkiri kirjutatakse varakult valmis ja siis selgub, et lugu, millest juhtkiri tehti, ei lähegi lehte.

Siis tuleb kirjutada uus juhtkiri, sest ei saa teha juhtkirja teemal, millest lugu tuleb kunagi hiljem. (Tappo).

Reeglina arvamustoimetuse juhataja valmis juhtkirju kontrolli mõttes üle ei loe, sest ta saab juhtkirja teema ja toimetuse arvamuse päeva jooksul niigi teada. Küll küsivad Postimehe arvamustoimetajad juhtkirja kirjutamise ajal nõu kolleegidelt, kes kajastavad toimetuses juhtkirja teemat.

Tean olukordi, kus arvamustoimetuse kirjutab mingi uudise põhjal juhtkirja valmis ja seejärel konsulteerime toimetuses autoriteetsete kolleegidega. Reeglina nad soovivad mitte nii konkreetset seisukohta võtta, sest võib-olla peame hiljem oma sõnu sööma. (Tappo).

Viimasena loeb juhtkirja läbi päevatoimetaja, kelle ülesanne on kogu leht enne trükki saatmist läbi lugeda. Päevatoimetajal on õigus parandada juhtkirja tekstis faktivigu.

Analüüs

Eesti Päevalehel ja Postimehel on juhtkirja kirjutamiseks aega vaid mõned tunnid. See on tingitud mõlema toimetuse soovist anda juhtkirjas hinnang mõnele sama lehe artiklis kajastatavale teemale. Kuna artikkel – eriti, kui on tegemist päevauudisega – valmib reeglina õhtul, jääb arvamustoimetustel sellevõrra vähem aega juhtkirja jaoks lisainfot otsida, argumente koguda, teksti kokku kirjutada ja seda enne trükki saatmist üle vaadata. Uudisega seotud juhtkirja kvaliteet sõltub paljuski uudise kvaliteedist. Juhtkirja kui tervikut – sealhulgas toimetuse arvamust – saab näidata ebausaldusväärseks ka vaid ühele faktiveale tuginedes.

Äripäeva juhtkiri valmib kahe päeva jooksul, kuigi vajadusel reageeritakse uudistele operatiivselt ja kirjutatakse juhtkiri järgmise päeva lehe jaoks valmis mõne tunniga. Ühelt poolt tähendab selline töökorraldus sisukamaid ja paremini argumenteeritud juhtkirju. Teisalt väheneb pikemalt ettevalmistatud juhtkirjadel päevakajalisuse moment.

Äripäeva juhtkirja lõpliku versiooni loeb tihti läbi arvamustoimetuse juhataja, kuid mitte alati. Eesti Päevalehe arvamustoimetuse juhataja tavaliselt valmis juhtkirja läbi ei loe, seda teeb vastavalt graafikule teine arvamustoimetaja. Postimehes on samas rollis päevatoimetaja, kes peab samuti toimetuses viimasena juhtkirja läbi lugema. Mõlemal on õigus faktivigu parandada.

3.7. Nõuded juhtkirja ülesehitusele

Äripäev

Äripäeva juhtkirja esimene lõik on sissejuhatus, mis koosneb 20-25 sõnast. Sissejuhatuses antakse lugejale teada fakt, mida toimetus juhtkirjas kommenteerib. Juhtkirja teine lõik on arvamuse lause, mis koosneb samuti 20-25 sõnast ja milles öeldakse toimetuse seisukoht. Lihtsustamaks lugejal toimetuse hinnangu üles leidmist, algab arvamuse lõik tavaliselt sõnadega „Äripäeva/toimetuse hinnangul”, „Äripäev/toimetus on seisukohal”. Kui juhtkiri kommenteerib samas lehes ilmuvat uudist, on lugeja eeldatavasti teemaga juba kursis ja juhtkiri võib alata kohe ka arvamuse lausega. Arvamuse lause peab olema üheselt mõistetav ja sisaldama ühte mõtet.

Järgnevalt toob toimetuse poolt- ja vastuargumente oma väitele. Vastuargumentid toimetuse väitele tuleb veenvalt ümber lükata (statistika, arvamusiidrite arvamused, näited jms). Kui seda ei suudeta, siis tuleb muuta arvamused või valida teine teema. Juhtkiri lõpeb kas kõige tugevama argumenti või perspektiiviga. Äripäeva juhtkiri on toimetuse ühine arvamus ja seega ilma kirjutaja nimeta.

Äripäeva juhtkiri jälgib kindlat struktuuri, mis aitab vältida arvamusartikli kahte tüüpilist viga. Esiteks jäetakse oma seisukoht või tees artikli lõppu. Teine viga on see, et artiklis pole oponeerivaid argumente autori väidetele. (Hundimägi).

Teatud oluliste sündmuste puhul – näiteks president Lennart Meri surm, aastalõpp, Eesti liitumine Euroopa Liiduga – on juhtkiri olnud nii-öelda ilukirjanduslikum ja ranget struktuuri on järgitud vähem.

Püüan juhtkirja kirjutades struktuurist üldiselt kinni hoida, samas ei takista struktuur veenvalt ja hea sulega kirjutamist. (Ruus).

Äripäevas on sõnastatud mitmed reeglid, mida juhtkirja kirjutades järgida: juhtkiri peab olema otsekohene, konkreetne, ärritav, konfliktne, lugejale lähedane, meelde jääva kujundiga, tugeva lõpuga. Juhtkiri ei tohi jätta lugejat ükskõikseks. Hea juhtkiri tekitab lugejate hulgas diskussioone. Juhtkirja kirjutades tuleb vältida püüdlust lugejale meeldida. Juhtkirja pealkiri ei tohi olla tavaline ja ilma nii-öelda ohhoo. Kui juhtkiri on uudise teemal, tuleb jälgida, et juhtkirja näol poleks tegemist uudise ümberjutustusega.

Juhtkirjaga sama struktuuri soovib Äripäeva arvamustoimetuse kasutada ka oma kaasautoritel, kes kirjutavad kommentaare. Seejuures ei pea kaasautorid lähtuma Äripäeva toimetuse majanduspoliitilistest seisukohtadest.

Eesti Päevaleht

Eesti Päevalehe juhtkirjad ei järgi ühtset stiili, iga arvamustoimetaja kirjutab individuaalselt. Tigasson kinnitab, et juhtkirja kirjutajale pole Eesti Päevalehes ette antud, kus tekstis peab olema seisukoht, kus poolt- ja vastuargumentid. Kuigi kirjutajad püüavad kajastada juhtkirjas nii poolt- kui vastuargumente, lahendatakse juhtkirja ülesehitus vastavalt teemale.

Kui Ants Juske kirjutab juhtkirja kultuurist, siis mul on väga raske minna tema juurde ja öelda, et annan nüüd sulle ette klassikalise juhtkirja struktuuri, mida mulle ülikoolis õpetati. Ta kirjutab ikka narratiivina ehk loona, mis algab ja lõpeb. (Kook).

Juhtkirju on mitut sorti, mõned on analüütilised, ilma selge arvamuse lauseteta. Seal lihtsalt vaagitakse teema plusse ja miinuseid, võib-olla antakse ka toimetuse poolt mingid soovitusel. Klassikalist arvamuse lauset seal pole. (Tigasson).

Erinevat tüüpi ülesehitusega juhtkirjad ühes lehes pole Koogi hinnangul halb. Kook märgib, et Juske kirjutab pigem Saksamaa lehtedele omast juhtkirja, tema ja Tigasson kui Tartu Ülikoolis juhtkirjakursuse läbinud kirjutavad rohkem ameerikalikumat juhtkirja.

Toome hoiaku selgelt välja, siis argumendid ja vastuargumendi, mille ümber lükkame. Põhihoiak tuleb esimeses või teises lõigus, edasi järgnevad argumendid meie hoiaku toetuseks. Lõpus tuleme tagasi alguse juurde, et neist kaalutlustest lähtuvalt oleme otsustanud seda ja seda. (Kook).

Kook märgib, et Eesti Päevaleht on võtnud suuna Saksa kultuuriruumile iseloomulikele juhtkirjadele, mis on intellektuaalsed, keerukad, mitte lihtsustavad – hea või halb.

Eestile olid 1990ndate aastate alguses pigem iseloomulikud ameerikalikud väärtushinnangud ja ühiskonnas läksid polariseeruvad juhtkirjad rohkem peale. Mida stabiilsemaks ühiskond muutub, seda rohkem läheb ajakirjandus – mitte ainult juhtkirjad – sarnasemaks Vana-Euroopaga. Ajakirjandusprotsesse vaadates tundub mulle, et me läheme ühte nägu saksaliku meediaga, mis minu arvates on väga hea. Euroopa kultuuriruumis, kuhu me olemuslikult palju rohkem kuulume ja kuuluda tahame, ei kirjutata ühelgi maal selliseid juhtkirju nagu USAs. (Kook).

Mõnikord mängib Eesti Päevaleht ka juhtkirjažanri piiridega. Ajal, mil ühiskonnas oli kõneaineks Edgar Savisaare poolt Keila-Joal suvila ostmine soodushinnaga, avaldas Eesti Päevaleht juhtkirja asemel kuulutuse: kui keegi müüb veel sama odavalt suvilat, andku teada – noor pere on huvitatud.

Juhtkiri on olemuselt hinnang mingile teemale ja seisukohas tuleb välja öelda, kas toimetuse poolt või vastu. Kook tunnistas, et lugeja ei pea toimetuse seisukohaga nõus olema. Küll paneb hea juhtkiri lugejat mõtlema ning vaidlema. Vaidluseks on aga vaja kindlat arvamust, mille poolt või vastu olla.

Eesti Päevalehe juhtkirjade häda on selles, et hoiak – mida me arvame – peaks reljeefsemalt välja tulema. Tihti jääb see liiga häguseks. See tuleneb inimeste naturidest, et nad ei suuda hoiakut piisavalt tugevalt esitada. Seda olen ma arvamustoimetajatele mitmel puhul ette heitnud. Reljeefsust peaks rohkem olema. (Kook).

Ebaselge seisukohaga juhtkirja võib põhjustada ka olukord, et lugu, millel juhtkiri põhineb, pole piisavalt selge ja üheselt mõistetav või puudub selles vastuolu, mille põhjal kujundada toimetuse seisukoht ja valida pool.

Kui loos puudub konflikt, mille suhtes saaks arvamustoimetuse seisukoha võtta, on tulemuseks uina-muina juhtkiri, mis on aga halb. Juhtkirjal peab olema selge hoiak. (Kook).

Tigasson tunnistas, et Eesti Päevalehel pole alati juhtkirjades selget arvamused, kuid arvamustoimetusest seda ka rangelt ei nõuta.

Seisukohad ei anta meile ette eriti järgalt, need on üsna pehmed. Kui tegemist on vaieldava teemaga, annab toimetuste juhatajate koosolek ette üldise suunise, kas olla pigem poolt või vastu. Kui aga pole väga vaieldav teema, siis on juhtkiri pigem analüütiline. (Tigasson).

Kook märgib, et juhtkiri ei pea võtma väga ranget seisukohta. Nii peaks näiteks mõne ministri ametist lahkumist nõudma juhtkirjas tema kinnitusele äärmisel erandjuhtumil, sest sage nõudmine devalveerib juhtkirja jõudu.

Kui pidevalt nõuda kellegi ametist lahkumist ja ühel hetkel tekib olukord, kus tõesti on vaja sundida keegi ametist taanduma, võib tekkida küsimus, et miks nüüd tuleb juhtkirjaga arvestada, kui seni pole keegi ametist lahkunud. Juhtkiri ei saa alati olla selline, et seisukoht tuuakse karmilt välja. Õnneks on see viimasel ajal vähenenud. (Kook).

Postimees

Postimehe arvamustoimetajad lähtuvad juhtkirja kirjutades Priit Pulleritsu raamatust „Ajakirjanduse põhižanrid”: alguses on seisukoht, siis poolt- ja vastuargumendid, lõpus kokkuvõte või juhis edaspidiseks.

Samas kinnitab Tappo, et juhtkirja struktuur Postimehes pole range, kirjutajal on mänguruumi üsna palju ja lubatud on kõrvalekalded klassikalisest juhtkirja ülesehitusest.

Teatud nõudmised struktuurile muidugi on, kuid need pole sellised, millest peab kindlasti kinni pidama. Peaasi, et juhtkirja oleks hea lugeda, see oleks selge ja arusaadav. (Tappo).

Arvamustoimetuse välised inimesed kirjutavad enamiku Postimehe juhtkirjadest. Neil kõigil on oma stiil ja ettekujutus juhtkirja ülesehitusest. Arvamustoimetaja ülesandeks on teksti pärast valmimist toimetada. Samas märgib Tappo, et heatasemelise juhtkirja tunnuseks on hea sõnastus, kuid kollektiivse töö tulemusena kaotab juhtkiri tihti oma särtsu ja mahlakuse.

Seisukohad peavad olema väga lihtsalt väljendatud ja selgelt argumenteeritud. Armastatakse kirjutada juhtkirju pikki lauseid – see on täiesti mõttetu. Inimene peab suutma juhtkirja seisukohast aru saada ka siis, kui tal on näiteks vaid 30 sekundit aega juhtkirja vaadata. (Tappo).

Analüüs

Kõigi kolme päevalehe arvamustoimetajad küll ütlevad, et juhinduvad Pulleritsu kirjeldatud juhtkirja ülesehitusest, samas on Eesti Päevalehes ja Postimehes lubatud ka kirjutajast tulenevad erandid, näiteks juhtkiri kui narratiiv. Lugejale võib see jääda veidi arusaamatuks, kui ta kord saab juhtkirjast teada toimetuse seisukoha, kuid järgmisel korral peab piirduma probleemi kirjeldava juhtkirjaga, milles puudub selgesõnaline aramus.

Postimehel ja Eesti Päevalehel ilmub juhtkiri enne uudiseid ehk teisel leheküljel, mistõttu ei pruugi olla kommenteeritav teema lugejale tuttav. Seepärast peavad Postimees ja Eesti Päevaleht oma juhtkirjas pühendama rohkem ruumi taustale, sündmuste kirjeldamisele. Lugejal on muidugi võimalus tulla juhtkirja juurde tagasi pärast sellekohase uudise lugemist, kuid vaevalt et suurem osa lugejaid nii käitub. Samas on Äripäevas arvamusküljed lehe lõpus,

seega on lugeja juhtkirjani jõudes tõenäoliselt juba lugenud sellekohast uudist ehk saanud juhtkirja teemal kätte esmase info.

Eesti Päevalehe arvamustoimetusele ei nõuta juhtkirjas vastuargumentide väljatoomist, need on lihtsalt soovitatavad. Kook küll märgib, et talle meeldib, kui vastuargument on tekstis olemas ja paneb süü kirjutajate natuuridele, et nad ei suuda juhtkirjas hoiakut piisavalt selgelt väljendada. Võib aga arvata, et see on vaid toimetuse kokkuleppe küsimus, kas juhtkirjas peab olema selge seisukoht või mitte.

Sama probleem on ka Postimehel – toimetuse arvamus jääb juhtkirjas tihti ebaselgeks. Nagu väidab Tappo, arvestab Postimehe juhtkirja kirjutav arvamustoimetaja spetsialistidest kolleegide soovustega, mille tulemuseks on tihtipeale esialgsest pehmema sõnastusega, ebakonkreetne juhtkiri. Üks võimalus on jätta arvamuse sõnastamine arvamustoimetuse ülesandeks, küll võib juhtkirja teemal kirjutavatelt ajakirjanikelt küsida argumente toimetuse seisukoha poolt ning vastu.

Äripäeva näitel võib aga öelda, et selge seisukoht tõstab juhtkirjade loetavust. Arvamustoimetajatel on kujunenud rutiiniks pakkuda koos juhtkirja teemaga välja ka esialgne seisukoht, samuti diskuteerivad juhtkirjagrupi liikmed kindla seisukoha poolt ja vastu, mitte lihtsalt mingil n-ö teemal.

3.8. Kirjutaja suhe juhtkirja

Äripäev

Äripäeva arvamustoimetuses on lepitud kokku, et kui kirjutaja ei saa, oska või soovi mingil teemal juhtkirja kirjutada, võib kirjutajat vahetada. Näiteks kui *pentagon* pakub vastukaaluks arvamustoimetaja enda eelistatud juhtkirja teemale alternatiivse teema, võib kirjutaja öelda, et talle see ei sobi – mida juhtub küll harva. Sel juhul kirjutab juhtkirja teine arvamustoimetaja.

Kui ma ei jaga toimetuse arvamust ja asi pole just väärtustes, siis reeglina usaldan kolleegide seisukohta ja kirjutatan juhtkirja kokku. Kui on aga küsimus väärtuses – näiteks olen Iraagi sõja suhtes eriarvamusel – siis vajadusel keeldun ma juhtkirja kirjutamisest. (Ruus).

Enamasti kirjutab juhtkirja kokku vastutav arvamustoimetaja, ka juhul, kui tema arvamus on toimetuse arvamusele risti vastupidine. Küll võib ta kirjutada lisaks repliigi või kolumni oma isikliku arvamusena. Nii juhtus näiteks siis, kui toimetuse arvamus, et puhkepäevale langevat riigipüha ei peaks kompenseerima uue vaba päevaga. Tookord juhtkirja kirjutanud Feldmann aga arvamus, et peaks kompenseerima. Ta kirjutas juhtkirja ikkagi valmis ning lisaks ka repliigi, milles väljendas oma isiklikku, juhtkirjast erinevat seisukohta.

Kui minu arvamus on toimetuse arvamusele vastupidine, siis kirjutatakse oma sisetunde vastu, nii et silm ka ei pilgu – juhtkiri on toimetuse arvamus. (Feldmann).

Teine näide toimetuse arvamuse vastuolust kirjutaja arvamusena või huvidega puudutab eluasemelaenu intresside tulumaksutagastust. Äripäeva seisukoht on kogu aeg olnud, et see on ebavajalik ja tuleks kaotada.

Olen ise ka võtnud eluasemelaenu ning intresside tulumaksutagastuse kaotamine on mulle majanduslikult kahjulik. Kuid ma olen üpris veenvalt kirjutanud juhtkirjas, et tulumaksutagastus tuleks siiski kaotada. Juhtkirja kirjutamine on oskuste küsimus, lihtsad võtted. (Hundimägi).

Äripäeva juhtkirja kirjutaja võib avaldada oma isikliku, toimetuse arvamusele vastupidise seisukoha ka sama päeva lehes, kus ilmub tema juhtkiri. Kuid lehelugeja segadusseajamise vältimiseks tuleb toimetaja isikliku arvamusena juurde kirjutada, et „mina pole Äripäeva tänase seisukohaga nõus” vms.

Hundimäe kinnitusel ei seosta lugejad juhtkirja ühegi konkreetse inimesega. Kuid tagantjärele nimetab Hundimägi veidi probleemseks olukorda, kui ta kirjutas iseenda juhtkirjale samas lehes vastu. Toimetuse arvamus juhtkirjas oli, et tulumaksu suurus tuleks avalikustada.

Iseenesest oli see meil toimetuses ammu paika pandud, et tulumaksu suurus võiks olla avalik. Kuid mulle tundusid siis vastupidised argumendid veenvamad. See polnud hea lahendus, et arvamustoimetuse juht avaldab juhtkirja juures lehe toimetusega vastupidist arvamust. Lugejad tõenäoliselt küll ei näinud selles probleemi, sest nad ei pruugi teada, et arvamustoimetuse juht kirjutab juhtkirja ning vastutab nende eest. Kuid me leidsime toimetuse sees, et edaspidi poleks hea nii teha. (Hundimägi).

Äripäeva arvamustoimetajad ja juhtkirjagrupi liikmed usuvad, et kuigi juhtkirjad võivad sisaldada palju kirjutaja enda arvamust, ei lähe see lahku toimetuse üldisest arvamusest ja väärtustest.

Äripäeva juhtkiri sisaldab päris palju kirjutaja arvamust. Kuid ma ei näe selles probleemi, juhtkirjad lähevad üldiselt kokku toimetuse sõnastatud väärtustega. Võib-olla Äripäeva juhtkirjad pole tõesti väga kollektiivsed, pigem on juhtkirjad persoonide ehk kirjutajate nägu. Kollektiivselt ei saa teha head asja. See on Äripäeva toimetuse põhipostulaat, et kollektiivsuses pole jõudu, sest vastutus hajub. (Hundimägi).

Ka Ülavere ei tähtsusta juhtkirja autori küsimust liialt ja viitab samuti väärtustele, mida juhtkirjad kannavad.

Pikaajaliste Äripäeva töötajatena on kirjutajatel Äripäeva arvamused põhiküsimustes teada – kaitseme liberaalset maailmavaadet jne. Reeglina on juhtkirjas pea täielikult tegu ikkagi toimetajate enamuse arvamusega. (Ülavere).

Sormunen märgib, et kuna juhtkirja kirjutab valmis ikkagi üks inimene ja tavaliselt ei eelne sellele suurt vaidlust, on juhtkiri seega pigem kirjutaja-näoline arvamus.

Kõik sõltub muidugi teemast, sest mida erutavam teema, seda rohkem on diskussioonis ka teiste toimetajate arvamusi ja seda rohkem saavad juhtkirjagrupi liikmed arvamuse loo kirjutaja mõtteid suunata. (Sormunen).

Mida suurema hulga inimeste teadmistele toimetuse arvamus tugineb, seda informeeritum on kirjutaja ja seeläbi ka juhtkirja lugeja. Feldmann leiab, et autori subjektiivne hinnang on Äripäeva juhtkirjas esindatud.

Juhtkirja vorm, teostus ja käekiri on konkreetse kirjutaja omad, samas sisu, teema ja arvamuse lause on kollektiivne arvamus. (Feldmann).

Sama meelt on ka Rõtov, kelle kinnitusel ei tohi juhtkirja arvamuseks olla väide, mida toetab vaid juhtkirja kirjutaja ise – see peab olema ikka toimetuse seisukoht. Küll on aga kirjutaja vaba kasutama juhtkirjas enda valitud kujundeid jms.

Rõtov lisab, et kui juhtkirjad väljendavad liialt autorite isiklikke seisukohti, võib juhtuda, et leht muudab tihti arvamust. See aga tekitab lugejates arusaamatust, kui ühes juhtkirjas väidetakse üht ja samal teemal teise inimese kirjutatud juhtkirjas veidi aega hiljem on toimetuse seisukoht juba muutunud.

Toimetuse poolt on rumal vahetada erineva aja samateemalistes juhtkirjades väljaande seisukohti põhjusel, et neid juhtkirju on kirjutanud erinevad inimesed. (Rõtov).

Teder toob liialt palju kirjutaja arvamust sisaldanud juhtkirja näiteks Äripäeva soovitusel 2005. aasta oktoobrist toetada kohalikel valimistel Tallinnas Isamaaliitu. Juhtkirjagrupis käis toona põhjalik vaidlus, kas Äripäev peaks eelistama maailmavaadet või ühte konkreetset erakonda. Argumentidega jäid vaidluses peale toimetajad, kes pooldasid ühe paremerakonna ja seejuures just Isamaaliidu soovitamist. Sellest lähtus ka juhtkirja kokku kirjutanud Aivar Hundimägi.

Toona võinuks vaagida juhtkirjas eri parteide tugevusi ja nõrkusi. Juhtkiri peaks olema siiski pigem toimetuse arvamus, sest niimoodi reklaamitakse seda välja. (Teder).

Praegune juhtkirja valmimise protsess – juhtkirjagrupp saab mitmel korral juhtkirja teema, arvamuse ja valmis teksti kohta arvamust avaldada – minimiseerib ohu, et kirjutaja arvamus läheb toimetuse arvamusest mööda. Äripäevas on kolm inimest, kellel on õigus otsustada, et juhtkiri tehakse ümber: peatoimetaja, arvamustoimetuse juhataja, *saddam*. Näiteks on [uudistetoimetuse juhataja] Meelis Mandel *saddamina* kirjutanud juhtkirja ümber. See oli LHV siseinfo juhtkiri, mille esimest versiooni pidas ta liiga hambutuks. Mandel ja [uuriva toimetuse juhataja] Raimo Ülavere kirjutasid õhtul vahetult enne lehe trükkiminekut kahepeale uue juhtkirja.

Keegi vaatab juhtkirja üle, kas peatoimetaja või arvamustoimetuse juhataja. Kui kirjutaja on olnud kriitiline ja karm, siis ta ei pea end piirama, et ehk kirjutasin liiga kriitiliselt või pahasti. (Hundimägi).

Eesti Päevaleht

Kook ei oska kommenteerida, kui palju on Eesti Päevalehe juhtkiri kirjutaja nägu.

Kirjutaja asi tuleb rohkem välja stiilist – kas ta kirjutab narratiivselt või n-ö tehniliselt. (Kook).

Tigasson leiab, et see, kas Eesti Päevalehe juhtkiri on kirjutaja-keskne, oleneb väga palju teemast.

On teemasid, milles toimetuse usaldab kirjutajat, ta ei kirjuta nii, et läheks toimetuse arvamusega vastuollu. Eesti Päevalehes töötades ma osalen igasugustes aruteludes ja näen kõrvalt, mis vaated toimetusel võiksid olla ja ma ei lähe nendega vastuollu. (Tigasson).

Samas märgib ta, et arvamustoimetaja ei kirjuta juhtkirjas kõike, mida ta sel teemal tegelikult arvab.

Juhtkirjas ei luba ma omale paljusid asju, mida ma kolumni kirjutades luban. Püüan olla palju tasakaalustatum, kui kirjutan juhtkirja. Olen ka ettevaatlikum ega võta nii üheselt pooli kui kolumnides. (Tigasson).

Kui arvamustoimetaja, kes peaks juhtkirja kokku kirjutama, on toimetuse ühise arvamuse suhtes risti vastupidisel seisukohal, siis ta vabastatakse juhtkirja kirjutamisest. Isegi siis, kui teema on arvamustoimetuse sisese tööjaotuse järgi tema kompetentsi all. Juhtkirja kirjutab siis kokku inimene, kelle vaadetega toimetuse arvamus rohkem sobib.

Kui juhtkirja kirjutab inimene, kes ise ei jaga toimetuse seisukohta, siis poleks tulemuseks hea juhtkiri. Kuigi ta võib-olla kirjutaks teksti ikkagi valmis, aga see on rohkem nagu inimese piinamine. (Kook).

Samas märgib Tigasson, et kui juhtkirja kirjutaja ise arvab teisiti, kui on lehetoimetuse sõnastatud suund, siis ta võib mitte rõhutada juhtkirjas nii palju toimetuse arvamust.

Seda tuleb väga-väga harva ette, et ma kirjutan juhtkirja, millega ma ise nõus pole. Kui arvamustoimetuses pakutakse mulle juhtkirja kirjutamist ja öeldakse tonaalsus ning mina pole sellega nõus, siis mind vabastatakse sellest. Või siis ma ei ütle juhtkirjas oma arvamust nii teravalt välja, kui ma tegelikult arvan, hoian end rohkem ohjes. (Tigasson).

Eriarvamusele jäänud toimetajal on võimalik kirjutada oma nime all kolumn juhtkirja teemal. Kuid Eesti Päevaleht püüab vältida olukorda, kus teineteise suhtes vastandlike seisukohtadega juhtkiri ja kommentaar ilmuvad sama päeva lehes.

Järgmisel päeval võib juhtuda, et esialgne vastupidi arvaja on oma seisukohti veidi pehmendanud, arvestab rohkem teise poole argumente. Parem ongi kirjutada mitte emotsioonide pinnalt, vaid ikka ratsionaalselt, läbimõeldult. (Kook).

Tigasson märgib, et kolumn on hea lahendus vastuolulise teema kajastamiseks arvamusküljel. Kui toimetuses konsensust ei saavutata, võidakse jätta juhtkiri kirjutamata, kuid teemat käsitleb mõni toimetaja oma kolumnis.

Postimees

Sarnaselt Eesti Päevalehele usuvad Postimehe arvamustoimetajad, et juhtkiri kajastab toimetuse seisukohta – kuigi igal kirjutajal on oma isikupära.

Me loodame, et juhtkiri kajastab ikka toimetuse arvamust. Kuid igal kirjutajal on veidi erinev käekiri ja erinev viis asju öelda. Nii et mingi individuaalsuse pitser juhtkirjal on, kuid seisukoht on toimetuse oma. (Tappo).

Poll märgib, et juhtkiri on läinud üha rohkem toimetuse nägu, sest juhtkirja arutatakse arvamustoimetuses hommikust saadik ja ka teiste toimetuste töötajad on reeglina toimetuses kursis, millest juhtkiri tehakse.

Kui Postimehe sõnastatud seisukoht läheb kirjutaja isikliku seisukohaga vastuollu, võidakse otsustada uue kirjutaja kasuks.

Ma ei kirjutaks juhtkirja, kui aramus on mulle sada protsenti vastuvõetamatu, see ei kuku hea välja, sel pole mõtet. Enamasti on inimestel radikaalsem aramus kui toimetusel

tervikuna. Kuid mulle ei meenu, et keegi oleks Postimehes loobunud juhtkirja kirjutamisest põhjusel, et see on liialt vastuolus tema väärtustega. (Poll).

Ma ei arva, et reporterid või toimetajad peaksid tegema midagi oma tahte või veendumuste vastaselt. Arvamustoimetajaid on kolm, kellegi meie arvamus ikka klapib toimetuse seisukohaga. (Tappo).

Toimetuses eriarvamusele jäänud arvamustoimetaja võib kirjutada oma nime all isiklikust seisukohast lähtuva kolumni. Kuid võimaluse korral avaldatakse see juhtkirjaga võrreldes päev-kaks hiljem. Siis ei teki vastuolu juhtkirja ning kolumni vahel ning ka arvamusküljed on temaatiliselt mitmekesisemad.

Analüüs

Nagu empiirilisest osast selgub, peavad arvamustoimetajad juhtkirja teema ja seisukoha laiapõhjalist arutelu toimetustes märgiks, et tegemist on väljaande arvamusel, mitte kirjutaja enda seisukohaga.

Sellega võib nõustuda ja võib ka mitte. Kui Postimehe ja Eesti Päevalehe arvamustoimetajad või Äripäeva juhtkirjagrupi liikmed osalevad nii juhtkirja teema valimisel kui arvamuse sõnastamisel, siis on tulemuseks enamuse vaateid peegeldav seisukoht. Teisalt on iga arvamuse lause konkreetse inimese sõnastatud – reeglina on selleks arvamustoimetaja – ning edasine väitlus käib toimetuses juba selle lause üle.

Samas möönavad intervjuueeritud arvamustoimetajad, et kirjutajatel on n-ö erinev viis asju öelda, seega kannavad juhtkirjad ka individuaalsuse pitsereid.

Toimetuse ühise seisukoha väljendamisest olulisemaks peavad arvamustoimetajad juhtkirja vastavust väljaande väärtustele ja põhimõtetele: *juhtkiri peab jälgima toimetuse üldist joont (Tigasson), argumentid peavad vastama Postimehe üldisele joonele (Poll).*

Samas ei pruugi toimetuse väärtused olla kuskil kirja pandud, mis raskendab neile väärtustele tugineva arvamuse avaldamist. Eraldi küsimus on ka väärtuste allikas ehk kas ja kuivõrd on toimetusel laiemalt olnud võimalik väljaande väärtuste teemal kaasa rääkida.

Juhtkiri on üsna kindla struktuuriga tekst, mille kirjutamiseks on vaja nii-öelda tehnilisi oskusi – kui toimetuse seisukoht ja argumendid on olemas. Oma eriarvamuse tahaplaanile jätmise ja toimetuse arvamusest lähtuva juhtkirja kokku kirjutamine näitab arvamustoimetaja professionaalsust. Sellest lähtub oma töökorralduses Äripäev, kus mitte päris enda arvamusest lähtuvate juhtkirjade kirjutamine on arvamustoimetajatel pea igapäevane praktika.

Seevastu Eesti Päevaleht jätab arvamustoimetajale suurema vabaduse loobuda juhtkirja kirjutamisest, kui selles väljendatav seisukoht läheb tema isikliku arvamusega vastuollu. Ka Postimehes võib arvamustoimetaja loobuda juhtkirja kirjutamisest, kuid viimastel aastatel pole seda juhtunud.

Tigasson tunnistab, et Eesti Päevalehes on juhtkirja kirjutajale jäetud õigus lähtuda juhtkirjas enda arusaamadest: kui juhtkirja kirjutaja arvamus erineb lehetoimetuse sõnastatud suunast, siis ei rõhuta kirjutaja juhtkirjas nii palju toimetuse arvamust. Selline lähenemine aga tähendab, et juhtkiri ei pruugi olla kollektiivse arvamuse väljendaja.

Äripäevas lähtub kirjutaja just toimetuse arvamusest, kui see on ka vastuolus tema isikliku arvamusega. Küll on Äripäeva juhtkirja kokku kirjutavale arvamustoimetajale jäetud vabad käed valida, milliseid toimetuse seisukohta toetavaid ja sellele vastu rääkivaid argumente kasutada. See muudab juhtkirja rohkem kirjutaja nägu, kaudselt saab ta juhtkirjas nii rohkem väljendada ka isiklikku seisukohta. Samas on arvamustoimetuse juhatajal kombeks juhtkirjad enne trükki minemist üle lugeda, mis vähendab ohtu, et juhtkirja kirjutav arvamustoimetaja kajastab juhtkirjas liialt enda või ühe osapoole seisukohti.

Kuid arvamustoimetuse juhataja, peatoimetaja või sõltuvalt toimetusest veel mõne vastutava toimetaja õiguses muuta juba valmis juhtkirjas toimetuse arvamust võib peituda oht. Ainuisikuline otsus juhtkiri ümber sõnastada võib vähendada selles lehe toimetuse seisukohta. Samas vastutab arvamustoimetuse juhataja arvamuselehekülgede eest ning peatoimetaja kogu väljaande eest, seega on selline õigus nende puhul aktsepteeritav.

Oma isiklikku arvamust võivad kõigi kolme päevalehe arvamustoimetajad väljendada ka kolumnides. Samas võib lugeja sattuda lehes lähestikku paikneva ning erinevaid seisukohti väljendava juhtkirja ja arvamustoimetaja kolumni korral segadusse, kumba arvamust usaldada – kas anonüümset (juhtkiri) või kirjutaja nimega (kolumn).

4. Järeldused

Nii teoreetikute kui praktikute arvamused lähevad mitmetes olulistest küsimustes lahku – kes juhtkirju kirjutavad, kui selge peab olema toimetuse seisukoht juhtkirja teemal, kas juhtkiri peab sisaldama ka vastuargumente jms. Ühelt poolt tunnistavad Eesti Päevalehe ja Postimehe arvamustoimetajad käesolevas bakalaureusetöös oma juhindumist n-ö ameerikalikust juhtkirjast (selge seisukoht, poolt- ja vastuargumendid), teisalt ei pruugi nad sellest oma igapäevases toimetajatöös siiski lähtuda. Näiteks möönavad Kook ja Tappo, et kuigi juhtkiri peaks võtma selge seisukoha, ei järgita seda nende toimetustes piisavalt. Äripäeva juhtkirjad jälgivad seevastu kindlat ülesehitust rangemalt.

Bakalaureusetöö empiirilisest uuringust selgus, et juhtkirja valmimisse on Eesti Päevalehes, Postimehes ja Äripäevas kaasatud mitmed toimetajad. Äripäevas ja Eesti Päevalehes on juhtkirja kirjutamine peamiselt arvamustoimetuse ülesanne. Postimehes kirjutavad suurema osa juhtkirjadest teiste toimetuste liikmed, nii toimetajad kui reporterid.

Samas teeb Äripäeva arvamustoimetaja juhtkirja kirjutamisel koostööd 10-15-liikmelise nn juhtkirjagrupiga, mille rolliks on anda tagasisidet teema kohta ning pakkuda juhtkirja jaoks argumente. Eesti Päevalehes ja Postimehes on juhtkiri rohkem kirjutaja-keskne, koostööd teiste toimetustega on vähem.

Juhtkirja teemade leidmisel on Postimehe ja Eesti Päevalehe arvamustoimetajad enamasti passiivses rollis – teema selgub koosolekul, kus toimetuste esindajad arutavad järgmise päeva lehe üle. Äripäeva arvamustoimetaja peab ise samalaadsel koosolekul juhtkirja teemad välja pakkuma, seega on ta vähem sõltuv teiste toimetuste tööst.

Enamasti kirjutatakse juhtkiri lehe kõige olulisema uudise teemal. Postimehel ja Eesti Päevalehel on selleks artikkel juhtkirjaga sama päeva lehest, Äripäev kirjutab juhtkirja harilikult üks-kaks päeva pärast uudise ilmumist. Sama uudis on kõigil kolmel päevalehel ka esimene allikas juhtkirja teemal info kogumiseks.

Arvamuse sõnastamisel lähtuvad Eesti Päevaleht ja Äripäev muuseas ka toimetuse väärtustest, Postimehel selliseid väärtusi sõnastatud pole. Kui toimetuse seisukoha sõnastamisel pole võimalik konsensusele jõuda, muudavad Eesti Päevaleht ja Postimees teemat või jätavad

teema kõrvale. Äripäev esitab sellisel juhtumil toimetuse arvamusena juhtkirjagrupi enamuse seisukoha.

Eesti Päevalehes ja Postimehes on argumentide leidmine rohkem juhtkirja kokku kirjutava arvamustoimetaja töö. Äripäevas toetub arvamustoimetaja paljuski juhtkirjagrupi pakutud argumentidele – see muudab juhtkirja laiapõhjalisemaks. Tagasiside suuremalt hulgalt inimestelt tähendab juhtkirja kirjutaja jaoks ka rohkem ning mitmekülgsemat informatsiooni.

Märkimisväärne on ka toimetuste erinev praktika suhtumises juhtkirja kirjutaja isikliku arvamuse juhtkirja teemal. Kui Äripäevas juhindub kirjutaja toimetuse arvamusest ka siis, mil see on vastuolus tema isikliku seisukohaga, siis Postimehes ja Eesti Päevalehes vahetatakse sellises olukorras juhtkirja kirjutaja välja. Ometi on juhtkirja kirjutamine suhteliselt tehniline töö – kui seisukoht ning argumendid on olemas.

Eesti Päevalehe ja Postimehe juhtkirjad valmivad vaid mõne tunniga. See on tingitud mõlema toimetuse soovist anda juhtkirjas hinnang mõnele sama lehe artiklis kajastatavale temale. Äripäeva juhtkiri valmib kahe päeva jooksul ega pea olema seotud sama päeva Äripäevas ilmuva artikliga. Seega on piltlikult öeldes kaalukausi ühel pool juhtkirja operatiivsus, teisel pool aga põhjalikkus, argumenteeritus. Lühike aeg juhtkirja valmimiseks ei tähenda automaatselt vähempõhjalikku juhtkirja, kuid jätab kindlasti oma pitseri.

Paralleeli võib tõmmata ka juhtkirja jaoks info kogumisega – kas arvamustoimetaja laseb helistada allikale uudistereporteril ja saab seega kasutada juhtkirjas vahendatud infot või suhtleb ta allikatega otse.

Nagu öeldud, pole juhtkirjade valmimise protsessi varem eriti uuritud. Üks võimalus käesoleva bakalaureusetöö edasiarendamiseks on teha juhtkirjadele toimetuse seisukoha esituse selguse ja argumentatsiooni diskursuseanalüüs ning võrrelda selle tulemusi empiirilise uuringu tulemustega – näiteks kuivõrd on konkreetsete juhtkirjade argumentatsiooni analüüsi tulemused kooskõlas arvamustoimetajate endi seisukohtadega juhtkirjades argumentide kasutamise kohta.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöö „Juhtkirja valmimine päevalehes (Eesti Päevalehe, Postimehe ja Äripäeva näitel)” analüüsis protsessi, kuidas valmib päevalehes juhtkiri.

Bakalaureusetöö koosnes kahest osast. Töö esimene, teoreetiline osa käsitles arvamuselehekülje staatust, eesmärke, juhtkirja funktsioone ja struktuuri. Teoreetilises osas esitati bakalaureusetöö uurimisküsimused ja tutvustati metoodikat.

Bakalaureusetöö teise, empiirilise osa aluseks olid süvaintervjuid Eesti Päevalehe, Postimehe ja Äripäeva arvamustoimetajatega ning teiste juhtkirja valmimise protsessi kaasatud ajakirjanikega – kokku 11 inimesega. Empiiriline osa kaardistas juhtkirja valmimise kolmes päevalehes ning võrdles toimetaja valikuid selles protsessis.

Bakalaureusetöö uurimisküsimusteks olid juhtkirja teema valik, toimetuse seisukoha kujunemine, poolt- ja vastuargumentide leidmine, juhtkirja kokku kirjutamine (kirjutaja valik, teksti struktuur).

Bakalaureusetööst selgus, et juhtkirja teema sõnastab kõigis kolmes päevalehes enamasti arvamustoimetaja, kes pakub selle välja lehte planeerival toimetuse erinevate osakondade esindajate koosolekul. Reeglina on juhtkirja teemaks sama päeva lehe kõige olulisem uudis, mille kohta toimetuse avaldab juhtkirjas arvamust. Toimetuse seisukoha juhtkirja teemal kujundab arvamustoimetaja koostöös teiste osakondade toimetajatega. Seisukoha sõnastamisel lähtutakse otsustajate enamuse arvamusest.

Äripäevas ja Eesti Päevalehes kirjutab juhtkirja arvamustoimetaja, Postimehes kirjutavad arvamustoimetajad 1/3 juhtkirjadest, suurema osa juhtkirju kirjutavad lehe teiste osakondade töötajad.

Varem pole otseselt juhtkirja valmimise protsessi Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonnas lõputööde tasemel uuritud. Juhtkirjade osas on seni uuritud peamiselt ainult teksti arusaadavust ja erinevaid diskursusi.

Summary

The current bachelor thesis „The Process of the Completion of an Editorial in a Daily Newspaper (Case Study of *Eesti Päevaleht*, *Postimees* and *Äripäev*)” observed closely the process of completing the editorial in Estonian daily newspapers.

The first, theoretical part of the research paper gives an overview of the functions and structure of the editorial. It also analyses its objectives and position in the newspaper, including the role of the editorial as a basis on which public opinion is formed.

The second, empirical part of the paper is based on 11 in-depth-interviews with editors of *Eesti Päevaleht*, *Postimees* and *Äripäev* who serve on the editorial boards of the respective newspapers. This part mapped the process of completing an editorial in all three newspapers and reviewed and compared the dilemmas that the editors face.

The main issues that the bachelor thesis concentrated on were the following: the selection of the topic for the editorial; the formation of the editorial board’s standpoint; finding arguments that both support and contradict the proposed standpoint; the process of writing (assigning a writer, determining the structure of the text).

Based on the results of the research, it can be concluded that the topic of the editorial is formulated by the opinion editor (*arvamustoimetaja*) responsible for this day’s editorial in all three daily newspapers. He/she suggests the topic during the daily meeting, where representatives of various departments of newspaper assemble. If the meeting does not approve the topic, the final decision will be made by the editorial board collectively. Regard to the topic, the most important news of the day is usually selected as the topic for the editorial.

Thus, the standpoint of the editorial is formulated by the opinion editor together with editors of other departments who offer their input. While determining the standpoint, the majority wins. In *Äripäev* and *Eesti Päevaleht*, this standpoint should be in accordance with the formulated key values of the newspaper. *Postimees* has not formulated such values.

By finding arguments that both support and contradict the standpoint, the archives of different newspapers, statistics etc are used as a source. In *Äripäev*, there is a special team called editorial council (*juhtkirjagrupp*) who suggests arguments to the writer. In *Postimees* and *Eesti Päevaleht*, it is the opinion editor together representatives of other departments who has to find relevant arguments.

If counter-arguments are stronger than those which support the agreed standpoint in *Äripäev*, the standpoint of the editorial will be changed. In *Postimees* and *Eesti Päevaleht*, the topic of the editorial will be changed in this case. Counter-arguments cannot always be found in the editorials of *Eesti Päevaleht* and *Postimees*.

Äripäev's editorial has to follow a fixed structure (respectively: topic, standpoint, argumentation, conclusions). In *Eesti Päevaleht* and *Postimees*, editorial is more free in its structure.

In *Äripäev* and *Eesti Päevaleht*, only opinion editors write editorials. In *Postimees*, only 1/3 of editorials are written by opinion editors, the rest 2/3 are completed by members of other departments of the newspaper. In *Äripäev*, if the writing editor does not share the chosen standpoint, he/she will nevertheless complete the editorial as agreed by the majority. In *Postimees* and *Eesti Päevaleht*, a new writer is selected under the circumstances.

Kasutatud kirjandus

Braden, M. (1997). *Getting the Message Across*. Boston, MA: Houghton Mifflin.

Fowler, R. (2001). *Language in the News*. London: Routledge.

Harro, H. (1996). *Ajakirjandusvabadusest kommunikatsioonivabaduse poole*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

McNair, B. (2000). *Journalism and Democracy: an evaluation of the political public sphere*. London: Routledge.

McQuail, D. (2003). *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Pullerits, P. (1997). *Ajakirjanduse põhižanrid*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Sarapuu, K. (2005). *Päevalehtede juhtkirjad tekstina*. Ettekanne. Emakeele Seltsi konverents. Tartu. 27. juuni 2005.

Van Dijk, T. (1996). *Opinions and Ideologies in Editorials*. <http://discourse-in-society.org/Opinions%20and%20ideologies%20in%20editorials.htm>. Vaadatud 29. aprillil 2006.

Wahl-Jorgensen, K. (2004). *Playground of the Pundits or Voice of the People?* *Journalism studies*, Volume 5, Number 1, 59-70.

Weintraut, A. (2001). *Writing an Editorial*. <http://www.geneseo.edu/~bennett/EdWrite.htm>. Vaadatud 29. aprillil 2006.

Lisad

Põhimõisted

Arvamuslause – juhtkirja teemal toimetuse põhiseisukohta väljendav lause juhtkirjas.

Arvamuslehekülg – arvamustoimetuse täita ja vastutada olev lehekülg (-küljed) ajalehes, enamasti märgistatud sõnaga *arvamus*. Arvamusleheküljel ilmuvad reeglina juhtkiri ja kommentaarid.

Arvamustoimetaja – arvamustoimetuse töötaja, kes tellib välisautoritelt kommentaare ja kolumneid ning toimetab neid, kirjutab arvamusartikleid, osaleb juhtkirja valmimise protsessis, sealhulgas kirjutab juhtkirju.

Arvamustoimetus – ajalehe struktuuriüksus, mis vastutab juhtkirja ja arvamusartiklite ilmumise eest ajalehes.

Börsitoimetaja – Äripäevas börsil noteeritud ettevõtete tegevust kajastava struktuuriüksuse börsitoimetuse liige.

Juhtkiri – meediaväljaande seisukohta väljendav, reeglina anonüümne arvamusartikkel, mis puudutab mõnda uudist, probleemi või avaliku elu tegelast.

Juhtkirjagrupp – Äripäevas arvamustoimetajatest, uudistetoimetajatest, börsitoimetajatest, peatoimetajast ja rubriigitoimetuse esindajast koosnev üksus, mis annab juhtkirja kirjutavale arvamustoimetajale tagasisidet juhtkirja teema, arvamuslause ja valmis juhtkirja kohta.

Kolumn – arvamusliidri poolt kirjutatud päevakajaline ja mõjukas kirjutaja seisukohta väljendav arvamusartikkel. Äripäevas nimetatakse kolumniks arvamuslehekülje põhikommentaari, see on visuaalselt rõhutatud, ühtlasi ka kõige pikem arvamusartikkel. Bakalaureusetöös kasutan sõnu kolumn ja kommentaar sünonüümidena, neid mõisteid kasutasid samatähenduslikena ka intervjuueeritud arvamustoimetajad.

Pentagon – Äripäevas toimetuste esindajatest koosnev, lehe valmimist planeeriv ja juhtiv üksus.

Päevaleht – vähemalt neli korda nädalas ilmuv ajaleht.

Päevatoimetaja – Postimehes lehe esiküljel viidatavate artiklite valmimist juhtiv toimetaja, osaleb toimetuse seisukoha otsustamises juhtkirjas.

Rubriigitoimetaja – Äripäevas temaatilisi rubriike toimetava struktuuriüksuse rubriigitoimetuse liige.

Saddam – Äripäevas järgmise ja ülejärgmise lehe ning esikaaneloo valmimist juhtiv toimetaja, kuulub *pentagoni*.

Süvaintervjuude küsimustik

- 1) Millest juhtkirja protsess algab?
- 2) Kuidas leitakse juhtkirja teema/teemad?
- 3) Mis kriteeriumitele peab teema vastama?
- 4) Kas teema peab olema seotud mingi looga lehes?
- 5) Kuivõrd on teema valikusse kaasatud teised arvamustoimetajad?
- 6) Kui tihti pakub arvamustoimetuse toimetuste juhtide koosolekule oma teemasid?
- 7) Kui palju koosolekul teemade üle arutletakse?
- 8) Mille üle teemade puhul arutletakse?
- 9) Millest see sõltub, kas tekib arutelu või ei teki?
- 10) Mis otsuse peab koosolek juhtkirja osas langetama?
- 11) Millistele väärtustele peab teie lehe juhtkiri tuginema?
- 12) Kuidas tekib aramuslause ehk toimetuse seisukoht?
- 13) Kes argumenteerivad toimetuse ühise arvamuse üle juhtkirjas ja miks juht nemad?
- 14) Kuidas leitakse toimetuse arvamust toetavad ning ümber lükkavad argumendid?
- 15) Mille järgi poolt- ja vastuargumente valitakse?
- 16) Kui argument jääb juhtkirjast välja, siis miks?
- 17) Mis juhtub, kui argumendid lõpuks ei toeta piisavalt esialgset arvamust?
- 18) Mis juhtub, kui arvamused on vastakad, kas ja kuidas tekib siis n-ö pluralistlik arvamus?
- 19) Kui argumendid jagunevad pooleks, siis kes otsustab toimetuse seisukoha?
- 20) Mis olukorras võib aramuslause (ja sellega seoses ka argumendid) muutuda?
- 21) Milline on teie lehes juhtkirja struktuur?
- 22) Kui range on struktuur?
- 23) Millal on struktuuris lubatud erisused ja millised?
- 24) Kes juhtkirju kirjutavad?
- 25) Kas (kui jah, siis miks) kirjutavad juhtkirju ka mitte-arvamustoimetajad?
- 26) Millest peab juhtkirja kirjutaja lähtuma?
- 27) Mis juhtub, kui kirjutaja ütleb, et ta pole juhtkirja teemal pädev või on teemaga liialt seotud?
- 28) Mis juhtub, kui kirjutaja enda arvamus on risti vastupidine toimetuse arvamusele?
- 29) Kas juhtkirja kirjutaja võib avaldada oma isikliku, toimetuse arvamusele vastupidise arvamuse?
- 30) Kas ta võib seda arvamust avaldada sama päeva lehes, kus ilmub ka tema juhtkiri?

- 31) Kas arvamustoimetuse juhataja vaatab alati juhtkirja enne ilmumist läbi?
- 32) Kui palju sisaldab juhtkiri kirjutaja ja kui palju toimetuse arvamust?
- 33) Kas see võiks olla rohkem ühes või teises suunas?
- 34) Millised olid varasemad juhtkirja valmimise protseduurid teie lehes?
- 35) Miks olete jõudnud just sellise juhtkirja valmimise töökorralduseni, nagu on teil täna?
- 36) Milline on hea juhtkiri?

Süvaintervjuud

Äripäev

Aivar Hundimägi, arvamustoimetuse juhataja

1) Millest juhtkirja protsess algab?

Juhtkirja kirjutaja peab ideaalis – kohati on see nii, aga mitte alati – pakkuma kella üheteistkümneseks *pentagoni* koosolekuks välja ülejäärmise lehe juhtkirja teemad. Samuti ütleb ta, mis võiks olla ÄP seisukoht ühel või teisel teemal ehk siis arvamuslause esialgne variant. See muudab *pentagonil* valimise või alternatiivse teema kasuks otsustamise lihtsamaks. Teinekord kuulab juhtkirja kirjutaja *pentagoni* koosolekul ära, mis uudistetoimetuse poolt lehte tuleb ja pakub neist tingituna teema.

Võib aga juhtuda, et uudistest ei tule ühtegi juhtkirjaks sobivat teemat. Kui uudistelt pole ühtegi head lugu tulemas ehk me ei tea, mis on ülejäärmise päeva esikaanelugu, siis on juhtkirjaks sobiva teema leidmine raskem. Kuid enam kui pooltel juhtudel on arvamustoimetajal pakkuda *pentagonile* oma teema. Iseasi, kui hästi on see tal ette valmistatud.

Ja see, kui tihti pakub juhtkirja kirjutaja *pentagonile* teemasid, sõltub sellest, mis on parajasti ühiskonnas kõneaineks. Samuti ka sellest, kui palju on Äripäevas ilmunud või ilmumas häid lugusid. Kui juhtkirja kirjutav arvamustoimetaja ei paku *pentagoni* koosolekul teemasid ja arvamuslauseid välja, tähendab see nõrgaks jäänud ettevalmistustööd. Kirjutaja ikkagi peaks pakkuma mõned teemad ning otsima enne ka nende teemade tausta.

2) Kust need teemad leitakse?

Lehtedest, seminaridelt. Arvamustoimetajad püüavad viimasel ajal ka rohkem toimetusest väljas käia, et teemasid leida. Kuid neid leiab ka teiste poolt kirjutatud kommentaaridest. Mõnikord toetame kellegi kommentaari lehes omapoolse juhtkirjaga. 80% ideid juhtkirja teemade jaoks tuleb Äripäeva uudistetoimetuse abil – kas ilmunud lugu või töös olev lugu.

See on vaidluskoht, kas juhtkiri peaks ilmuma sama päeva lehes kui lugu, mille kohta on see tehtud. Me oleme juhtkirja ning uudist koos avaldanud pikema ettevalmistusajaga lugude puhul, näiteks reedeses lehes ÄP². Uudistetoimetajad pooldavad rohkem, et juhtkiri oleks samal teemal kui esikaanelugu. Mina seda alluvatelt ei nõua, probleem on taustatööks kuluvas ajas. Kui esikaaneloo nii-öelda point selgub kella kuueks õhtul, ei jõua enam korralikku taustatööd teha ehk juhtkirja jaoks argumente ja fakte otsida. Sel põhjusel kajastab Äripäeva juhtkiri pigem ilmunud asju.

Varem me kommenteerisime rohkem ka teiste lehtede teemasid ja uudiseid. See on iseenesest hea, sest lugejale peab olema teema tuttav. Juhtkirja teema peaks olema päevakajaline ja konfliktne. Juhtkiri pole nii ajatundlik, ei pea ilmuma uudisega samal päeval. Selle poolest me tõenäoliselt eristume teistest Eesti päevalehtedest. Neil on juhtkiri rohkem sama päeva uudisega seotud.

3) Kuivõrd on teema valikusse kaasatud teised arvamustoimetajad?

Põhimõtteliselt on teemade väljamõtlemine ühe arvamustoimetaja rida, see tähendab, et tema vastutada. Kuid mõnikord me saadame arvamustoimetuse piires e-postiga ka vastastikku teemasid laiali, millest võiks juhtkirju teha. Nii tekib rohkem ideid.

Kuid teemad sõltuvad hästi palju konkreetsest arvamustoimetajast. Ja kui arvamustoimetajal pole head teemat, siis sõltub teema *pentagonist*.

4) Kui palju *pentagonis* teemade üle arutletakse?

Suhteliselt vähe. Enne, kui see kord arvamustoimetuses rakendus, et teemasid hakati arutama *pentagonis*, me pelgasime, et seal läheb suureks aruteluks. Probleem on selles, et *pentagonis* on ka seltskonda, kellele see ei paku huvi. Kui *pentagonis* tekib pikem arutelu juhtkirja teema või teemade üle, siis on nemad mõnikord koosolekult lahkunud. Nii et võib-olla polegi *pentagon* kõige parem koht diskussiooni tekitamiseks.

Põhiline diskussioon käib kas pärast seda, kui teema saadetakse juhtkirjagrupile laiali või siis hiljem, kui sama grupp saab kätte juhtkirja esimese versiooni.

5) Millest see sõltub, kas *pentagonis* tekib arutelu või ei teki?

Ühelt poolt kindlasti teemast. Kui teemat pole, siis see sunnib arutama, et millest juhtkiri teha. Pentagonis arutletakse juhtkirja üle vähe, sest juhtkiri pole paljudele *pentagoni* liikmetele oluline – näiteks kujundusosakonna ja fototoimetuse esindajad – ja sel põhjusel ei teki reeglina ka suurt mõttevahetust. Juhtkirja teema on oluline *saddamile*, arvamustoimetajale ja uudistetoimetajatele ehk mõnele inimesele. See paraku aga välistab diskussiooni tekkimise.

6) Mis otsuse peaks *pentagon* juhtkirja osas langetama?

Pentagon otsustab reeglina, mis teemal juhtkiri tehakse. Kuid ma ise arvan, et mida rohkem on konkreetset juhtkirja kirjutajal otsustusvabadust, siis on tal ka rohkem vastutust. Siis ei teki vabanduse kohta, et *pentagon* arvas nii või ei pakkunud teemat. Varem oli levinud vabandus, et pole häid uudiseid, mida juhtkirjas kommenteerida. Seega lükati vastutus uudistetoimetuse peale, et kuna nemad ei tee hästi tööd, siis ei saa ka meie teha.

Tegelikult peaks juhtkirja kirjutaja olema nagu iseseisev ajakirjanik, kes küsib lisainfot, otsib materjali juhtkirja teemal, nii-öelda teeb omaette lugu, mis ei ole uudiste ripats. Mul endal on küll rida ideid, millest kirjutada. Mis juhtkirjaks ei lähe, seda ma saan kasutada ka repliigi või kolumni kirjutamiseks.

Varem, kui polnud *pentagoni* koosolekut ja juhtkirja teema arutelu käis e-posti teel, siis pidi juhtkirja kirjutaja oma kirjas esitama teema kohta taustainfot, sõnastama ÄP väite, samuti lisama faktoloogiat. See oli päris tõhus.

7) Kuidas tekib arvamuse ehk toimetuse seisukoht?

Põhiline rõhuasetus tuleb *pentagonist*. Või siis juhtkirja kirjutajalt, kes pakub teema ja väite *pentagonile* ning *pentagon* kinnitab selle – kui nii sobib. Seega kollegiaalne otsus. Edasi saadab kirjutaja juhtkirja teema ning toimetuse väite e-postiga tosinast inimesest koosnevale juhtkirjagrupile. Kui keegi ei reageeri, et ta pole seisukohaga nõus, võtab kirjutaja väite juhtkirja kirjutamisel aluseks. Samas on tal õigus seda väidet ümber sõnastada, kui ilmneb mingi oluline lisainfo. Varem oli see meie häda, et kirjutaja oli liialt väites kinni, mis

koosolekul ära otsustati. Kui tulid uued faktid või uudis muutus, polnud juhtkiri enam nii veenev.

Lõplik juhtkirja vormistamine toimub teisel ehk ilmutiseelisel päeval. Hommikul saadetakse valmis juhtkiri jälle juhtkirjagrupile, kes seda siis kommenteerib.

8) Mida täpsemalt juhtkirja kirjutaja pärast *pentagoni* koosolekut juhtkirjagrupile laiali saadab?

Ta saadab teema ja väite. Mõnikord lisab ka viite, et kus seda lugu saab näha, mille kohta juhtkirja kirjutatakse. Samuti pakub ta oma kirjas välja, mida Äripäev võiks sel teemal arvata.

9) Mille alusel on see nn juhtkirjagrupp moodustatud?

Ühelt poolt tuleneb see inimese ametikohast, sinna gruppi kuuluvad toimetajad: arvamustoimetajad, uudistetoimetajad, börsitoimetajad. Rubriigitoimetajaid oli varem rohkem, aga nüüd on jäänud üks rubriigitoimetaja, kuna ta on ise ka huviline. Võib-olla me arvame sinna gruppi ka erilehti toimetavad rubriigitoimetajad, et muuta põhilehe ja erilehtede juhtkirjad tasemelt rohkem ühtlasemaks.

Nagu näha, pole juhtkirjagrupis reportereid, kuigi kunagi me mõtlesime neid ka kaasata juhtkirja kirjutamisse. Küll saadame mõnikord valmis juhtkirja reporterile ülevaatamiseks, kes on sel teemal lugu teinud.

Alguses me ei fikseerinud seda, kes on juhtkirjagrupis, see kujunes ise. Nüüd olen ma selle stiiliraamatus ära fikseerinud.

10) Miks on juhtkirja valmimine kahepäevane protsess?

Juhtkiri on kahepäevane protsess, kuid kui midagi tuleb vahele, siis võib olla ka ühepäevane. Sõltub uudistest. Oleme teinud juhtkirju ka hästi kiiresti, poole tunniga ja tunniga. Juhtkirja muutmise otsustab kolm inimest: juhtkirja kirjutaja ja/või arvamustoimetuse juht ja/või *saddam*. Mõnikord võib algatus tulla ka *saddami* poolt, et mängida juhtkirja teema ümber. Sageli vahetatakse siis teema välja, kui lugu, millega seoses juhtkirja plaaniti, lükkub edasi. Sellisel juhul oleme teinud juhtkirja ka ühepäevase tsükliga. Ja see on tavaliselt selgunud hommikul kl 11 *pentagoni* koosolekul.

Kahepäevane on juhtkirja protsess kahel põhjusel. Esiteks teeb Kertu Ruus Washingtonist juhtkirju. Teiseks annab kahepäevane tsükel võimaluse teha juhtkirjaga rohkem tööd. Kui me tegime juhtkirja järgmise päeva lehte, siis juhtus, et juhtkiri valmis kell viis või kell kuus ja siis polnud enam eriti inimesi, kel olnuks aega ning võimalust teksti enne ilmumist üle vaadata ja sellega tegeleda. Pean silmas juhtkirjagrupi liikmeid.

Praegu on selline reegel, et juhtkirjagrupil peab järgmise päeva lehe juhtkiri olema e-postkastis kell kümme hommikul. Siis jõutakse see enne *pentagoni* koosolekut üle vaadata ja *pentagon* saab ülejäärgmise lehe juhtkirja teema arutamisele lisaks avaldada arvamust ka järgmise päeva lehes ilmuva juhtkirja teemal.

11) Mis esimesel päeval juhtkirjaga veel juhtub, st pärast *pentagoni* koosolekut?

Juhtkirja kirjutaja saadab teema laiali, räägib selle ka karikaturistiga läbi ning hakkab juhtkirja kokku kirjutama. Kui keegi reageerib sellele laiali saadetud teemale ning väitele, pole näiteks toimetuse arvamusega nõus, siis saab kirjutaja ka vastukaja. Vajadusel oleme teinud ka näost-näkku koosoleku, arutanud teemat ja väidet.

Siis kirjutab toimetaja juhtkirja kokku. Esialgne tees on tal paigas, edasi hakkab kirjutaja otsima infot. Mõni aga istub maha ja kirjutab juhtkirja valmis ning kogub siis lisainfot. Teine alustab esmalt otsinguga, et leida sel teemal varem ilmunud artikleid. Õhtuks peab olema juhtkiri valmis, et see siis järgmisel päeval kl 10 hommikul juhtkirjagrupile laiali saata. Teisel päeval on kirjutajal juba muud ülesanded, näiteks ta tegeleb teise arvamusleheküljega.

Vahepeal me tellisime juhtkirjaga samal teemal ka kommentaare. Kirjutaja saatis siis võimalikele oponentidele üleskutse, et kirjutage meile ülehomsesse lehte kommentaar. Mõnikord see toimis, mõnikord mitte.

12) Kui juhtkirjagrupilt vastukaja ei tule, peab kirjutaja ise leidma poolt- ja vastuargumendid? Jah, ning see on ka kõige parem variant. Kui meil varem olid koosolekud näost-näkku või *messengeris*, siis need olid hüplikud, kuna kõigil oli palju mõtteid juhtkirja teemal. Tulemus oli see, et juhtkiri polnud korralikult struktureeritud – natuke siit ja natuke sealt. Veelgi hullem oli aga see, et koosolekutel osalejate poolt toodud argumendid ei pruukinud üldse paika pidada. Pahatihti juhtus niimoodi, et juhtkirja kirjutaja ei kontrollinud neid üle ja tekkisid ebatäpsused. Parema on see, kui juhtkirja kirjutaja vastutab ise otsast lõpuni teksti

kvaliteedi eest. Juhtkirja tekst olema selline, millele arvamustoimetaja julgeks nime alla panna.

13) Kuidas toimetuse arvamust toetavad ning ümber lükkavad argumendid leitakse?

Iga kirjutaja puhul on see küllap erinev. Põhiline on see, et loed sel teemal ilmunud artikleid ja otsid, mis on sel teemal keegi öelnud – toimetuse teesi poolt ja vastu. Lisaks otsid statistikat, mis võiks toimetuse seisukohta toetada. Kui Kertu Ruus elas veel Eestis, siis ta tihti helistas erinevatele inimestele ning küsis fakte ja arvamusi. Põhiline töö käib ikkagi otsingumootoris ja lehtede arhiivides.

14) See siis eeldab, et teemat on varem piisavalt kajastatud?

Jah, pea iga teema kohta võib midagi leida. Pea iga teema kohta saab kuskilt infot leida, aga vajadusel otsib kirjutaja vastuväiteid oma peas ehk mõtleb need välja.

15) Kui argument jääb juhtkirjast välja, siis miks?

Idealis peaks jääma välja nõrgemad argumendid, nii poolt- kui vastuargumendid.

16) Mis juhtub, kui juhtkirja kirjutaja argumente otsides leiab, et vastuargumendid kaaluvad pooltargumendid üles?

Siis tuleb muuta arvamused. Neid juhtumeid on küll, kus arvamuse kirjutamise käigus muutub. Ma isegi olen kirjutanud mitu korda nii, et seisukoht muutub võrreldes algselt kokku lepitudga. Meenub üks näide sellest, kuidas seisukoht kirjutamise käigus muutus. See oli president Arnold Rüütli 9. maiks Moskvasse minek. Algne idee oli öelda, et Rüütel peab minema Moskvasse ja unustame selle ajaloovärgi ära. Diskussiooni käigus aga selgus, et juhtkiri tuleb kirjutada hoopis vastupidine – Rüütel ei pea Moskvasse minema. Ja see oli ka päris veenev juhtkiri.

Ma ise keeran mõnikord arvamused meelega n-ö vindi üle, et toimetuses inimesi ärritada ja panna neid juhtkirja teemal sõna võtma.

Teine võimalus on vahetada lausa teema välja ehk jätta esialgu valitud teemal juhtkiri kirjutamata. Paar korda on juhtunud, et kui ei leita piisavalt argumente, siis unustame teema ja kirjutame juhtkirja millestki muust. Teema on välja jäänud ka siis, kui selgub, et sellest ei saa pikalt kirjutada, pole midagi uut lisada. Aga on ka selliseid näiteid, et üks arvamustoimetaja ei

oska mingil teemal juhtkirja kirjutada, kuid teine kirjutab selle kergesti ja normaalse juhtkirja valmis.

Kirjutamise ajal muutunud teema probleem on selles, et juhtkirjagrupist liiga hilja tulevad argumendid ei pruugi enam juhtkirja jõuda. Siis on mõnikord arvamustoimetajatele öeldud, et miks seda ja seda argumenti ei arvestatud. Me oleme leppinud kokku, et kirjutaja ise otsustab, mida ta kasutab ja mida mitte.

17) Kes juhtkirja kokku kirjutavad?

Peamiselt [arvamustoimetajad] Kertu Ruus, Mati Feldmann ja Aili Sandre. Mina kirjutan kuus võib-olla ühe juhtkirja. Peamiselt siis, kui keegi teine täidab parajasti mingit muud ülesannet. Vahepeal kirjutasiid ka [uudistetoimetajad] Raimo Ülavere ja Meelis Mandel ning [peatoimetaja] Igor Rõtov, enam mitte. Mida kitsam on kirjutajate ring, seda parem. Muidu tekivad probleemid struktuuri, järjepidevuse ja küljendamisega.

Ajakirjanikul võib olla juhtkirja teemal eelarvamus. Ka võivad nad karta allikat pahandada, seda ikka juhtub, et reporterid saavad juhtkirjade pärast pähe, kui nende allikatest on kirjutatud kriitiliselt. See tekitab enesealalhoiuinstinkti ja siis ei kirjutata kriitiliselt. Juhtkiri peab just olema kriitiline ja terav. Tõenäoliselt jääksid reporterite juhtkirjad hambutuks. Kuna reporter on teemas väga sees, võivad talle mingid detailid tunduda hästi olulised – seetõttu on nende üldistusvõime kehvem. Samuti ei pruugi teemaga liialt kursis olevad reporterid näha vastuargumente. Kindla seisukohaga ajakirjanikku võib olla väga raske olla ümber veenda, kui ta näeb ainult enda arvamust kinnitavaid fakte.

18) Ilmumiseelsel päeval saadetakse valmis juhtkiri e-postiga juhtkirjagrupile kell kümme, kui palju sealt tagasisidet tuleb?

Sõltub paljuski sellest, mida selle grupi liikmed parajasti teevad, võib-olla on koosolekul. Üldiselt, valmis juhtkirjale tuleb tagasisidet, kui teema on ärritav. Diskussioon tekib ka siis, kui toimetuses puudub konsensus ja keegi on juhtkirjale vastu. Kui valmis juhtkirjale tagasisidet ei tule, võib see olla märk, et juhtkiri on igav. See peaks panema kirjutajat mõtlema, et juhtkirja tuleks ehk muuta. Ma ise püüan küll anda suhteliselt palju tagasisidet.

19) Mida peab *pentagoni* koosolek kell 11 valmis juhtkirja kohta otsustama?

Ei pea otsustama. Mõnikord keegi ütleb, et võiks midagi muuta. Sisuliselt võetakse juhtkiri teadmiseks. Me mõtlesime hakata pidama ka eraldi koosolekut juhtkirja ilmumiseelisel päeval, kus osaleks juhtkirja kirjutaja, uudistetoimetaja ja *saddam*. Kuid siis arvati, et koosolekuid on niigi palju. Aga võib-olla peaks seda siiski tegema. Hea oleks juhtkiri läbi arutada.

Teine mõte oli, et kuna juhtkiri on lehes oluline tekst, siis istuks *saddam* juhtkirja kirjutajaga koos maha ning vaataks teksti üle, oleks nagu toimetaja. Praegu on kirjutaja ise ka sama lehekülje toimetaja, ta ei pruugi märgata loogika- ja stiilivigu. Nüüd aga on aidanud valmis teksti juhtkirjagrupile laiali saatmine neid vigu avastada.

20) Juhtkirja kirjutaja saadab ühe juhtkirja raames selle kahel korral juhtkirjagrupile laiali. Kummal juhul ta rohkem tagasisidet saab?

Ta võib saata isegi kolm korda, kui peaks vahepeal mäsuks minema. Kolmas on siis täiesti valmis juhtkiri. Tagasisidet tuleb rohkem siis, kui juhtkiri on valmis ehk ilmumispäeva hommikul. Teema ning toimetuse väite peale tuleb suhteliselt vähe tagasisidet. Selleks peab teema olema selline, mis tekitab palju erinevaid arvamusi. Valmis teksti kohta tuleb tagasisidet küll. Neid juhtkirju, kus keegi ei saada tagasisidet, on suhteliselt vähe – keegi ikka reageerib.

21) Mis juhtub, kui kirjutaja ütleb, et ta pole sel teemal üldse pädev või on teemaga liialt seotud?

Kirjutamine käib meil graafiku järgi. Kuid meil on selline kokkulepe arvamustoimetuse sees, et kui kirjutaja tunneb, et ei saa, oska või taha sel teemal kirjutada, võib kirjutajat vahetada. Varem, kui pidasime juhtkirjakoosolekuid *messengeris*, juhtus ikka nii, et ei leitud head teemat ja lõpuks otsustati mingi teema kasuks, mis kirjutajale endale tegelikult väga ei sobinud. Nüüd tänu sellele, et kirjutaja peab ise *pentagonile* teema välja pakkuma, on tal lihtsam kirjutada – ta teeb eeltöö ise ära. Kui *pentagonist* tuleb mingi alternatiivne teema, siis võib kirjutaja öelda, et talle see ei sobi.

Vaid Kertu Ruusi kirjutatavate juhtkirjade teemad sõltuvad rohkem *pentagoni* arvamusest, sest ta ise ei saa *pentagoni* koosolekutel käia oma teemasid esitlemas ja kaitsmas. Ma küll arutan need tavaliselt temaga õhtul eelnevalt läbi.

22) Mis juhtub, kui kirjutaja enda arvamus on risti vastupidine toimetuse arvamusele ja ta peab kirjutama juhtkirja?

Ta kirjutab ikkagi juhtkirja valmis. Aga ta võib kirjutada kas sama päeva lehte või järgmisel päeval repliigi või kolumni oma arvamusel – seda on ka juhtunud. Näiteks toimetuse arvas, et kui riigipüha langeb puhkepäevale, siis ei peaks seda n-ö uue vaba päevaga kompenseerima. Tookord juhtkirja kirjutanud Mati Feldmann aga arvas, et peaks. Kuid ta kirjutas juhtkirja ikkagi valmis ning lisaks ka repliigi, et ikkagi peaks kompenseerima.

Näide, mida ma tihti olen toonud, on tulumaksutagastus eluasemelaenu intressidelt. Äripäeva seisukoht on kogu aeg olnud, et see on nõme asi ja tuleks ära kaotada. Olen ise ka võtnud eluasemelaenu ning intresside tulumaksutagastuse kaotamine on mulle majanduslikult kahjulik. Kuid ma olen üpris veenvalt kirjutanud juhtkirjas, et tulumaksutagastus tuleks siiski kaotada. Juhtkirja kirjutamine on oskuste küsimus, lihtsad võtted.

Kui juhtkirjagrupi ega *pentagoni* diskussioonides ei teki ühtset ja selget toimetuse seisukohta, siis sõnastab selle juhtkirja kirjutaja. Viimane näide oli Taani karikatuuritüli ajal, kus ühtset seisukohta ei tekkinud.

23) Kas juhtkirjakirjutaja võib avaldada oma isikliku, toimetuse arvamusele vastupidise arvamusel sama päeva lehes, kus ilmub ka tema juhtkiri?

Võib. Aga lehelugeja segadusseajamise vältimiseks tuleks ehk kirjutada sinna juurde, et „mina pole Äripäeva tänase seisukohaga nõus”. Ma olen ise kirjutanud ühe korra juhtkirjale samas lehes vastu, et tulumaksu ei peaks avalikustama. Iseenesest oli see meil toimetuses ammu paika pandud, et tulumaksu suurus võiks olla avalik. Kuid mulle tundusid siis vastupidised argumendid veenvamad. See polnud hea lahendus, et arvamustoimetuse juht avaldab juhtkirja juures lehe toimetusega vastupidist arvamust. Lugejad tõenäoliselt küll ei näinud selles probleemi, sest nad ei pruugi teada, et arvamustoimetuse juht kirjutab juhtkirju ning vastutab nende eest. Kuid me leidsime toimetuse sees, et edaspidi poleks hea nii teha.

Toimetuse arvamusele vastupidist arvamust võib avaldada oma nime all. Juhtkirju ei seostata väga persoonidega ja kui veel kirjutada näiteks järgmise päeva lehes, siis ma ei näe probleemi.

24) Kui palju sisaldab juhtkiri kirjutaja ja kui palju toimetaja arvamust?

Ma arvan, et juhtkiri sisaldab päris palju kirjutaja arvamust. Võib-olla on see sellest, et juhtkirja kirjutajad Aili Sandre ja Mati Feldmann on olnud hästi kaua juba Äripäevas. Nagu ka mina. Maailmavaade on seetõttu ühtlustunud.

Hästi huvitav oli Kertu Ruusiga, kui ta meile tööle tuli. Ta oli oma vaadetelt siis vasakpoolne, tal olid mitmed seisukohad, mis olid risti vastupidi toimetuse seisukohaga – lehtede kojukande doteerimine, madalam käibemaksumäär teatripiletitele jms. Rääkisime siis läbi, et tuleb järgida kindlaid Äripäeva põhimõtteid. Kuid meil töötatud kolme aasta jooksul on Kertu maailmapilt muutunud hoopis teistsuguseks, nüüd on ta seisukohtadelt teine inimene võrreldes kolme aasta taguse ajaga. Toona me palju ikka vaidlesime. Kertul olid alguses tõesti mõned teemad, millest ta ei saanud kirjutada, sest ta oli teisel arvamusel.

25) On see probleem, et juhtkiri on liialt kirjutaja nägu, juba alates teema valikust ja argumentide otsimisest?

Ei ole probleem. Ma lugesin just taas Priit Pulleritsu raamatut „Ajakirjanduse põhižanrid”. Meil on toimetuses üks-kaks inimest, kellel on võimalik öelda, et niimoodi ei lähe ja teeme juhtkirja ümber. Teistes lehtedes on selleks peatoimetaja või arvamustoimetaja. Meil on *saddam* selles rollis. Näiteks Meelis Mandel on *saddamina* kirjutanud ühel korral juhtkirja ümber. See oli LHV juhtkiri, mis oli liiga hambutu. Meelis ja Raimo Ülavere kirjutasid siis õhtul kahepeale uue juhtkirja. See välistab ohu, et kirjutaja arvamus võib minna n-ö toimetuse arvamusest mööda.

Pulleritsu raamatus oli kirjas, et juhtkirja kirjutaja on vastutusest vaba, see ei kammitse teda. Keegi vaatab juhtkirja üle, kas peatoimetaja või arvamustoimetuse juhataja. Kui kirjutaja on olnud kriitiline ja karm, siis ta ei pea end piirama, et ehk kirjutasin liiga kriitiliselt või pahasti. Halb on see, kui oled juhtkirja kirjutades liiga kammitsates.

26) Kas vaatad alati juhtkirja enne ilmumist läbi?

Ei vaata alati, kuid reeglina ikka vaatan. Nüüd vaatan isegi rohkem, kui on kahepäevane tsükkel. Vaatan valmis juhtkirjas üle struktuuri, et see oleks paigas – väide, vastuargumendid. Siis püüan vaadata, kas juhtkiri mind veenab, otsin ise vastuargumente, faktoloogiat. Kolmandaks vaatan stiili ja loogikat, et poleks vigu. Igal kirjutajal on erinevad asjad, mida tuleb üle vaadata. Ühel on sissejuhatused pikad ja lauseehitus mõnikord kohmakas. Teise puhul võib olla struktuur paigast ära, lõpus võib tulla mõni teine idee sisse ja kõik terminid

pole alati koheselt mõistetavad. Kolmandal on nõrgaks kohaks vastuargumendid. Nii et vaatan selliseid asju.

27) Kirjelda Äripäeva juhtkirja struktuuri.

20-30 sõna sissejuhatus, sama pikk väide teises lõigus. Seejärel tuleb üks tugevamaid argumente, mis toetab Äripäeva seisukohta. Edasine on juba maitseasi, kas järgneb vastuargument ja selle ümberlukkamine või tunnistamine, et hoolimata vastuargumendist jääme oma seisukoha juurde, sest plusse on rohkem. Edasi tuleb loetelu, et meie seisukoha vastu on see, see ja see argument, kuid me oleme oma seisukohal, kuna – ja järgnevad toimetuse põhjendused. Lõpus peaks olema kõige tugevam argument või perspektiiv.

Juhtkirjas peaks kasutama tsitaate, kujundeid. Pealkirja puhul tuleb vaadata, et see poleks liiga tavaline, ilma ohhoota. Kui juhtkiri on uudise teemal, siis tuleb jälgida, et poleks ümberjutustus. Lõpuks tuleb vaadata, et karikatuur ei kordaks liiga palju juhtkirja, ei seletaks seda ümber.

28) Milline on hea juhtkiri?

Hea juhtkiri ärritab, tekitab lugejas mingi emotsiooni. Selle pärast mulle eriti ei meeldi Postimehe ja Eesti Päevalehe juhtkirjad, sest need ei tekita emotsioone. Postimehel on tinglik, ettevaatlik kõneviis.

Juhtkiri peab olema otsekohene, konkreetne ja hea kujundiga, mis jätab juhtkirja meelde. Samuti ei tohi olla ühtegi faktiviga. Ja heal juhtkirjal on tugev lõpp. Juhtkiri peab olema ka konfliktne, samuti lokaalne ehk lugejale lähedane. Need nõuded on osaliselt samad nagu on uudiste kriteeriumid.

Sama struktuuri me soovitame ka oma kaasautoritele ka, kes kirjutavad Äripäevas kommentaare ja kolumne.

29) Millised olid varasemad juhtkirja valmimise protseduurid Äripäevas?

Kunagi juhtkirja algusaegadel olid juhtkirjad teisel leheküljel ja koos kirjutaja nime ning pildiga. Hiljem nihkusid arvamusküljed tahapoole. 1990ndate aastate teisel poolel oli Äripäeva seina peale suurele paberile kirjutatud Pulleritsu raamatust „Ajakirjanduse põhižanrid” juhtkirja 11 eesmärki: selgitav, kritiseeriv, kiitev jne. Iga kord, kui juhtkiri oli

ilmunud, tegi toimetaja hommikul seinale risti, et mis eesmärgiga juhtkiri oli. Me jälgisime toona seda, et juhtkirjad oleks erinevatel eesmärkidel. Kui ühe eesmärgi taha kogunes liialt palju riste, siis võtsime teise eesmärgi ja mõtlesime, et millest annaks kirjutada.

Juhtkirjakoosolek algas siis kell 10, sellel osalesid osakonnajuhid. Tund aega istuti koos, sirviti sama päeva lehti, tehti nalja, räägiti, millest võiks juhtkirja teha. Mingit koosoleku struktuuri ei olnud, lihtsalt arutati. Toimetuse arvamust koosolek ei sõnastanud. Seejärel üks arvamustoimetaja kirjutas teksti kokku. Mingit ülevaatuset toona ei toimunud, lihtsalt teine arvamustoimetaja vaatas teksti üle. Kirjutati järgmise päeva lehte. Erilist faktoloogias tuhnimist ei toimunud, tekst pidi olema mõnus ja vaimukas. Siis ilmusid tihti juhtkirjad niioelda valveteemadel, mis sageli kordusid.

Kui palusime Tiit Hennostel esimest korda juhtkirju analüüsida, siis algas uus hingamine ja toimus 180kraadine pööre. Hennoste ütles tabavalt, et juhtkirjad on nagu koosoleku stenogrammid. Puudus väide. Hennoste soovitas hakata otsima toimetuse väitele ka poolt- ja vastuargumente.

Mõni aasta tagasi peeti juhtkirjakoosolekuid *messengeris*, kui tuli *messengeri*-vaimustus. See oli ka selleks hea, et nii said koosolekul osaleda kodus töötavad inimesed – juhtkiri ei takistanud progressi. Ka arvamustoimetajad said toona kodutöökohad. Messengeris tekkis aga see probleem, et koosolekut juhtida oli väga raske. Palju räägiti aiaaugust. Juhtkirja kirjutaja tundis, et tal pole *messengerist* erilist abi, teised said end küll ennast välja elada. Praegu teeme mõnikord koosoleku *messengeris*, kui on kiire teema, ka Kertu saab selles osaleda.

Siis otsustasime suurendada juhtkirja kirjutaja vastutust. Arvamustoimetaja kirjutab ise juhtkirja kokku ja saadab teistele laiali, koosolekuid peetakse harva.

Varem, kui polnud *pentagoni* koosolekut ja juhtkirja teema arutelu käis e-posti teel, pidi juhtkirja kirjutaja oma kirjas esitama teema kohta taustainfot, sõnastama ÄP väite, samuti lisama faktoloogiat. See oli päris tõhus.

30) Millistele väärtustele Äripäeva juhtkiri peab tuginema?

Liberaalne maailmakorraldus, riigi vähene sekkumine eraellu, võimalikult suured isikuvabadused, eesmärgiks on avatus, jõukus ja eetilisus. Need on kokkuvõtvalt kirjas ka

Äripäeva stiiliraamatus. Kuid need samad väärtused on kehtinud meil juba vist 15 aastat, aegajalt küll uuenevad.

Viie aasta eest korraldas Äripäeva emalehe Dagens Industri peatoimetaja Hasse Olsson Stockholmis meie Läti, Leedu ja Peterburi sõsarlehtede arvamusi ning peatoimetajate kokkusaamise. Eesmärk oli ühtlustada maailmavaadet. Lõpuks kujunes välja, et meie poolt kümme aastat varem kokku lepitud maailmavaade võeti ka teiste poolt omaks. Me olime olnud oma maailmavaate paikapanemisega ajast kõvasti ees.

31) Kas need väärtused tähendavad ka toetust kindlatele punktidele?

Jah, näiteks palgaarmee. Samuti ei seedi me maksuerisusi, pooldame madalaid makse. Soovime erasektori võimalikult suurt osakaalu – kõik võiks erastada.

32) Kas juhtkiri võib teatud juhtudel olla vastuolus mõne sellise eesmärgiga?

Ma ei usu, et toimetuse väärtustega vastuolevaid juhtkirju oleks ilmunud. Need on ühelt poolt küllalt üldised, samas on toimetajad staažikad.

33) Kas võib juhtuda, et alles pärast ilmumist avastatakse, et me ei pidanud ikkagi nii väitma?

Neid juhtumeid on olnud. Kuid tööprotsess peaks 99protsendiliselt välistama sellised juhtkirjad. Juhtkirja valmimisele on kaasatud palju inimesi ja kui ei reageerita, siis ollakse pigem päri. Aga kui juhtkiri läheb Äripäeva väärtustega vastuollu, siis saan mina reageerida või reageerib peatoimetaja või *saddam*.

Tegelikult Äripäeva juhtkiri sisaldab päris palju kirjutaja arvamust. Kuid ma ei näe selles probleemi, juhtkirjad lähevad üldiselt kokku toimetuse sõnastatud väärtustega. Võib-olla Äripäeva juhtkirjad pole tõesti väga kollektiivsed, pigem on juhtkirjad persoonide ehk kirjutajate nägu. Kollektiivselt ei saa teha head asja. See on Äripäeva toimetuse põhipostulaat, et kollektiivsuses pole jõudu, sest vastutus hajub.

Kui juhtkirja kirjutaja valitud suund mulle ei meeldi, siis saan ma seda ka muuta. Üldiselt on juhtkirja kirjutamine meil suhteliselt autoritaarne, kui nüüd tagantjärele selle protsessi peale mõtlema hakata.

34) Pead silmas enda rolli?

Jah, jah... Kui ma ikka ütlen, et nii ei peaks tegema või seda arvamust tuleks muuta, siis seda ka tehakse. Ja ilma, et see muudatus tuleks pärast juhtkirjagrupi poolt uuesti üle vaadata. Nii et tegelikult looming ei pruugi tõesti olla väga kollektiivne. Aga kollektiivselt ei saa ikka teha head asja. Ma ei tea, kuidas juhtkirju mujal maailmas kirjutatakse. Meie Rootsi emalehes Dagens Industris kirjutatakse juhtkirju kordamööda kaks-kolm inimest.

Kertu Ruus, arvamustoimetaja

1) Kirjelda ühe tavapärase juhtkirja valmimise protsessi – mille järgi valib toimetaja teemad, kust saab selleks infot, kuivõrd on teemade leidmisesse kaasatud teised arvamustoimetajad?

Olen natuke erandlik, töötan Washingtonis. Osalt minu pärast, osalt üldise kvaliteedi tõstmiseks ja paremaks planeerimiseks korraldati ÄPs asi nii, et teeme reeglina juhtkirja kaks päeva varem valmis. Ja kui tuleb vahele mingi põrutav uudis (nt minister jääb vahele maksupettusega), siis kirjutame kasvõi kell kolm-neli-viis pärastlõunal kiiresti uue juhtkirja (nt nõuame, et minister astugu tagasi).

Kaks päeva enne ilmumist on meil *pentagonis* vastutav arvamustoimetaja (see roteerub), kes kuulab *pentagonist*, mis teemad on, mõtleb ise ka ja loeb lehti ning paneb koos *pentagoniga* paika juhtkirja teema.

Tihti ja ka soovitatavalt on see juhtkirjaga sama lehe pomm, sest siis täiendab juhtkiri põhilugu ja on ka olemas põhiline info juhtkirja kirjutamiseks. Vahel on mingi väiksem uudis, kui näiteks pommist on raske teha, sest see juba on *feature*-vormis ja arvamusega pikitud või pole eel kogu vajalikku infot teada).

ÄP üldiselt pole sellest suurt numbrit teinud, kui avaldame juhtkirja n-ö päev hiljem. Ja vahel harva võetakse ka mingi valveteema (nt kui miski pole uudistes selge, aga mulle peab juba andma juhtkirja kirjutada). Samas on juhtunud, et valveteema asemele tuleb järgmisel päeval midagi päevakajalist ja siis see valvejuhtkiri lükkub edasi või tehakse selle juurde ka toetav uudis või näiteks vormistab arvamustoimetaja selle kolumniks.

Infot teemade valikuks saab vastutav toimetaja lehtedest (oma ja teised), valmivatest lugudest, uudistetoimetusest ja *pentagonist*, teistelt arvamustoimetajatelt (nt eelmise päeva *pentagonis*

olija). Reeglit teiste arvamustoimetajate kaasamiseks pole, pigem on kaasatud kogu *pentagon*. Ja reeglina on juhtkirja kirjutaja ise *pentagonis* ja saab ka sõna sekka öelda.

2) Kuivõrd on arvamustoimetaja juhtkirja võimalikud teemad *pentagonile* välja pakkumise ajaks endale selgeks teinud?

Sõltub. Mõte on, et arvamustoimetajal on endal vähemalt üks hea teema tagataskus enne *pentagoni*, tegelikkuses – pole aimugi. Ise olen oma Eestis oleku aegadel ikka alati püüdnud tagataskuteema välja otsida, aga sõltun suuresti ikka *pentagonist*, uudistest.

3) Kuivõrd ja mille üle juhtkirja teemasid vaagides *pentagonis* arutletakse?

Kui on teada, et ülehomme on vinge pomm ja sellest saab hea juhtkirja (a la Oleg Grossi ümbrikupalgad), ei ole ilmselt suurt arutelu. Pigem on arutelu siis, kui teemasid pole. Ma arvan, et siis on põhieesmärk leida mingi teema, mis oleks ikka huvitav ja millest poleks just eile kirjutatud. Samas, ÄP on ikkagi nišileht ja väga tihti tuleb kirjutada juhtkiri millestki, millest on juba kaks nädalat tagasi kirjutatud – selles on nii head kui halba. Ja juhtkiri peab olema ikka päevakajaline ka ehk mingigi uudisega seotud.

Teema valikut mõjutab ÄP üldine enda positsioneerimine, et ärileht ja teistega ei konkureeri selles mõttes. St meil on ikka kogu aeg arutelu, et „kas see on meie teema” – nt kas presidendi ordenid on meie teema, kas jalgpalli MM on meie teema jne. Kui pole ühtegi head juhtkirja teemat, küsib tavaliselt keegi toimetajatest koosolekul, millest inimesed parajasti räägivad. Ja kui inimesed räägivad näiteks olümpiast, jaanipäevast või alkoholimüügi keelamisest, siis teeme sellest juhtkirja, kui vähegi Äripäevale sobiva nurga leiame. Pärast Läti edukat esinemist jalgpalli Euroopa meistrivõistlustel tegime juhtkirja, et mida see Lätile majanduslikult tähendab.

4) Kuidas ja kust kogub arvamustoimetaja pärast juhtkirja teema selgumist infot teema kohta, millist infot?

Liiga vähe kogub. Esimene allikas on muidugi uudis, mille juurde juhtkiri kuulub – ja kui see on kehvasti tehtud või veel pooleli (mida ikka juhtub), on jama. Teiseks ikka loen mina vähemalt läbi kõik, mis ma leian internetist, küll ÄP kodulehelt, küll mujalt. Kolmandaks konsulteerime üksteisega, küsin alati reporterilt lisa ja muudelt asjatundjatelt toimetuse sees. Neljandaks – mul siin pole erilist võimalust – aga ma ikka Eestis olles püüdsin alati helistada vajadusel ka väljapoole maja. Kui oli juriidiline probleem, siis pidasin juristidest sõpradega

nõu, küsisin lisaandmeid. Kahtlustan aga, et seda tehakse liiga vähe, võetakse vaid reporteri töö aluseks ja kõik. Kahjuks on reporteritöös tihti palju auke.

5) Kuidas tekib arvamuse ehk toimetuse seisukoht?

Koos teemaga peaks *pentagonis* paika pandama ka arvamuse. Kuid *pentagon* reeglina ei otsusta arvamuseid. Rohkem on seal selline jutt, et näiteks kirjutame Erki Urva ametist lahkumisest ehk räägitakse teemast. Suureks abiks on siin see, et ÄP-l on kindlad väärtused, mida juhtkiri peab järgima – nt piiratud valitsus, vähe regulatsioone ja maksuerandeid, vabaturg, läbipaistvus jne. Lehe juhtkirjad ei tohi nendega vastuollu minna. Ma tunnen, et selgelt sõnastatud väärtused aitavad juhtkirja kirjutajat ega ahista arvamustoimetajat. Meie missioon ja põhiväärtused on kirjas ka Äripäeva kodulehel.

Kui arvamused on vastakad, siis peaks reeglina jääma peale ikka enamuse arvamus, vähemalt mina olen küll siis sellega arvestanud. Kui on aga just tõesti oma südametunnistusele vastu minek, siis saab arvamustoimetaja ju keelduda kirjutamast ja/või teha omaenda kommentaari juhtkirja kõrvale.

Üldiselt hoidume juhtkirjadest, mis pole ei liha ega kala, katsume ikka ühise arvamusega välja tulla. Olen alati proovinud saada oma arvamusele vähemalt ühelt juhtkirjagrupi liikmelt kinnituse. Reeglina pöördun lehe valmimise eest vastutava *saddami* poole. Lõplik vastutus jääb muidugi juhtkirja kirjutajale.

6) Kuidas leitakse arvamuseid toetavad ja selle vastu olevad argumendid?

Enne arutasime need asjad koosolekul läbi, aga see koosolek kiskus tihti mõttetuks. Nüüd saadame päev varem juhtkirja laiali umbes kümnele inimesele (sh ka asjassepuutuvale reporterile). Siis saavad kõik parandada, lisada ja täiendada.

Kuid konkreetsemalt valib argumendid kirjutaja. Kui mõni argument jääb välja, ju ta siis ei pidanud seda piisavalt oluliseks antud mahu juures või polnud võimalik seda tõestada vms. Üldiselt ikka püüame, et argumendid toetaks arvamuseid, ma arvan, et vastupidist pole veel juhtunud. Küll aga juhtub, et läheb vaidluseks ja esialgne arvamuse muutub selle tulemusel, sest vaidluses sünnib tõde.

7) Mis olukorras võib arvamuse muutuda?

Olukorras, kus toimetuse sees läheb aruteluks ja selgub erinevaid arvamusi, lisainfot tuleb lagedale – siis muudetakse ka arvamuslauset. Kuid väärtusi muidugi ei muudeta.

8) Kes kirjutab juhtkirja kokku, millest lähtudes? Ja mis juhtub, kui kirjutaja ise ei jaga toimetuse arvamust?

Kirjutab reeglina arvamustoimetaja, kelle ülesandeks see on eelnevat graafikus määratud. Halb on see, et pole spetsialiseerumist, aga samas – no mis suurt spetsialiseerumist saab Eestis ikka oodata.

Üldiselt me jagame ühiseid väärtusi. Kui ma ei jaga toimetuse arvamust ja asi pole just väärtustes, siis reeglina usaldan kolleegide seisukohta ja kirjutatan juhtkirja kokku. Kui on aga küsimus väärtuses – näiteks olen Iraagi sõja suhtes eriarvamusel – siis vajadusel keeldun ma juhtkirja kirjutamisest.

Või ütleme, et mu isa või ema või parim sõber oleks skandaali keskmes ja ÄP kirjutaks sellest – siis ma ju ei peaks sest juhtkirja kirjutama, aga ei saaks ka otsustada arvamuse üle, kuigi ma saaksin kahtlemata seda arukate argumentide ja siseinfoga mõjutada.

9) Kuivõrd on juhtkirjas esindatud toimetuse ja/või autori subjektiivne hinnang?

Üldiselt läheb see kokku lehe seisukohtadega. Sestap on autor esindatud pigem stiilitäiendusena. Mina-vormi ei kasutata. Juhtkiri on meie, st lehe toimetuse ühine arvamus ja sellisena ka mitte allkirjastatud. See on muide ka põhjus, miks arvamustoimetus peab olema uudistetoimetusest eraldi, et asjas n-ö liiga sees olev reporter ei hakkaks kirjutama (just poolte valiku suhtes sees), samas infot annab ikka tema, ja muidugi peab reporter ju olema ka teoreetiliselt objektiivne.

10) Palun kirjelda ÄP juhtkirja struktuuri.

Arvamuslause, pooltargumendid (statistika, arvamusliidrite arvamused, näited jms), vastuargumendid, vahel lõpus mingi raam. Püüan juhtkirja kirjutades struktuurist üldiselt kinni hoida, samas ei takista struktuur veenvalt ja hea sulega kirjutamist. Oleme teinud ka n-ö ilukirjanduslikumaid erandeid – nt Lennart Meri lahkumise puhul, jõulude või aastalõpu puhul, ELiga liitumise puhul. Kui kellelegi tuleb erisuseks hea idee – kindlasti läheb käiku.

11) Kuivõrd on juhtkirja näol tegemist ühe ajakirjaniku ja kuivõrd kollektiivse loominguga?

Kollektiivne arvamus kindlasti ja ka kollektiivne looming, seda küll tehnilistel põhjustel veidi vähem. Mida kollektiivsem looming on, seda parem – seda informeeritum on kirjutaja.

Mati Feldmann, arvamustoimetaja

1) Mille järgi valid juhtkirja teemad, kust saad selleks infot?

Otsin teemasid internetiportaalidest, teema peab olema päevakajaline ja kandma juhtkirja välja. Konkreetse teema valib ikkagi *pentagon*.

2) Kas Äripäeva juhtkiri peaks olema seotud sama lehe esikaanelooga?

Võiks olla seotud, kummagi mõju on sel juhul suurem kui eraldi.

3) Kuidas hindad *pentagoni* rolli teema ja toimetuse seisukoha valikul?

Pentagoni roll on kinnitav, juhtkirja teema arutelu pole eriti pikk.

4) Kuidas hindad juhtkirjagrupi rolli teema ja toimetuse seisukoha valikul?

Varem oli suurem, nüüd organisatoorselt väiksem.

5) Kuidas tekib arvamuse ehk toimetuse seisukoht?

Arvamuse üle me ei hääleta. Tihti oleme varem kirjutanud ja tavaliselt me oma varasema seisukohaga opositsiooni ei lähe. Arvamuse peab olema konkreetne.

6) Kuidas leiad arvamused toetavad ja selle vastu olevad argumendid?

No juhtkirja kirjutamine on arvamustoimetaja omalooming, kus argumente valitakse kaalukuse ja selguse järgi.

7) Millest lähtudes kirjutad juhtkirja kokku?

Oma parimast teadmistest ja usust.

8) Mis juhtub, kui sa pole seisukohaga nõus?

Kui minu arvamus on toimetuse arvamusele vastupidine, siis kirjutan oma sisetunde vastu, nii et silm ka ei pilgu – juhtkiri on toimetuse arvamus.

9) Kuivõrd on juhtkirjas esindatud autori subjektiivne hinnang?

Kindlasti on. Teatud määral ma saan siiski argumente valida. Juhtkiri on toimetuse subjektiivne hinnang, aga objektiivset hinnangut polegi.

10) Kuivõrd on juhtkirja näol tegu ühe ajakirjaniku ja kuivõrd kollektiivse arvamusega?

Juhtkirja vorm, teostus ja käekiri on konkreetse kirjutaja omad, samas sisu, teema ja arvamuse on kollektiivne arvamus.

11) Kuidas hindad töökorraldust ehk teema-arvamuse ning hiljem valmis juhtkirja e- kirjaga laiali saatmist juhtkirjagrupile?

Töökorraldus on rutiin, tagasiside on vajalik, mõnes asjas võib ju teinekord eksida, mõni argument ei ole tõesti pädev, kui hoolikamalt lugeda. Mitu silmapaari on ikka mitu silmapaari.

Raimo Ülavere, uuriva toimetuse juhataja, juhtkirjagrupi liige

1) Kuivõrd peaks Äripäeva juhtkiri olema seotud sama lehe esikaanelooga?

Kui kaanelugu on mõjukas, erakordne, konfliktne ning puudutab kaudsemalt või otsesemalt ka väärtushinnanguid, eetikat, siis on juhtkiri sel teemal vägagi oluline. Ja kui see on samas lehes, seda parem. Mulle tundub, et see on lugeja huvides – saada samast lehest kätte faktid ja lehe toimetuse seisukoha, hinnangu esitatud faktidele. Seda enam, kui tegu on värskel uudisega, mis juhtus eile. See lausa hüüab kiire ja värskel toimetuse seisukoha järele. Päeva või paar hiljem võiks teha juhtkirju teemadel, mis räägivad trendidest. See olukord oleks ehk ideaal, tegelikkus kipub omi korrektsiivse tegema.

2) Kuidas hindad *pentagoni* rolli juhtkirja teema ja toimetuse seisukoha ehk arvamuse valikul?

Kasulik ja abiks on *pentagon* teemavalikul, konkreetse arvamuse kirjutamine on jäänud rohkem kirjutaja teha. Samas on tekkinud ka tendents, et kirjutaja on jäänud liiga palju *pentagoni* usaldama teemavalikul ja ei paku ise värskel teemasid välja.

3) Kuidas hindad töökorraldust ehk juhtkirja teema-arvamuse ning hiljem valmis juhtkirja meilitsi laiali saatmist juhtkirjagrupile?

Minu arvates toimib hästi, on ajasäästlik ja kasulik.

4) Kuivõrd sisaldab Äripäeva juhtkiri arvates toimetuse ja kuivõrd kirjutaja isiklikku arvamust?

Pikaajaliste Äripäeva töötajatena on kirjutajatel Äripäeva arvamused põhiküsimustes teada – kaitseme liberaalset maailmavaadet jne. Reeglina on juhtkirjas pea täielikult tegu ikkagi toimetajate enamuse arvamusega.

Peeter Teder, börsitoimetaja, juhtkirjagrupi liige

1) Kuidas hindad teema-arvamuslause ja hiljem valmis juhtkirja meilitsi saatmist juhtkirjagrupile?

Meilitsi saatmine on igati ajakohane ja operatiivne.

2) Mis on selle plussid ja miinused?

Just operatiivsus kaasärääkimises teeb asja põnevaks. Miinustena mainiks näiteks juhtkirja enne valimisi, kus soovitati Isamaaliitu. Toona võinuks vaagida juhtkirjas eri parteide tugevusi ja nõrkusi. Juhtkiri peaks olema siiski pigem toimetuse arvamus, sest niimoodi reklaamitakse seda välja.

3) Mis juhul võtad juhtkirjagrupi aruteludes sõna juhtkirja teemal?

Sõna võtan harva, kui satub mõni tõeliselt hinge minev teema, kus paistab, et mul on midagi olulist öelda.

4) Kuivõrd sisaldab juhtkiri toimetuse ja kuivõrd kirjutaja isiklikku arvamust?

Minu arust kujuneb see nii ja naa. Mõnikord on rohkem kirjutajat nagu näiteks ülalmainitud Isamaaliidu toetamise juhtkirjas. Kuid enamasti on toimetusel võimalik siiski piisavalt kaasa rääkida.

5) Kas see võiks olla rohkem ühes või teises suunas?

Nagu ütlesin, peaks juhtkiri olema rohkem toimetuse ühine arvamus, niimoodi seda lugejad ju võtavad. Aga üldiselt ma arvan, et arvamustoimetuse ja juhtkirjagrupi saavad teemade tõstatamise ning seisukoha valikuga hästi hakkama.

Raivo Sormunen, börsitoimetaja, juhtkirjagrupi liige

1) Kuidas hindad juhtkirja valmimise töökorraldust?

Peamine miinus on arvamuse loo juures see, et arvamus sisuliselt kirjutatakse valmis ikkagi ühe inimese poolt. Lugu küll saadetakse kõigile vaatamiseks-parandamiseks e-kirjaga ringi käima, kuid alati ei tule piisavalt vastukaja-parandavaid lauseid. See on nagu masspostitus. Minu arvates olid meie varasemad koosolekud MSNis märksa spontaansemad, rääkimata loomulikult silmast-silma koosolekutest.

2) Kuidas hindad juhtkirjagrupi rolli juhtkirja teema ja toimetuse seisukoha valikul?

Teemade valik tundub olevat hetkel ikkagi arvaaja töö, kes need välja käib. Ega teemat ju laest võeta – lehelood ja uudised dikteerivad seda. Arvan, et teema valikul eriti mööda panna ja valesid valikuid teha ei saa, ikka leitakse inimesi kõige enam erutavam teema, mille kohta on võimalik midagi arvata.

3) Mis juhul võtad juhtkirjagrupis sõna juhtkirja teemal?

Eks igaüks võtab eelkõige rohkem sõna teemadel, mida ta näib paremini tundvat. Hetkel vaatavad kindlasti paljud, et näe arvamustoimetaja loo valmis kirjutatud, vaeva näinud, mis ma teda nottima hakkam ja ei saadagi oma arvamust... Juhtkirjagrupi pluss on see, et arvamuse loo kirjutamise protsess võtab vähem inimtunde ning kui kellegi arvates on millegagi puusse pandud, annab ikka asja üle vaadata ja lahti vaielda ka pärast juhtkirja valmimist.

4) Kuivõrd sisaldab juhtkirja toimetuse ja kuivõrd kirjutaja isiklikku arvamust?

Kuna loo kirjutab valmis ikkagi üks inimene ja tavaliselt ei eelne sellele suurt vaidlust, on tegemist minu arvates arvaaja-näolise arvamusega. Eks kõik sõltub muidugi teemast, sest mida erutavam teema, seda rohkem on diskussioonis ka teiste toimetajate arvamusi ja seda rohkem saavad juhtkirjagrupi liikmed arvamuse loo kirjutaja mõtteid suunata. Üldiselt mida rohkem arvamusi, seda parem.

Igor Rõtov, peatoimetaja, juhtkirjagrupi liige

1) Kuivõrd peaks juhtkirjas rõhutama toimetuse arvamust?

Hea juhtkirja väljendab selget seisukohta aktuaalsel teemal. Halb juhtkirja on heietus, kus väide on peidetud, kus küll väidetakse, aga ei põhjendata piisavalt või kus pole vastuargumente.

2) Kuidas hindad juhtkirja valmimise töökorraldust?

Töökorraldus läheb kogu aeg üha paremaks. Põhimõtteliselt saavad arvamustoimetajad vajadusel ka ilma *pentagoni* või juhtkirjagrupita seisukoha sõnastamisega hakkama. Arvamustoimetuse töötajatel on nii suur kogemus, et nad tajuvad Äripäeva konsensusse ära. Tähtis on see, et juhtkirja teema ja seisukoht leitakse arvamustoimetuse sees ja öeldakse seejärel *pentagoni* koosolekul välja.

3) Kuidas suhtud sellesse, et peatoimetaja ning *saddam* enam juhtkirju ei kirjuta?

Saddamil on tegelikult voli valmis juhtkirja muuta.

4) Kuivõrd sisaldab juhtkiri toimetuse ja kuivõrd kirjutaja isiklikku arvamust?

Enda seisukohta ei tohi olla aramuslauses, küll võib juhtkirja kirjutaja ise valida näiteks kujundeid, mida tekstis kasutada. Kui juhtkirjad väljendavad liialt autorite isiklikke seisukohti, võib juhtuda, et leht muudab tihti arvamust. See aga tekitab lugejates arusaamatust, kui ühes juhtkirjas väidetakse üht ja samal teemal teise inimese kirjutatud juhtkirjas veidi aega hiljem on toimetuse seisukoht juba muutunud. Toimetuse poolt on rumal vahetada erineva aja samateemalistes juhtkirjades väljaande seisukohti põhjusel, et neid juhtkirju on kirjutanud erinevad inimesed.

Eesti Päevaleht

Urmet Kook, arvamustoimetuse juhataja

1) Millest tavalise juhtkirja protsess algab?

Kui ei ole tähtsündmust teada, mida peaks ette planeerima nagu näiteks valimised, siis on meil hommikul kl 10.30 toimetuste juhatajate koosolek. Kõik tutvustavad seal enda teemasid. Kuivõrd juhtkiri võiks anda hinnangu lehe kõige olulisemale temale, siis jälgin tavaliselt selle pilguga uudiste teemasid, ka majandust ja välisteemasid, harvem kultuuri ja sporti. Sealt on näha, kas mingi teema on tõusmaks juhtkirja vääriliseks. See hommikune koosolek kestab 45 minutit. See on ideaalne variant, kui teema tuleb sellelt koosolekult ja jääb ka päeva jooksul kõige kõvemaks teemaks, see tähendab, et midagi ei muutu.

Sel juhul on väga lihtne. Kell 11.30 on meil arvamustoimetuse oma koosolek, kus paneme enam-vähem paika, mis arvamused lehte lähevad. Samuti võime otsustada juhtkirja teema, kuid juhtkirja kirjutama veel ei hakka.

Kell 16 on teine toimetuste juhatajate koosolek, enne mida ma käin uudistetoimetuse, majandustoimetuse ja välisuudistetoimetuse läbi ning uurin, kas nende hommikused teemad on alles või on midagi lisandunud. Nii et kella neljaseks koosolekuks on mul omal mingi idee olemas, mis võiks olla juhtkiri. Koosolekul esineb arvamustoimetuse kõige viimasena, ma pakun juhtkirja teema välja ja ütlen, mis võiks olla esialgne lehe hinnang, enamasti ollakse sellega nõus, antakse ka mõni soovitus.

Erinevalt Postimehest on Eesti Päevaleht suhteliselt monopoliseerinud arvamuse sõnastamise ja juhtkirja kirjutamise arvamustoimetuse kätte. Sellel on mitmeid põhjuseid. Ühelt poolt tagab see juhtkirjade stilistilise ühtsuse. Inimene, kes võib kirjutada väga häid kolumne, kipub anonüümses juhtkirjas kasutama pigem mina-vormi, teisalt kipuvad nad asju liiga dramatiseerima, liiga pasunasse sõitma, olema põhjendamatult kriitilised, mitte nägema vastuargumente. Ühesõnaga tekib anonüümsuse efekt.

See on üks põhjus, miks ma olen aeg-ajalt veeretanud mõtet, kas teha Eesti Päevalehe juhtkirjad sarnaselt Eesti Ekspressi juhtkirjadega hoopis isikujuhtkirjadeks. See annaks võimaluse, et juhtkirju kirjutavad mitte ainult arvamustoimetajad, vaid ka teised. Kuid see on alles idee tasandil, Aavo Kokk on põhimõtteliselt poolt, teiste toimetuste juhtide seas olen aga kohanud vastuseisu. Nad ütlevad, et sel juhul kaob kogu lehe jõud hinnangu andmisel ära. Jääb vaid konkreetse inimese – kes võib olla lugupeetud inimene – hinnang. Ja seda on kergem rünnata, et ah, see on ju tema isiklik arvamus. Isikujuhtkiri aga vähendaks juhtkirja jõudu.

Kui ma tulen toimetuse juhatajate koosolekult tagasi, siis ütlen arvamustoimetajatele, mis teema on juhtkirjaks ja mis olid koosoleku hoiakud. Omavahel jagame vastavalt kompetentsile ära, kes juhtkirja kirjutab. Samuti räägime juhtkirja teema läbi. Eesti Päevalehe arvamustoimetuses on erineva maailmavaatega inimesi, mingites küsimustes on maailmavaade täiesti vastupidine. Kes on sotsiaalsema, vasakpoolsema ja kes parempoolsema, majandusväärtusi rohkem hindava maailmavaatega. Eks juhtkiri on mingil määral ka kompromiss, kuid suuri probleeme pole seni seetõttu juhtunud.

Kui juhtkirja aluseks oleva uudise tekst on meil olemas, siis kirjutab arvamustoimetaja tavaliselt juhtkirja suhteliselt kiiresti valmis. Seejärel vaatab teine arvamustoimetaja teksti üle, et kas peaks midagi lisama või kas tal tekib mingeid küsimusi.

Vahel juhtub, et hommikul hea tundunud uudisteema õhtul enam ei ole väga hea teema. Või tekib ette valmistamisel olevat uudist lugedes endal nii palju küsimusi, et hakkad ise ka tausta uurima ning siis selgub, et see ei sobi juhtkirja teemaks. Siis on halvad valikud. Võib leida kiiresti mõne muu teema, mida võib-olla polegi meie lehes – see on ilmunud teises lehes – ja kirjutada juhtkirja sel teemal. Või siis punnitad esialgsest teemast juhtkirja välja, ise teades, et ega sel suurt mõtet ei ole.

Ma ise olen viimasel ajal püüdnud leida sellisel juhul teine teema. Halva uudise pealt kirjutatud juhtkirjad on tavaliselt ka halvad juhtkirjad. Neid on lehes olnud mitmeid, kuid ma arvan, et nende osakaal võiks olla väiksem. Niikuinii paljude lehtede lugejaskond on kattuv. Inimesed, kes loevad Postimeest, loevad tõenäoliselt ka Eesti Päevalehte, samuti Äripäeva ja Eesti Ekspressi. Seega on nad kursis teiste lehtede teemadega.

Juhtkiri on olemuselt hinnang mingile asjale. Võtad seisukoha, kas oled poolt või vastu. Kui loos puudub konflikt, mille suhtes saaks arvamustoimetuse seisukoha võtta, on tulemuseks uina-muina juhtkiri, mis on aga halb. Juhtkirjal peab olema selge hoiak.

2) Kas hommikusel koosolekul juhtkirja teemade pakkumine on arvamustoimetuse kohustus? Kõik võivad kaasa rääkida. Pooltel juhtudel ma ütlen, et pakutud teemavalikust oleks see kõige parem juhtkirjateema – mida te arvate. Ülejäänud juhtudel ütlen, et valik on suhteliselt nadi ja sealt teemat ei saa. See, kas juhtkirja teema on olemas, on tegelikult päris hea indikaator. Kui hommikusel koosolekul ei selgu head juhtkirja teemat, tähendab see, et lehes pole mõjukat, sotsiaalselt olulist lugu. See sunnib ka uudistetoimetust rohkem pingutama, et otsida mõni oluline teema üles. Vahel nad suudavad, vahel mitte.

3) Kas hommikune koosolek peab midagi juhtkirja osas ka otsustama?

Ei, see annab lihtsalt teemad. Mõnikord juhtub hommikusel koosolekul, et uudised räägivad ühest teemast kui väheolulisest, nad ei planeeri sellele suurt pinda. Kui mina pean seda aga oluliseks, siis ütlen, et tehke sellest suurem lugu või arendage seda teemat mingis suunas edasi ja me kirjutame ka juhtkirja samal teemal.

4) Mis kell hakatakse juhtkirjaga rohkem tegelema?

Kella kolme ajal. Siis on enam-vähem selge, mis teema töötab tulla kõige olulisemaks. Kell 16 pannakse koosolekul juhtkirja teema paika. Arvamustoimetuse esineb kõige viimasena. Eesti Päevalehes on juhtkirja all ka anonüümne repliik, teemasid saab siis jagada, mis läheb juhtkirjaks ja mis repliigiks. Üldiselt selgub kella neljasel koosolekul juhtkirja teema. Vähemolulisem teema, mille puhul võiks näiteks mingit nüansi rõhutada, läheb repliigiks.

5) Mida peab koosolek otsustama, kas ainult teema või ka seisukoha?

Teema otsustab koosolek alati ära. Hoiaku pakun mina välja, mõni vaidleb vastu, mõni lisab midagi olulist ja ma panen selle endale märkmikusse kirja. Kui on majandusteemaline juhtkiri, siis räägin läbi ka [majandustoimetuse juhataja] Vallo Toometiga, välispoliitika korral [välisuudistetoimetuse juhataja] Märt Kivisega. Kivine on üks neist arvamustoimetuse välistest inimestest Eesti Päevalehes, kes kirjutab ka ise juhtkirju. Nimelt töötas ta kunagi kolm aastat arvamustoimetajana, nii et ta valdab juhtkirja kirjutamise kunsti hästi.

6) Kui palju arvamustoimetuse siseselt vaieldakse toimetuse arvamuse poolt või vastu?

Vahel väga tuliselt, vahel vähem. Kui mingi asi on kas jama või väga hea, siis pole pikalt vaielda – asi on kõigi jaoks selge. Kuid näiteks hiljuti tekkis mul ühe toimetajaga suur vaidlus, kas maksukoormuse jätkuv alandamine on hea või halb. Selles küsimuses pörkusid kahe isiku maailmavaated ja tuli leida mingi kompromiss. Õnneks oli meil ajaloost kompromiss näha, sest leht oli varem välja öelnud, et on maksukoormuse jätkuva alandamisega nõus siis, kui samaaegselt tõuseb ka maksuvaba miinimum.

7) Millised on arvamustoimetajate rollid?

Indrek Mustimets on rohkem tehniline toimetaja, tema nii palju ei sekku. Ants Juske räägib kaasa mingitel teemadel, peamiselt isikliku elukogemuse baasil. Ta asetab sündmusi laiemasse konteksti ja lisab konteksti inimlikku vaadet. Mina ja Külli-Riin Tigasson vaatame asju rohkem üldisemalt, kaotades samas ära üksikisiku, rohujuure tasandi. Juske tasakaalustab meie üldistamist, sest ka liigeses üldistamises on ohud.

8) Kuidas leitakse juhtkirja argumendid?

Arvamustoimetajate koosolekul tuuakse välja 3-4 pooltargumenti ja ka üks vastuargument. See on ju retoorika klassika, et pead vastase põhiargumendi välja tooma ja suutma selle enda argumendiga purustada. Kui näitad vastaspoole peaargumendi ära ja lükkad selle ümber, jääb sinu esitlus veenvam. Vastuargument ei pea alati juhtkirjas olema, aga mulle meeldib, kui on.

9) Milline on kirjutaja töö juhtkirja kokku kirjutamisel, kuidas ta näiteid ja väiteid teksti kokku otsib?

Kui see on uudisteema, siis ta loeb esmalt selle läbi, vajadusel otsib lisainfot. Eks igaüks kirjutab individuaalselt. Mõni kirjutab narratiivi, kindla alguse ja lõpuga. Teine peab kinni klassikalisest juhtkirjast.

10) Kui argumente tuleb liiga palju, siis mis argumendid jäävad sisse?

Tugevamad, veenvamad. Juhtkirja maht on väike, mina kirjutatan tavaliselt kolmandiku kuni poole võrra pikema teksti ja siis lühendan.

11) Mis siis juhtub, kui arvamustoimetuse koosoleku või kirjutamise ajal selgub, et vastuargumendid on tugevamad?

Üks võimalus on sõnastada seisukoht ümber. Kuid mina olen siis soovitanud leida uus teema, kasvõi mõnest teisest lehest. Juhtkiri ei pea olema seotud sama päeva lehega. Postimees kirjutab väga selgelt just sama päeva lehes ilmuva loo põhjal juhtkirja, Äripäev ja Eesti Päevaleht mitte. Minu arvates tuleks lähtuda konkreetsest situatsioonist, mitte rangelt lehelugudest.

12) Kui palju teeb arvamustoimetaja taustatööd?

Kui juhtkiri põhineb lehelool, siis võivad seal olla faktid kirjas ning arvamustoimetaja saab ka oma küsimustele sealt vastused. Kui arvamustoimetaja küsib reporterilt lisa ja reporter ei oska vastata, siis palub arvamustoimetaja tal infot juurde hankida. Kui reporter ei tee seda või ei saa teha, siis küsib arvamustoimetaja ise lisainfot. Pooliku info põhjal juhtkirja ei kirjutata. Kui lehelugu juhtkirja ei toeta, siis võib arvamustoimetaja rääkida teise arvamustoimetajaga, kes oleks tal arvamuse kujundamisel abiks.

13) Kui palju arvamustoimetajad toimetusest väljas infot kogumas käivad?

Pressikonverentsidel mina ei käi, suhtlen vajalike inimestega otse. Formaalsetel üritustel käivad arvamustoimetajad vähe. Muidugi, kui tahad emotsiooni, näiteks kui Tallinna volikogus kukutatakse linnapead, võid kohapealt saada mingi värvika detaili või kujundi, et seda siis juhtkirjas kasutada. Kuid sisulist infot sealt ei saa. Väga suur osa tööst toimub ikkagi arvuti ja telefoni abil.

14) Mis siis juhtub, kui arvamustoimetaja, kes peaks juhtkirja kirjutama, on ise risti vastupidisel seisukohal?

Sellisel juhul oleme me ta sellest vabastanud. Kui juhtkirja kirjutab inimene, kes ise ei jaga toimetuse seisukohta, siis poleks tulemuseks hea juhtkiri. Kuigi ta võib-olla kirjutaks teksti ikkagi valmis, aga see on rohkem nagu inimese piinamine. Juhtkirja kirjutab siis kokku inimene, kelle vaadetega ei teki nii suurt konflikti. Sellisel juhul oleme teinud mõnikord nii, et vastupidisel arvamusel olev inimene kirjutab hiljem oma nime all isikliku kolumni. Parem, kui see kolumn ilmuks päev hiljem, sest muidu tekiks narr hoiak, kus juhtkirja kõrval räägib toimetaja vastupidist juttu. Kuigi ka seda on juhtunud.

Järgmisel päeval võib juhtuda, et esialgne vastupidi arvaja on oma seisukohti veidi pehmandanud, arvestab rohkem teise poole argumente. Parem ongi kirjutada mitte emotsioonide pinnalt, vaid ikka ratsionaalselt, läbimõeldult.

15) Kui palju juhtkirja kirjutamiseks aega jääb?

Pärastlõunasest toimetuse juhatajate koosolekust arvestades umbes kolm tundi. Kirjutamine võtab minul vähe aega, kui oled enne argumendid omale selgeks teinud. Pärast juhtkirja valmimist annab kirjutaja teksti lugeda mõnele teisele arvamustoimetajale, kes võib teha täiendusi ja parandusi. Edasi läheb juhtkiri korrektorile lugemisse ja siis küljendusse.

16) Kui tihti ise juhtkirju enne ilmumist läbi loed?

Ma püüan lugeda, kuid alati ei jõua. Pigem püüan lugeda teiste lehtede juhtkirju. Aga ma võiksin küll lugeda rohkem Eesti Päevalehe juhtkirju läbi ja anda toimetajatele tagasisidet.

17) Kui tihti juhtub, et arvamustoimetuse juhataja või mõni teine vastavat volitust omav inimene n-ö kutsub valmis juhtkirja enne trükki minekut tagasi?

Põhimõtteliselt on see võimalik. Eesti Päevalehe juhtkirjade häda on selles, et hoiak – mida me arvame – peaks reljeefsemalt välja tulema. Tihti jääb see liiga häguseks. See tuleneb inimeste naturidest, et nad ei suuda hoiakut piisavalt tugevalt esitada. Seda olen ma arvamustoimetajatele mitmel puhul ette heitnud. Reljeefsus peaks rohkem olema. Kuid ebaselge seisukohaga juhtkirja võib põhjustada ka olukord, et lugu, millel juhtkiri põhineb, ei kannu piisavalt, et sealt selge hoiak välja tuua.

18) Kellel on Eesti Päevalehes õigus valmis juhtkirja arvamust muuta?

Formaalselt on see õigus peatoimetajal, tema kahel asetäitjal ja tegevtoimetajal. Vahel olen ka mina kirjutanud valmis juhtkirja ümber. Juhtkirja kirjutamise õigus kuulub Eesti Päevalehes arvamustoimetusele ja meid ka usaldatakse. Pole nii, et peatoimetaja loeb üle ja rakendab tugevama õigust. Tavaliselt saavad sellised küsimused küll juhtkirja kirjutamise käigus läbi räägitud.

Soovitan juhtkirja kirjutajal panna põhiargumendid enne kirjutamist enda jaoks paika. Siis tuleb selliseid olukordi vähem ette, et peaks sekkuma.

19) Kui palju on juhtkiri kirjutaja nägu?

Nii ja naa. Ma ei oskagi öelda, mis see suhe võiks olla. Kirjutaja asi tuleb rohkem välja stiilist – kas ta kirjutab narratiivselt või n-ö tehniliselt.

20) Kirjelda juhtkirja struktuuri.

Kui Ants Juske kirjutab juhtkirja kultuurist, siis mul on väga raske minna tema juurde ja öelda, et annan nüüd sulle ette klassikalise juhtkirja struktuuri, mida mulle ülikoolis õpetati. Ta kirjutab ikka narratiivina ehk loona, mis algab ja lõpeb. Juske kirjutab pigem saksalikumat, saksa lehtedele omast juhtkirja.

Mina ja Külli-Riin Tigasson kui ülikoolis juhtkirjakursuse läbinud kirjutame rohkem ameerikalikumat juhtkirja. Toome hoiaku selgelt välja, siis argumendid ja vastuargumendi, mille ümber lükkame. Põhihoiak tuleb esimeses või teises lõigus, edasi järgnevad argumendid meie hoiaku toetuseks. Lõpus tuleme tagasi alguse juurde, et neist kaalutlustest lähtuvalt oleme otsustanud seda ja seda.

Kui aga Ants Juske kirjutab, siis temal on teistsuguse ülesehitusega juhtkiri, mis aga pole ka halb. Saksa kultuuriruumis on selgelt teistsugused juhtkirjad kui Inglismaal või Ameerikas. *Die Zeiti*, *Neue Zürcher Zeitung* juhtkirjad on intellektuaalsemad, keerukamad, mitte niivõrd lihtsustavad, et hea või halb. Kui meie nii kirjutaks, siis mõni nimetaks seda heietuseks ja küsiks, mis on meie seisukoht.

Eestile olid 1990ndate aastate alguses pigem iseloomulikud ameerikalikud väärtushinnangud ja ühiskonnas läksid polariseeruvad juhtkirjad rohkem peale. Mida stabiilsemaks ühiskond muutub, seda rohkem läheb ajakirjandus – mitte ainult juhtkirjad – sarnasemaks vana

Euroopaga. Ajakirjandusprotsesse vaadates tundub mulle, et me läheme ühte nägu saksaliku meediaga, mis minu arvates on väga hea. Euroopa kultuuriruumis, kuhu me olemuslikult palju rohkem kuulume ja kuuluda tahame, ei kirjutata ühelgi maal selliseid juhtkirju nagu USAs.

21) Mis on hea juhtkirja tunnused?

Juhtkirjal peab olema selge hoiak. Samas ei tohi juhtkiri olla lihtsustav ega labane. Näiteks SL Õhtulehel on juhtkirjas selge arvamus olemas, kuid sõnakasutus mulle ei meeldi. Hea juhtkiri peab olema selline, mis puudutab lugeja selgroogu, paneb mõtlema ja vaidlema. Lugeja ei pea selle seisukohaga küll nõus olema.

Ajalehtede üldise mõju vähenemise ajal on ka juhtkirjade mõju vähenenud. Kui juhtkirjas nõuda sageli mõne ministri ametist lahkumist, siis see devalveerib juhtkirja jõudu. Juhtkirjas nõuda kellegi ministri lahkumist peaks olema äärmine erandjuhtum. Kui pidevalt nõuda kellegi ametist lahkumist ja ühel hetkel tekib olukord, kus tõesti on vaja sundida keegi ametist taanduma, võib tekkida küsimus, et miks nüüd tuleb juhtkirjaga arvestada, kui seni pole keegi ametist lahkunud. Juhtkiri ei saa alati olla selline, et seisukoht tuuakse karmilt välja. Õnneks on see viimasel ajal vähenenud.

22) Mis väärtusi Eesti Päevalehe juhtkiri kannab?

Meil on toimetuses sõnastatud niinimetatud kümme käsku, millele lehe püsiväärtused rajanevad. Näiteks me ei ole šovinistlikud, lisaks õigusele vaatame alati, kas asi on ka õiglane jne.

23) Kas mõnetunnine aeg juhtkirja kirjutamiseks on piisav?

Eks muidugi võiks juhtkirja kirjutamiseks rohkem aega olla. Eesti Päevaleht on uudisteleht, meie juhtkiri peab olema operatiivne. Kui Äripäev kirjutab juhtkirja näiteks päev hiljem, ei juhtu midagi, sest tõenäoliselt keegi teine samal teemal juhtkirja ei kirjuta. Eesti Päevalehe puhul on aga tõenäosus suur, et Postimees või SL Õhtuleht kirjutab meiega samal teemal juhtkirja.

24) Kuidas on juhtkirja kirjutamise protsess Eesti Päevalehes muutunud?

Kõige suurem muutus on see, et peatoimetaja ei kirjuta juhtkirju. Väga harva on kirjutanud ja siis on ta ka palunud oma nime alla panna. Kalle Muuli peatoimetajana kirjutas veerand kuni kolmandiku lehe juhtkirjadest. Hanno Tomberg kirjutas ka, kuid pigem majandusteemadel.

Teine muutus on aeg. Kui Eesti Päevalehel oli vähe külgi, mis olid ka mustvalged, siis oli juhtkirja tähtaeg kell 24.00. Nüüd aga kell 20.20 või kell 20.40. Tänapäeval on ka poliitikud sättinud oma agenda selle järgi, et olla õhtul uudistes. Seetõttu juhtuvad poliitilised sündmused nüüd varem, meil jääb aega ka kirjutamiseks.

Kolmandaks on juhtkirja kirjutamine koondunud rohkem arvamustoimetuse kätte.

Kui ma 1997 sügisel Eesti Päevalehte tööle tulin, siis olid juhtkirjades paljud hoiakud kantud ideoloogilisest maailmavaatest, mis tänaseni on omane Äripäevale. Nüüd on diskursus muutunud ideoloogilisest ratsionaalsemaks, püütakse jõuda asjade olemuseni, mitte kasutada ideoloogilise loosungeid.

Külli-Riin Tigasson, arvamustoimetaja

1) Kuidas leitakse juhtkirja teema?

Hommikul arvamustoimetuse juhataja kella 11 ajal refereerib järgmise lehe olulisemaid teemasid. Kuid seda juhtub ühes kuus vast paar korda, kui juba hommikul selgub juhtkirja teema. Enamasti selgub teema õhtusel toimetuste juhatajate koosolekul. Tavaliselt seal otsustatakse teema, kuid mitte alati. Lähtutakse sellest, mis on järgmise päeva lehes kõige olulisem uudis või kõige rohkem mõtteid tekitav sündmus, millest samas poleks hiljuti juhtkirja kirjutatud.

Mõnikord juhtkiri ei tule sellest, mis on kõige olulisem uudis lehes – seda juhul, kui ei jõuta teemas või arvamuse osas konsensusele, st teema on väga vastuoluline.

Eesti Päevalehel pole väga selget mehhanismi, kuidas juhtkirja teema leitakse – teema võib selguda näiteks nii toimetuste juhtide koosolekul kui arvamustoimetuse oma koosolekul.

2) Kas juhtkirja teema peab olema seotud sama päeva lehelooga?

Enamasti püüame seda järgida, erandid on harvad. Mõnikord on juhtkiri teemal, mis pole lehes pealugu. Valime sellise teema, mis on kõige huvitavam või kõige enam arvamusi tekitav.

3) Tavaolukorras enne kella 16 juhtkirjaga midagi ei tehta?

Kuidas kunagi. Kui hommikul tundub, et mingi teema on, mis võib minna tõenäoliselt juhtkirjaks, siis päeva jooksul kogud lisainfot, helistad allikatele. Kuid tavaliselt algab juhtkirja kirjutamine pärast kella neljast koosolekut. See tähendab, et on üsna kiire, kui saad juhtkirja teema teada kell 16.25, siis pole uudis sageli ka veel valmis. Aeg-ajalt ma üritan ise ka helistada tausta selgitavatele allikatele ja uurida teema kohta infot.

4) Kuidas ja millal selgitatakse arvamuse?

Meil pole alati ühtset arvamust juhtkirjades. Meil pole see ka nii jäik. Koosolek kl 16 kujundab mingi üldise seisukoha. See oleneb ka teemadest. Kui teema on tekitanud ühiskonnas tugeva polariseerumise, siis on oluline, mida koosolek ütleb. Teine võimalus on see, et tugevat polariseerumist tekitanud teemal ei tehtagi juhtkirja. Selle kohta on mul meeles mullune uudis, et vanemahüvitise ülempiiri tõstetakse, kuid alampiir jääb samaks. Siis leiti, et me ei tee juhtkirja, kuna toimetuses ei jõutud kokkuleppele.

Vastuolulist teemat on parem kajastada isikukolumnis. Seisukoha selgitamine pole ka kerge, kas peaksime tegema hääletuse kõigi ajakirjanike seas? Või ainult nende seas, kes on teemaga kursis? Kui on väga suur vaidlus toimetuses ja ühise seisukohani ei jõuta, siis jäetakse teema kõrvale.

5) Mis juhtkirjast edasi saab?

Kui toimetuste juhatajate koosolek ütleb kl 16, mis teemal juhtkiri teha, siis juhtkirja kirjutav arvamustoimetaja konsulteerib ka ajakirjanikuga, kes sel teemal lugu teeb. Me arutame küsimuse ka arvamustoimetuses läbi, kuid seal ei minda ka alati väga detailidesse. Usaldatakse inimest, kes hakkab kirjutama. Ma ei kirjuta juhtkirja nii, et ei arvesta, mis läheb ja mis ei lähe toimetuse seisukohaga kokku. Mingil määral toimetaja ju aimab või teab seda. Näiteks, mida on leht varem sel teemal öelnud.

Kuid juhtkirju on mitut sorti, mõned on analüütilised, ilma selge arvamusega. Seal lihtsalt vaagitakse teema plusse ja miinuseid, võib-olla antakse ka toimetuse poolt mingid soovitusel. Klassikalist arvamust seal pole. Teised on tugevalt polariseerumisega seotud – näiteks sundüürnike teema või Iraagi sõja küsimus.

6) Kuidas arvamustoimetaja selgitab välja toimetuse arvamuse?

Juhtkirja kirjutamine pole meil selgelt institutsionaliseeritud. Seisukohad ei anta meile ette eriti jäigalt, need on üsna pehmed. Kui tegemist on vaieldava teemaga, annab toimetuste juhatajate koosolek ette üldise suunise, kas olla pigem poolt või vastu. Kui aga pole väga vaieldav teema, siis on juhtkiri pigem analüütiline.

Kuus võib-olla paar korda juhtub, et teema on liialt vastuoluline ja me moodustame arvamuste vahetamiseks toimetuste juhatajatest, arvamustoimetuse liikmetest ja peatoimetajast meililisti. Hakkame siis juba päeval seal teemat läbi rääkima. Viimati tegime nii reformierakonna plaani kohta alandada tulumaksu. Vahetasime e-kirju sel teemal, et mida arvata.

Kuid igale teemale lähenetakse erinevalt. Olulisemate teemade puhul hakatakse juba päeval kella 14 ajal seda läbi rääkima.

7) Kes kirjutab juhtkirja kokku?

See, kes tundub sel teemal kõige pädevam, otsustame kirjutaja arvamustoimetuse koosolekul.

8) Kuidas kirjutaja leiab argumendid?

Me arutame küsimuse arvamustoimetuses läbi, kuid seal ei minda ka alati väga detailidesse. Ikka usaldatakse inimest, kes hakkab kirjutama. Kui hakkad juhtkirja kirjutama, siis otsid ise ka selle kohta materjale. Kui räägid teiste inimestega spontaanselt läbi, siis teised ei pruugi seda taustainfot teada. Materjal, mida arvamustoimetaja juhtkirja teemal kogub, aitab ta seisukohta kujundada. Kui infot kogudes selgub, et esialgne seisukoht, mis arvamustoimetajale ette anti, on küsimärgi all või on pealiskaudne, siis ta räägib arvamustoimetuse juhatajaga läbi, et kas peaks võtma pehmema seisukoha.

9) Mida siis tehakse, kui juhtkirja kohta materjali kogudes selgub, et vastuargumendid on tugevamad?

Kuidas kunagi. Seisukohad ei anta meile ette eriti jäigalt, need on üsna pehmed. Samas mulle meenub, et olen kirjutanud ühe juhtkirja, mille puhul ma polnud ise päris nõus toimetuse seisukohaga. See oli Kredexi juhtum, et riik tahtis vähendada Kredexi pakutavaid garantiisid noortele eluasemelaenu võtjatele. Mulle anti suunised, et see on vale, ma ise aga leidsin, et nende garantiide ärakaotamine on õige. Siis ma tõin juhtkirjas nii poolt- kui vastuargumente välja, kõlama jäi küll toimetuse esialgne seisukoht.

Seda tuleb väga-väga harva ette, et ma kirjutun juhtkirja, millega ma ise nõus pole. Kui arvamustoimetuses pakutakse mulle juhtkirja kirjutamist ja öeldakse tonaalsus ning mina pole sellega nõus, siis mind vabastatakse sellest. Või siis ma ei ütle juhtkirjas oma arvamust nii teravalt välja, kui ma tegelikult arvan, hoian end rohkem ohjes.

10) Kas pärast juhtkirja valmimist vaadatakse see ka kellegi poolt üle?

Juhtkirja loeb kindlasti üle teine arvamustoimetaja, me oleme arvamustoimetuses rotatsiooni korras kõik nädal aega järjest küljetoimetajad. Kui on vastuolulisem teema või on suurem oht libastuda, siis loeb juhtkirja üle ka arvamustoimetuse juhataja. Aga näiteks pühapäeval kirjutatavaid juhtkirju, mis lähevad esmaspäevasesse lehte, ei loe keegi üle.

Kui mina pean valmis juhtkirja üle lugema, siis võin ka muudatusi teha – näiteks leian faktivea või on kirjutajal mõni argument jäänud märkimata.

11) Kui palju on juhtkirjas kirjutaja ja kui palju toimetuse arvamust?

See oleneb väga palju teemast. On teemasid, milles toimetuse usaldab kirjutajat, ta ei kirjuta nii, et läheks toimetuse arvamusega vastuollu. Eesti Päevalehes töötades ma osalen igasugustes aruteludes ja näen kõrvalt, mis vaated toimetusel võiksid olla ja ma ei lähe nendega vastuollu.

Ma ei saa öelda, et juhtkiri oleks väga kirjutaja keskne. Ma ei kirjuta sinna kõike, mida ma arvan.

12) Milline on Eesti Päevalehe juhtkirja struktuur?

Meil ei ole ette antud, et siin on juhtlause, siis poolt- ja vastuargumendid. Loomulikult me püüame, et mõlemad argumendid oleksid juhtkirjas kajastatud. Kuid me lahendame asja vastavalt teemale.

Mõnikord teeme nii-öelda naljajuhtkirju, mängime žanri piiridega. Näiteks avaldasime Edgar Savisaare Keila-Joa suvila teemal juhtkirja koha peal kuulutuse, et kui keegi müüb veel sama odavalt suvilat, andku teada – noor pere on huvitatud.

13) Kuidas on arvamustoimetuse rollid jaotatud?

Kivirähk ei kirjuta juhtkirju, tema kirjutab vaid laupäevases lehes. Kuid teised kirjutavad kõik. Teemasid jagatakse vastavalt sellele, kes mis valdkondi arvatakse tundvat. Urmet Kook ja mina kirjutame kõige rohkem, Ants Juske ning Indrek Mustimets kirjutavad vähem. Ants Juske kirjutab näiteks tähtpäevalised juhtkirjad. See nõuab ikka annet, et kirjutada jõuluteemalist juhtkirja, mina ei saaks sellega hakkama.

14) Milline on hea juhtkiri?

Juhtkiri peaks olema lööv, hästi argumenteeritud, ei tohi olla pealiskaudne. Kui teema on vastuoluline, ei tohiks löövuse nimel tuua ohvriks argumenteeritust ja mõlema poole argumentide väljatoomist. Kui teema on nii ja naa, siis hea juhtkiri ei pruugi tingimata võtta poolt. Ta võib, kuid ei pea. Juhtkiri peaks olema analüüsiv ja faktitäpne, hea, kui juhtkiri on ka vaimukas.

15) Mis vahe on kirjutada juhtkirja ja kolumni?

Sellel on väga suur vahe. Juhtkirjas ei luba ma omale paljusid asju, mida ma kolumni kirjutades luban. Püüan olla palju tasakaalustatum, kui kirjutatan juhtkirja. Olen ka ettevaatlikum ega võta nii üheselt pooli kui kolumnides.

16) Kas Eesti Päevalehe juhtkiri peab tuginema mingitel toimetuse väärtustel?

Sõnastatud kujul ma küll neid näinud ei ole. Võib-olla on see minu viga, et ma pole näinud. Me püüame ikka juhtkirjades kaitsta nõrgemaid, arvestada inimeste huvidega ja eelistada neid institutsioonide huvidele. Kuid ma ei tea, et meil oleks kirja pandud maailmavaade, mida me toetame.

Juhtkirja kvaliteet sõltub palju ka uudise kvaliteedist ehk reporteritööst. Oletame, et ma saan õhtul kell 18.30 kätte uudise, mille kohta pean tegema juhtkirja ja see on selline teema, millest ma ise palju ei tea ning mida ma pole jõudnud uurida. See uudis võib olla hoopis teistmoodi kui varem koosolekul välja hõigatud või tekitab minus küsimusi, millele ma ei saa vastuseid, on küll probleemne olukord. Siis püüad ise helistada näiteks mõnele ametnikule ja infot küsida.

Kuid mõnikord juhtub, et juhtkiri saab enne valmis kui uudislugu samal teemal.

Kui rääkida Eesti Päevalehe organisatsioonikultuurist, siis meil pole töökorraldus väga reglementeeritud ning institutsionaliseeritud.

Postimees

Liisi Poll, arvamustoimetaja

1) Millest juhtkirja protsess algab?

Algus on hommikul koosolekul kell 10, kus osalevad toimetuste juhatajad, arvamustoimetuse poolt siis Kalle Muuli. Seal arutatakse läbi kõik järgmise lehe teemad ja räägitakse ka juhtkirjast. Pärast seda koosolekut ütleb Kalle meile, et sellest või sellest teemast tasuks hakata mõtlema, inimestega rääkima, tausta uurima.

Kell kaks on koosolek päevatoimetajaga, kus arutatakse läbi ka arvamusküljed. Seal osaleb niinimetatud õhtune arvamustoimetaja ning mõnikord ka inimene, kes on juhtkirja valmimisega seotud, näiteks uudist kajastav reporter. Vahel on kohal terve arvamustoimetus.

2) Kas hommikul koosolekul osalev arvamustoimetaja peab eelnevalt teemad välja mõtlema või saab ta need ideed hommikul koosolekul?

Kui mul on mingi südamelähedane teema, siis muidugi võin pakkuda selle juhtkirjaks. Muidu kuulan ära, mis lehte läheb. Kui juhtkirja teema selgub hommikul, siis saab arvamustoimetuses arutada ka toimetuse seisukohta.

3) Mida peab hommikune koosolek otsustama?

Koosolek räägib juhtkirjast, midagi kinnitama ei pea. Juhtkirja teema võib päeva jooksul muutuda. Juhtkirja teema pannakse lõplikult paika kella kahesel koosolekul. Pärast seda saab teemat muuta mingi olulise uudise tõttu, mida polnud varem teada.

4) Mis määrab juhtkirja teema?

Teema peab olema oluline, puudutama inimesi. Ja ajaleht peab saama selle kohta seisukoha võtta, mis tähendab, et toimetuses peab olema võimalik leida konsensus. On ka teemasid, mis on olulised ja millest räägitakse, kuid mille kohta pole toimetuses konsensust. Ilmselt pole siis konsensust ka kogu ühiskonnas.

Kui ma tulin 2003. aastal Postimehesse tööle, siis räägiti, et juhtkirja teema peaks pärinema lehe kolmelt esimeselt uudisteküljelt. Nüüd on lehe struktuur nii palju muutunud, et see enam ei kehti. Kuid igal juhul on juhtkiri uudise teemal, võib olla ka mõni vähemtähtis uudis.

5) Kas kella kahesel koosolekul arutletakse ühe või mitme teema üle?

Oleneb päevast. Sel koosolekul pannakse paika ka teised arvamuskülje elemendid ehk väike juhtkiri karikatuuri all ja repliik. Seega arutatakse, mis teemat kuidas presenteerida.

6) Kes otsustab, et see teema läheb juhtkirjaks?

Viimane sõna on peatoimetajal, kuid tema tavaliselt ei sekku. Teema otsustatakse päevatoimetaja, arvamustoimetaja, arvamustoimetuse juhataja, mõnikord ka uudistetoimetuse, majandustoimetuse ning välistoimetuse juhatajate koostöös – kui teema on nende valdkonnast.

7) Millal ja kuidas sõnastatakse toimetuse seisukoht?

Kella kahesel koosolekul. Selleks räägitakse ka nende inimestega, kes on selle teemaga kursis. Vajadusel helistatakse ka inimestele väljastpoolt toimetust. Seisukoha sõnastamine oleneb ka teemast – kas see on uus asi või on Postimees juba varem sel teemal kirjutanud. Viimasel juhul on meil seisukoht juba olemas.

8) Kui teema ja seisukoht on teada, mis juhtkirjast edasi saab?

Kui juhtkiri tuleb uudisloo põhjal, siis oodatakse enne ikka lugu ära. Uudis loetakse läbi ja siis tekivad argumendid, mille juhtkirja kirjutav arvamustoimetaja paneb omale kirja. Argumendid ei saa olla laest võetud, need peavad olema looga seotud, vastama Postimehe üldisele joonele.

9) Kes juhtkirju Postimehes kirjutavad?

Arvamustoimetuse kirjutab päris palju. Kuid kirjutavad ka toimetuste juhatajad, oleneb teemast. Vahel on üsna raske öelda, kes kirjutab – näiteks uudistetoimetusest keegi kirjutab juhtkirja põhja, mille arvamustoimetajad üle vaatavad. Viimasena loeb juhtkirja läbi päevatoimetaja, kes loeb kogu lehe läbi. Tema teeb ka juhtkirja esiküljeviite.

10) Kuivõrd kirjutavad uudisteajakirjanikud?

Kirjutavad ikka. Näiteks kaitseväe teemalise juhtkirja kirjutavad kaitseväe tegemisi kajastavad ajakirjanikud. Nad omavad meiega võrreldes lihtsalt nii palju rohkem infot ja on autoriteetsed sel alal. Ka uudisteajakirjanikud kirjutavad juhtkirju, sest on inimesi, kel on suured kogemused mingil teemal, nad on näiteks sellega aastaid tegelenud. Nii kirjutab

sporditoimetuse sporditeemalised juhtkirjad tavaliselt ise, samuti kultuuritoimetuse kultuurijuhtkirjad.

11) Kuidas sel juhul leitakse argumendid?

Argumendid on kirjutaja leida põhimõtteliselt alati.

12) Kui palju arvamustoimetajad reporteritööd teevad ehk käivad kohtumistel, seminaridel, pressikonverentsidel?

Pressikonverentsidel arvamustoimetajad tavaliselt ei osale. Kuid seminaridel käime küll, sealt saab ka lugusid tellida ja uurida, kes millest võiks kirjutada.

13) Mis siis juhtub, kui juhtkirja kirjutades selgub, et argumendid jagunevad pooleks?

Seisukoht selgub ikka varem, mitte kirjutamise ajal. Argumendid on selleks ajaks suuliselt läbi arutatud.

14) Kui selgub, et vastuargumendid on tugevamad, kas muudetakse seisukohta või teemat?

Mõnikord muudetakse seisukohta. Tihedamini juhtub seda, kui konsensust ei teki ja inimesed ei jõua ühele nõule, et vahetatakse teemat. Mõnes mõttes on see hääletus, kui inimestelt arvamusi küsitakse ja nendega arvestatakse. Me püüame ikka rääkida omavahel, mitte kätt tõsta.

15) Millal peab juhtkiri valmis saama?

See sõltub, millal läheb leht trükki. Üldiselt on juhtkirjalehekülg üks viimaseid. Tavaliselt saadetakse leht trükki kell 22.30, tund aega enne seda võiks juhtkirjakülge valmis saada.

16) Kas arvamustoimetuse juht loeb juhtkirjad alati üle?

Enamasti talle need saadetakse ja ta loeb. Kuid vahel peab ta varem toimetusest ära minema. Kuid arvamustoimetaja loeb valmis juhtkirja küll üle, vajadusel muudetakse mingeid nüansse.

17) Kas seda on ka juhtunud, et peatoimetaja või mõni teine vastutav isik otsustab valmis juhtkirja ära muuta – kas siis toimetuse seisukoha või kogu juhtkirja teema?

Selline õigus on peatoimetajal küll, kuid praeguse töökorraldusega pole seda juhtunud. Asjad on piisavalt varakult selged, piisavalt palju räägitakse omavahel läbi. Pole nii, et üks inimene kirjutab juhtkirja oma südameverega ja siis selgub, et see pole mitte Postimehe südameveri.

18) Mille järgi otsustakse, kes kirjutab?

Kui kirjutab arvamustoimetusest keegi, siis see, kel on parajasti aega. Kui väljastpoolt arvamustoimetust, siis see, kes on kõige paremini antud teemast teadlik. Ranget käsuliini aga pole, nii et kellelegi toimetuses liiga ei tehta, et sa pead kirjutama hoolimata sellest, kas sul aega on.

19) Mis siis juhtub, kui Postimehe sõnastatud seisukoht läheb kirjutaja isikliku seisukohaga vastuollu?

Eks oleneb sellest, kui suur on see vastuolu. Ma ei kirjutaks juhtkirja, kui arvamus on mulle sada protsenti vastuvõetamatu, see ei kuku hea välja, sel pole mõtet. Enamasti on inimestel radikaalsem arvamus kui toimetusel tervikuna. Kuid mulle ei meenu, et keegi oleks Postimehes loobunud juhtkirja kirjutamisest põhjusel, et see on liialt vastuolus tema väärtustega.

20) Kas arvamustoimetaja võib kirjutada oma nime all isiklikust seisukohast lähtuva kolumni? Jah, seda tehakse kogu aeg. Kuid see peaks ilmuma hiljem, et arvamusküljed oleks ka temaatiliselt mitmekesisemad.

21) Mis on Postimehe väärtused, millele peab juhtkiri tuginema?

Juhtkiri peab olema lugejate poolt, tavalise inimese poolt. Tuleb kirjutada nii, et inimene suudaks sellega haakuda, see tähendab, et juhtkiri ei peaks kajastama näiteks mingit institutsioonide vahelist võitlust. Seda jälgitakse muidugi ka, et seisukoht püsiks sama, mitte et kord oleme emapalga poolt ja siis vastu.

Poliitiliste vaadete koha pealt ei saa öelda, et Postimees on alati sada protsenti liberaalsete või sada protsenti konservatiivsete seisukohtade poolt. Nagu Postimehe peatoimetaja Merit Kopli on öelnud, on Postimehe arvamus avatud ja lähtub tervest mõistusest.

22) Milline on Postimehe juhtkirja struktuur?

Lähtume Pulleritsu ajakirjandusžanride raamatust: alguses on seisukoht, siis poolt- ja vastuargumendid, lõpus kokkuvõte või juhis edaspidiseks.

23) Milline on hea juhtkiri?

See on natuke ka maitse küsimus. Minu jaoks peaks heas juhtkirjas peegelduma väga põhjalik teema tundmine. Juhtkirjast peaks lugeja saama fakte, mida ta varem ei osanud seostada, andma taustateadmisi. Lihtsalt moraali lugemine pole hea.

24) Kui palju peaks juhtkiri olema seotud lehes ilmuva looga?

Seda juhtub harva, et juhtkiri pole seotud samas lehes ilmuva looga. Aga alati pole teemat või on kõik teemad ära kirjutatud või siis on tekkinud mingi teema, mida pole veel jõutud kajastada.

25) Kas juhtkiri on Postimehes rohkem kirjutaja või toimetuse ühine seisukoht?

Juhtkiri on läinud üha rohkem toimetuse nägu. Juhtkiri on asi, mida arutatakse hommikust saadik, teised inimesed on reeglina toimetuses ka kursis, millest juhtkiri tehakse.

26) Kokku on päevas niisiis kolm koosolekut, kus arutatakse juhtkirja?

Hommikul kell 10 on toimetuste juhatajate koosolek, kell 14 päevatoimetajaga koosolek ja kell 16 külgede ülevaatus. Kui kõik on hästi, siis kell neli räägitakse vaid sellest, mis teemal juhtkiri on ja mis on toimetuse seisukoht. Seal osalevad õhtused toimetajad, mitte toimetuse juhatajad, nii et seisukoha arutelu ei toimu.

Juhtkiri kella neljaks tavaliselt valmis pole, siis enamasti alles hakatakse kirjutama. Otseselt kirjutamiseks kulub vast pool tundi, kokku saab juhtkirjaga tegeleda vahemikus kella kahest kaheksani.

Sigrid Tappo, arvamustoimetaja

1) Millest juhtkiri algab?

Tavaliselt koorub juhtkirja teema välja kell kaks päevatoimetajaga rääkides. Seal räägitakse läbi, mis teema kuhu panna teisel leheküljel, mis on juhtkirjakülg. Hommikusel, kell kümme toimuval koosolekul võidakse teema samuti ära otsustada, kuid see võib päeva peale veel muutuda. Nii et hommikul ei hakata veel juhtkirja kirjutama.

2) Kui palju hommikul kell 10 koosolekul juhtkirjast räägitakse?

Sõltub teemast. Loomulikult on selliseid teemasid, mis ei nõua eriti oskusteavet ja mille kohta kõikidel on mingi seisukoht – näiteks kellakeeramine või vanemapalk. Siis võib diskussioon laua ümber muutuda kaunis elavaks.

Muidugi on hea, kui saab juhtkirja teema hommikul ära otsustada. Siis on vahepeal aega rääkida sel teemal kirjutava ajakirjanikuga, otsida arhiivist infot juurde, vaadata, mida teised on sel teemal kirjutanud.

3) Mis määrab selle, et üks teema saab ja teine ei saa juhtkirjaks?

Esiteks see, kui suurt hulka inimesi see puudutab. Teiseks, mis on selle teema tähendus pikas perspektiivis – kas see muudab midagi oluliselt. Samuti arvestame, kui uus on teema. Kui teema on täiesti värske, siis mingi kajastuse see arvamusküljel ikka saab. Postimehel on ju kaks juhtkirja, niinimetatud väike juhtkiri ilmub karikatuuri all.

4) Mis juhtkirjaga juhtub hommikuse ja kella kahese koosoleku vahel?

Oleneb juhtkirjast. Mõne teema puhul saab kohe hakata tausta uurima, mõne teema puhul tuleb aga kõigepealt oodata, mida ütlevad ajakirjanikule tema allikad. Edasine sõltub siis sellest, kui kiiresti ajakirjanik allikad kätte saab.

5) Kes otsustab, mis teema läheb juhtkirjaks?

Kui on valida mitme teema vahel, siis otsustab selle päevatoimetaja koos arvamustoimetuse juhatajaga kell kaks. Nad otsustavad reeglina teema, lehe seisukoht tekib kollektiivses arutelus.

6) Kuidas siis selgub toimetuse arvamus?

Juhtkirjalehekülje valmimise eest vastutab tavaliselt õhtul tööl olev arvamustoimetaja. Arvamuse panevad paika tema, päevatoimetaja, lugu ettevalmistav reporter ja olenevalt reporteri kogemusest vahel ka tema toimetuse juht. Kui läheb madinaks, siis otsib arvamustoimetuse juhataja kogunud inimesena kuldset keskteed. Selleks eraldi koosolekut pole, juhtkirja arvamuse sõnastamine kasvab tavaliselt välja kella kahesest koosolekust.

7) Mis juhtub, kui argumendid jagunevad pooleks?

Enamasti oleme ikka suutnud leida mingi kesktee. Kui päevakorral oli kultuuripealinna valimine ja toimetuse sees oli selgelt näha, et osad inimesed pooldasid Tallinna ja osad Tartut, siis lõpuks leidsime juhtkirja teemaks hoopis kolmanda aspekti – inetu jageluse linnade vahel, mis mõlemat häbistas.

Või teine näide: toimetuses polnud ühtset seisukohta ja seetõttu homoabielude teemat me juhtkirjas üldse ei puudutanud. Kui keegi tahtis, võis ta oma arvamuse välja öelda kommentaaris ning oma nime all.

8) Mille alusel otsustatakse, kes juhtkirja kirjutab?

Vältimaks faktivigu või meelevaldseid seoseid laseme tavaliselt juhtkirja teemal uudise kirjutajal või tema toimetuse juhil ette valmistada arvamustoimetuse jaoks mustandi. Pigem on see taust, poolt- ja vastuargumendid on arvamustoimetajate leida. Kuid reportereid on erinevaid, väga spetsialiseerunud – näiteks kaitseväe teemal – reporterid kirjutavad ise juhtkirju.

9) Mis siis juhtub, kui juhtkirja kirjutaja on toimetuse seisukohast erineval arvamusel?

Siis ta ei pea kirjutama. Ma ei arva, et reporterid või toimetajad peaksid tegema midagi oma tahte või veendumuste vastaselt. Arvamustoimetajaid on kolm, kellegi meie arvamus ikka klapib toimetuse seisukohaga. Ja eriarvamusel olev inimene võib kirjutada oma nime all kommentaari.

10) Kui palju on juhtkiri seotud sama päeva lehes oleva teemaga?

Mõnikord on juhtkirju, mis pole seotud samas lehes oleva teema või uudisega. Näiteks mingi trend, mille kohta tuleb võtta juhtkirjas seisukoht. Aga reeglina on juhtkiri seotud samas lehes ilmuva looga.

11) Kui palju arvamustoimetajad n-õ reporteritööd teevad, toimetusest väljas käivad?

Kuidas kunagi. Meil on mugavam oma tööd teha, kui hoiame silma peal sisepoliitilistel üritustel. Samuti üldisi trende tekitavatel ja suunavatel üritustel nagu hiljutine missioonikonverents.

12) Kui juhtkiri pole uudisega seotud, kuidas leitakse argumendid?

Ise tuleb leida allikad ja nendega rääkida, ega me peast ikka juhtkirja ei kirjuta.

13) Kui range on juhtkirja struktuur Postimehes?

Ei ole range. Mänguruumi on üsna palju. Seisukoht tuleb öelda ära alguses, edasi tuleb põhjendus ja siis mingi soovitus, mida võiks või peaks tegema. Kuid seal on lubatud kõrvalekalded. Teatud nõudmised struktuurile muidugi on, kuid need pole sellised, millest

peab kindlasti kinni pidama. Peaasi, et juhtkirja oleks hea lugeda, see oleks selge ja arusaadav.

14) Kui palju kirjutavad arvamustoimetuse välised inimesed juhtkirju?

Kaks kolmandikku Postimehe juhtkirjadest. Meie lihtsalt toimetame seda teksti, kirjutame vajadusel argumente juurde või teeme juhtkirja selgemaks. Põhijuhtkirja üritame teha reeglina koos toimetusega, mis kirjutab sel teemal lugu. Väike juhtkiri on individuaalne, tavaliselt ka inimesi vähem huvitavast probleemist.

15) Mis on suure juhtkirja teema?

See peab olema väga laiu inimhulki huvitav teema, uudislik. Selline teema, kus toimetuse seisukohavõtt on vajalik, kus seisukoht pole kohe ja üheselt mõistetav.

16) Mis on arvamustoimetuse roll, kui juhtkirja kirjutab arvamustoimetuse väline inimene?

Ei maksa pidada arvamustoimetuse inimesi universaalseteks. Näiteks spetsiifilisel majandusteemal kirjutab juhtkirja majandustoimetus. Euribori langusest ei suuda ma ka parimatel päevadel 2500 tähemärki kokku kirjutada.

Juhtkirja kirjutav toimetus esitab siis arvamustoimetusele oma argumendid ja meie endi omad. Kokkuvõtte ehk mida edasi teha on arvamustoimetuse sõnastada. Koos arutame läbi selle, mis on toimetuse arvamus sellel teemal.

17) Kui tihti juhtub, et pärast juhtkirja valmimist läheb see uuesti muutmisele, sest peatoimetaja või keegi teine vastutav inimene pole juhtkirjaga nõus?

Seda pole minu pooleteiseaastase karjääri jooksul Postimehes juhtunud. Küll tean olukordi, kus arvamustoimetus kirjutab mingi uudise põhjal juhtkirja valmis ja seejärel konsulteerime toimetuses autoriteetsete kolleegidega. Reeglina nad soovivad mitte nii konkreetset seisukohta võtta, sest võib-olla peame hiljem oma sõnu sööma.

Samuti on mõnikord juhtunud, et juhtkiri kirjutatakse varakult valmis ja siis selgub, et lugu, millest juhtkiri tehti, ei lähegi lehte. Liigne agarus on ogarus, ütleks ma selle peale. Siis tuleb kirjutada uus juhtkiri, sest ei saa teha juhtkirja teemal, millest lugu tuleb kunagi hiljem. Mõnikord on juhtkirju, mis pole seotud samas lehes oleva teema või uudisega. Näiteks mingi

trend, mille kohta tuleb võtta juhtkirjas seisukoht. Reeglina on juhtkiri seotud samas lehes ilmuva looga, sest me eeldame, et inimesed küsivad juhtkirja lugemise järel, kus on lugu.

18) Mis kellaks peab juhtkiri valmis saama?

Oleneb teemast. Enne kuute reeglina juhtkiri ei valmi. Kuid juhtkiri ei peakski valmima liialt vara. Poole üheksaks peab juhtkiri valmis olema. Vaid tehnilistel põhjustel – näiteks saab lugu kirjutav ajakirjanik oma allikad kätte alles õhtul – võib juhtkiri valmida hiljem.

19) Kas arvamustoimetuse juhataja loeb ise ka kõik juhtkirjad enne ilmumist läbi?

Ei, arvamustoimetuse juhataja saab juhtkirja teema ja toimetuse arvamuse päeva jooksul niigi teada ja kontrolli mõttes ta neid enam üle ei loe. Ise kirjutab Kalle Muuli peamiselt sisepoliitilised juhtkirjad. Kuid püüame tööjaotust ikka jagada, et keegi ei peaks end tühjaks kirjutama.

20) Kas juhtkiri on Postimehes rohkem kirjutaja või toimetuse arvamus?

Me loodame, et juhtkiri kajastab ikka toimetuse arvamust. Kuid igal kirjutajal on veidi erinev käekiri ja erinev viis asju öelda. Nii et mingi individuaalsuse pitser juhtkirjal on, kuid seisukoht on toimetuse oma. Mõnikord juhtub, et kirjutaja on väljendanud oma seisukohta sellise temperamendiga, et arvamustoimetaja peab seda pehmendama.

21) Kes juhtkirja viimasena läbi loeb?

Päevatoimetaja. Tal on õigus ka juhtkirja muuta, parandada. Enamasti ta parandab fakte või juhib tähelepanu sellistele asjadele, et „päris nii ei saa öelda, sest lugu ei kinnita seda väidet.”

22) Mis on hea juhtkirja tunnused?

Minule meeldivad hea sõnastusega juhtkirjad. Kollektiivse töö tulemusena kaotab juhtkiri tihti oma särtsu ja mahlakuse. Samuti ei tohi juhtkiri olla vulgaarne ja labane. Seisukohad peavad olema väga lihtsalt väljendatud ja selgelt argumenteeritud. Armastatakse kirjutada juhtkirju pikki lauseid – see on täiesti mõttetu. Inimene peab suutma juhtkirja seisukohast aru saada ka siis, kui tal on näiteks vaid 30 sekundit aega juhtkirja vaadata.

See esitab ka nõuded pealkirjale ning alapealkirjale. Pealkiri peab ära ütlema, mis on seisukoht ja alapealkiri, mis on probleem. Pealkiri ei saa olla väga pikk, umbes kaks sõna.

Toimetuse seisukoht on esimeses lõigus, hiljem hakkame argumenteerima.